

Incepit didascalon magistri hugonis de studio legendi.
Duo esse præcipua quibz ad scientiâ quisq; instruitur

Ve præcipue res sunt quibz quisq; ad scienciam instruitur: videlicet, lectio, meditatio, et quibus lectio, priorē in doctrina obtinet locum: et de hac tractat liber iste, dando precepta legendi. Tria aut sunt precepta magis lectōm necessaria. Primum, ut sciat quis qz qd legere debeat: scđz, quo ordine legere debet, id ē, quid prius, quid postea: tertium, quomodo legere debeat. De his tribus p singula agitur in hoc libro. Instructam secularium, qj diuinarum scripturarum lectorem. Unde et in duas partes diuiditur: quarum unaqueq; tres habz distinctiones. In prima parte docet lectores artium. in secunda diuinum lectorem. Docet aut hoc modo, ostendendo primum, quid legendum sit, deinde quo ordine, et quo modo legendum sit. Ut aut sciri possit, quid legendū sit, aut quid præcipue legēdū sit: i prima parte primum enumerat originem omnium artium, deinde descriptionem, et partitionez earum, id est, quomodo unaqueq; distinguit alia, vel contineatur ab alia, secans philosophiā a summo usq; ad ultima membra. Deinde enumerat auctores artium, et postea ostendit quę ex his, videlicet, artibus præcipue legendē sint. Deinde etiam, quo ordine, et quomodo legēdū sint, apit. Postremo, legentibus vite sue disciplinam prescribit. et sic finitur prima pars. In secunda pte, determinat quę scriptę diuinę appellandę sint: deinde numerum et ordinem diuinorum librorū, et actores eorū, et interpretationes nominum. Postea agit, de quibusdam proprietatibus diuinę scripture, quę magis sunt necessarie. Deinde docet, qualiter legere debeat sacram scripturam, is, qui i ea correptoz morum suoz et formam vivendi querit. Ad ultimum docet,

illum qui ppter amorem scientie eam legit. et sic scda quo-
q pars finem accipit.

Liber primus, de origine artium .ca.ii.

Omni ex parte, prima est sapientia. in qua per-
fecta bona forma consistit. Sapientia illuminat hominem,
ut seipm agnoscatur, qui ceteris similis fuit, cu se p
ceteris factu esse non intellexit. Immortalis quippe animus
sapientia illustratus, respicit principum suu: et quaz sit inde-
coru agnoscit, ut extra se quicq qrat, cui qd ipse est, satis
esse poterat. Scriptu legit in epode apollinis, noticelicon
id est nosce teipm: qz mirum homo, si no originis sue imme-
mor esset, ome qd mutabilitati obnoxiu est, qz sic nihil ag-
nosceret. Probata apud phos smia, anima ex cunctis nature
partibz asserit, ee pacta Et thimeus platomis, ex diuidua
et in diuidua/mixtaqz substacia, itemqz ea de et diuersa, et
ex utroqz omitta natura, quo vniuersitas designat.
formauit. Ipa namqz, et imita, et q imita dsequuntur, capit,
qz et insibiles p intelligentia reru causas apprehendit, et vi-
sibiles actualiu formas, p sensu passiones colligit, secta qz
in orbes geminos motu glomerat: qz siue p sensus ad sensi-
bilia exeat, siue p intelligentiaz ad insibilia ascendat, ad
seipm reru similitudines thens, regirat: et hoc est, qz eadez
mens, q vniuersor capax est, ex o substantia at natura quo
similitudis representet figur, coaptatur. Pythagoricu namqz
dogma erat: similia similibz apprehendi: ut scz aia ronalis, m-
si ex oibus opposita foret, nullatenqz oia apprehendere posset.
Sm qz dicit quidam: Terram treno apprehendim, etera flammis,
humore liquido nro, spirabile flatu. Nec tñ estimare debemz,
viros in o teru natura pitissimos, hoc de simplici essentia
sensisse, qd illa se ptiu quatitate distenderet, s; ut aptius
mirabile eius demonstraret potentia, dicebat ex omnibz na-
turis ostare, no secundum oppositione, s; secundum oppositionis rationem.
Neqz em hic rerum omni similitudo, aliude aut extrinsecus

yvoti se autop

animę aduenire credenda est, sed ipsa potius eam in se, et ex se nativa quadā potētia, et propria v̄tute capit. Nam sicut Varro in p̄fision dicit. nō oīs varietas extrinsecus rebus accidit, ut necesse sit quicqđ variat, aut amittere aliquod qđ habuit, aut aliquid aliud et diuersum extrinsecus qđ nō habuit, assumere. Videm⁹ em̄ paries extrinsecus adueniente forma, imaginis cui⁹libet similitudine accipit. cū vero imp̄sor metallo figurā imprimit, ip̄m quidez nō extrinsecus, s; ex propria v̄tute et naturali habilitate, aliud iam aliquid representare incipit. Sic nimirū mens rerū oīm similitudine insigita, oīa ēē dīat; ex dībus dīpositoīz suscipit, nō integrer, s; virtualit at; potētialit dīttere. Et hēc ē illa nature nr̄e dignitas, quā oīs eque naturaliter hñt, s; nō oīs eque nouēt. Nimirū em̄ corporis passionib⁹ dīspicit, et p̄ sensibiles formas extra semetip̄; abduct⁹, oblitus ē qđ fuerit, et qđ nīl aliud fuisse se meminit, nīl preter qđ videtur, ēē credit. Repatur aut p̄ doctrinā, ut nr̄am agnoscam⁹ naturā, et ut discamus ext̄ nō q̄rere, qđ in nobis possum⁹ inuenire. Sūmum igitur in vita solame est studiū sapīe, qđ qui inuenit, felix est, et q̄ possidet beatus.

¶ H̄i studium sapientie, philosophia sit .iiij.

Drimus oīm pythagoras, studiū sapientie, philosophiam nūc upauit, Maluitq; philosophus dici. Nā ante, sophi⁹ id est, sapientes, vocabant. Dulcē quidē inquisidores veritatis nō, sapientes, s; amatores sapīe vocati: qđ nimirū, adeo latet omne verū, ut eius amore quantūlibet mēs ardeat, quantūlibet ad ei⁹ inq̄sitoīz assurgat, difficile tñ ipam, ut ē veritatē dīpendere queat. Phīam aut̄, eaꝝ rerū q̄ vere eent, suiq; imutabilem subām sortirent, disciplinā dīstituit. Est aut̄ phīa, amor et studiū, et amicitia qđāmodo sapīe. Sapīe v̄o, nō hui⁹ q̄ i feramētis q̄bus daz, et i aliqua fabrili sc̄a, noticiaq; versat, s; illi⁹ sapīe q̄ nulli⁹ indigēs, viuax mens, et sola rerū prim̄ua rō est. Est autē hic amor

Sapientia intelligentis animi, ab illa pura sapientia illuminatio,
et quodammodo ad seipaz retractatio at; aduocatio, ut
videat sapientiam studium diuinitatis et pure mentis illius amicitia.
Hec igit sapientia, cuncto animarum generi meriti sue diuinitatis im-
ponit, et ad propriam naturam vim puritatemque reducit. **H**inc na-
scitur speculationum, cogitationumque veritas, et scientia puraque
actuum castimonia. **C**um vero humanae animis hic excellentissi-
mum bonum phis compatitur, ut viro filo quodam procedat ora-
tio, ab ipsis animis efficientis ordinendum est.

De triplici vi animae. iii.

Triplex omnino ait vis, in vegetabilibus corporibus depen-
dend, quam una quidem vita solu corpori submin-
istrat, ut nascendo crescat, aledoque subsistat. **A**lia vero, sen-
tiendi iudicium pertinet. **T**ertia, vi mentis et ratione submixta est.
Cuam quidem primum officium est, ut creandas, nutriendas,
alendolas corporibus post sit, nullum vero pertinet rationis sensus ve-
ridicium. **H**ec autem herbarum atque arborum, et quicquid terre ra-
dicitus affixum tenet. **S**ecunda vero cōposita atque diuincta est,
ac primā sibi sumēs, et in pte constitutae variū de quibus po-
test capere ac multiforme iudicium capit. **O**mne enim animal, quod
sensu viget, id est et nascit, et nutrit, et aliatur. **S**ensus vero
diversi sunt, et usque ad quinariū numerū crescunt: ita quic-
quid tamen aliter, non etiam sentit. **N**unc quid vero sentire potest?
etiam aliter: ei prima quoque vis ait, nascendi scilicet atque nutriti-
probatur esse subiecta. **C**uibus vero sensus adest, non tamen
eas rē capiunt formas, quibus sensibili corpore feruntur pre-
sente, sed abscedente quoque sensu, sensibilibusque sepositis
cognitam sensum formam imagines tenent, memoriamque offici-
unt, et prout quodque animal valet, longius breuiusque custo-
dit. **S**ed eas imaginatōes, fusas, atque incidentes sumunt,
ut nichil ex eis diuictōe ac depositōe efficere possint, atque
hic circa meminisse quidem nec que omnia, **A**missam obliuio-
nem recolligere ac reuocare non possunt. **F**uturi vero his

Thū nullā cognitio est. **S**ed vis animę tercia, que secū priores
alendi ac sētiēdi trahit, hisq; velut famulis atq; obedienti-
bus utrūc, eadē tota in rōne dñstuta, ea q; vel in rex p-
sentium firmissima dclusione, vel in absentiū intelligentia, vel
in ignotaz inquisitione versat. **H**ec tñ hūano generi p-
sto est, quę non solum sensus, imaginationes q; pfectas, et
nō mconditas capit, sed in pleno actu intelligentię/qd ima-
ginatio suggestis/expli- cat atq; dñrmat. **I**taq; ut dictū est,
huic diuinę naturę, nūl ea tantū in cognitōne sufficiūt quę
subiecta sensibus apprehendit, verū etiā ex sensibilibus ima-
ginatōe accepta, et absentib; rebus nomīna īdere p̄t, et qd
intelligentię ratione apprehendit, vocabuloz quoq; positō-
mbus apit. **I**llud quoq; ei naturę p̄prium est, ut p ea quę
sibi nota sunt, ignota vestiget. **E**t non solū, vnuq; q; an sit,
sed quid sit, et quale sit, necnon et cur sit, optet agno-
scere. quā triplicem aīme vim sola, ut dictū est, hominū na-
tura sortita est. **C**ui2 animę vis, intelligentię motibus non
caret: q; in his quatuorz p̄prie vim rōmis exerceat. **N**ut em,
aliquid an sit inquirit: aut si esse dñsterit, quid sit addubi-
tat: qd si etiam vnuq; scientiā ratione possidet, quale sit
vnuquodq; ratōne vestigat, atq; in eo cetera accidentium
momenta p̄quirit. **R**ubus cognitis, cur ita sit querit, et
ratione nichilomin2 vestigat. **C**um igitur hic actus sit hu-
manū animi, ut semper in p- sentium cōprehensione, aut in ab-
sentium intelligentia, aut in ignotaz inquisitione, atq; in-
ventione/versetur: **D**uo sunt in quibus omnē opam vis ani-
mę raciocinantis impedit, **V**nū quidem, ut rerum naturas
inquisitionis ratione cognoscat, alterz vero, ut ad scientiaz
prius veniat, qd post gravitas moralis exerceat.

A **H**uc res ad philosophiam p̄tinent. **V**
Ed, ut video, inextricabilem iam ipso loquēdi ordi-
ne labyrinthū incidimus, vbi nobis nō pplexus ser-
mo, sed res obscura difficultatē pariat. **R**uia em d studio

Phia definit

sapientię loqui suscepimus, idq; solis homib; quodam na-
ture priuilegio cōpetere attestati sumus, d̄sequenter nunc,
oīm humanorū actuū moderatricē quandā sapientiā posui-
se videmur. Si em̄ brutorū animalium natura, q; nullo regitur
rōnis iudicio, motus suos, sc̄dm solas sensuū passiōes dif-
fundit, et in appetendo seu fugiendo aliqd, nō intelligentię
vtitur discretione, sed cęco quodā carnis affectu impellit,
restat ut rōnalis aīg actus, cęca cupiditas nō rapiat, s; mo-
deratrix semp sapientia pcedat. Qd si verū esse astiterit,
iam nō solum ea studia in quib; vel de rerū natura, vel di-
sciplina agitur morū, verūciā oīm humanorū actuū, seu stu-
diorū rōnes, nō incōgrue ad phīam ptinere dicemus. Sc̄d
quā acceptiōne sic phīam diffinire possum. Phīa est disci-
plina oīm rerū humanorū, atz diuīaz rōnes, plene inuesti-
gans. Nec mouere debet, quod supra diximus, philosophiā
esse amorem et studiū sapientię, non huius, que instrumētis
explicat, ut est architectura, agricultura, et cetera hui-
modi; sed eius sapientię, que sola rex primæratō est. Po-
test nanq; idē actus, et ad philosophiā ptinere, secūdū ra-
tionem suam, et ab ea excludi, secundū administratiōnem.
Verbi gratia, ut de pñti loquamur, agriculturę ratō, phi-
losophi est, amministratō, rustici. Prētea, opa artificum,
et si natura non sint, imitantur tamen naturam, et sui ex-
plaris formā (que natura est, quam imitan̄) ratōnem expi-
mūt. Vides iam, qua ratōne cogimur philosophiā in oīs
actū homī diffūdere, ut iam necesse sit tot esse philosophię
ptes, quot sunt rex diuerſitatis, ad quas ipam ptinere co-
ſtiterit.

De ortu theorice practice medicinę. vi.

Omum autem humanorū actionum seu studiorum,
que sapientiā moderantur, finis et intentio ad hoc
spectare debet, ut vel nature nostrę reparetur integritas,
vel defectuum, quibus presens subiacet vita, tempetur, ne-
cessitas. Dicam apertius quod diri. Duo sunt in homī,

bonum et malum/natura et vicium. Bonum, quia natura ē, quia corruptū est, quia mīm ē, exercitio repandū est. Malum/qz vicium ē, quia corruptio est, qz natura nō est, excludendū est. Qd si fundit exterminari nō potest, saltem adhibito remedio, tempandū est. Hoc est oīno qd agendū est, vt natura reparetur/et excludat viciū. Integritas vero vīte humanae duobz pficitur, scīa et virtute, q nobis cū supermis et diuīnis substātījs/similitudo sola ē. Nam homo, cū simplex natura nō sit/sed gemina p̄pactus substātia, scdm vnam partē suā, q potior est, et ut aptius id qd oportet dicam, q ipē est, imortalis ē: scdm alterā vero partē, q caduca est, q sola his/qui nisi sensibz fidē p̄stare nesciūt/cognita est, mortalitati et mutabilitati obnoxius est, vbi totiens mori necesse ē, quotiens amittere id qd est: et hēc ē vltima pars rerū, que p̄ncipium et finem habet.

De tribus rerum manerījs . vii.

Svnt nanqz i rebz alia, que nec p̄ncipiū hñt nec finē. et hēc ēterna noīantur. Alia, que p̄ncipiū quidē habent, sed nullo fine clauduntur. et dñr ppetua. Alia, q imītiū habēt et finē. et hēc sunt tēporalia. In primo ordīne id p̄stituim̄, cui non est aliud ēē, et id qd est, id est, cui2 causa et effect2 diuersa nō sunt, qd non aliunde, sed a semetip̄o subsistere habet. ut ē solius nature gemitor et artifex. Illud vero cui aliud ē esse, qz id qd est, id ē, qd aliud de ad esse venit, et ex causa p̄cedente in actum profluit, vt esse īciperet, natura est, q mundū cōtinet omnē. Idqz in gemia secatur. Est quiddā, qz a causis suis primordialibus vt esse īcipiat, nullo mouente/ad actum prodit, solo diuīne voluntatis arbitrio, ibiqz īmutabile/omnis fīns atz vicissitudinis expers/p̄sistit. Siu2modi sunt rerū substātīg, quas greci, yslas, dicunt, et cuncta suplunarīs mundi corpora, q etiam ideo qz nō mutentur/diuīna appellata sūt. Tercia p̄rex est, que p̄ncipium et finem habent, et p se ad esse nō

veniunt, sed sūt opa naturæque crūmē sup terram, sublunari globo, mouente igne artifice, qui vi quadaz descendit in res sensibiles, procreādas. De illis ergo dictū ē. Nihil in mundo morit; eo qđ nulla essentia peat. Nō enim essentia rex transiunt, sed formæ. Cum vero forma transire dicuntur, non sic intelligendum est, vbi aliqua res existens pire omnino, et esse suum amittere credat; sed variari potius. vel sic fortassis, vbi q̄ iuncta fuerant, ab iunctem separent, vel que separta erāt diūgantur. vel que hic erāt, illuc trāsent. vel que nūc erant/tūc subsistat. In quibus oīnibzesse rex/michil detrimenti patit. De his dictū est, cīnia cīta decidūt, et aucta senescūt: eo q̄ cuncta nature opa/sicut principiū hñt, ita etiā a fine aliena non sunt. De illis dictū est, de michilo michil in michilū, nūl posse reuertu: eo q̄ omnis natura, et primordiale habet causam/ et subsistentiā ppetuam. De his dictū est, reddit in michilū, qđ fuit aī michil. eo q̄ oīne opus nature/sicut tēpaliter ex occulta causa in actū profluit, ita eodem actu tēpaliter destructo, eo vnde reuerat reuersurū sit.

De mūdo suplunari et sublunari. viii.

Hinc est, q̄ mathematici mundū in duas ptes diuiserūt, in eam sc̄z ptem, que est a circulo lunæ sursum, et in ea, que deorsū est. Et suplunare mundū, eo q̄ ibi omnia a primordiali lege obstant, naturam, appellabāt: sublunarē, opus nature. s. supioris: qz oīm genera ammantū, que in eo vitalis spūs infusione vegetant, a supioribus pmissibiles meatus infusū nutrimentū accipiūt, non solū ut nascēdo crescāt, sed etiam, vt alendo subsistat. Eundem etiā supiore mundū, pte, vocabāt, apter cursum, et motū siderū que in eo sunt: inferiorē, tēpale, qz secundū motus supiores agunt. Item suplunare, apter ppetuam lucis et quietis tranquillitatē, elysiu. Hunc aut̄ apter inconstantiam et obfusione rex fluctuantū, infernum, nūcupabant. Hoc paulo latius

prosecuti sumus, ut ostendamus hominem, qua in pte/mutabilitatis p̄t̄ceps est, in ea quoꝝ necessitati esse obnoxium. in ea vero, qua imortalis est, diuinitati esse cognatum. Ex quo colligi potest, id quod supra dictum est, q̄ videlicet om̄ humanaꝝ actionū ad hūc finem concurrit intentio, ut vel diuīne similitudinis imago in nobis restauretur, vel huius vite necessitudi ōſulat, que quo facilius ledi potest aduersis, eo magis foueri et deseruari indiget.

Vin quo homo similis sit deo .ix.

Duo vero sunt, que diuīna in homine similitudinem reparant: id est speculatio veritatis, et virtutis exercitiū: q̄ in hoc homo similis deo est, q̄ sapiens et iustus est: sed iste mutabiliter, ille immutabiliter, et sapiens, et iustus est. Illaz vero actionū, que huius vite necessitudini deseruuntur, trīmodū genus est. Primum, quod naturae instrumentū amministrat. secundum, quod d̄tra molesta, q̄ extrīseculus accidere p̄t̄mumit. tertium, quod d̄tra iam illata prestat remediū. Cum igit̄ ad repandā naturā nōam intendimus, diuīna actio est, cū vero illi quod infirmū in nobis est, necessaria prouidemus, humana. Omnis ergo actio vel diuīna est, vel humana. Possimus aut̄ non incongrue illam (eo q̄ de superioribus habeat) intelligentiā appellare, banc vero (q̄ de inferioribus habetur) et quasi quodā cōfilio indiget) sciam vocare. Si igit̄ sapientia, ut supra dictum est, cūctas que ratione fiūt moderatur actōnes, consequēs est iam, ut sapientiā has duas ptes atīmere. i. intelligentiā, et scientiā dicamus. Rursus intelligentia, qm̄ et in īvestigatione veritatis, et in mox consideratione laborat, eam in duas species diuidimus, in theoricā. i. speculativā, et practicā. i. actiūā, que etiā ethica. i. moralis appellatur. Scientia vero, q̄ opa humana prosequitur, congrue mechanica. i. adulterina vocatur.

VDe tribus opibus .x.

Sunt etenim tria opera, id est, opus dei, opus naturae,
opus artificis, imitantis naturam. Opus dei est, quod
non erat/creare: unde illud: In principio creavit de-
us celum et terram. Opus naturae, quod latuit ad actum produ-
cere: unde illud: Producat terra herbam virentem secundum. Opus
artificis est, disgregata coniungere, vel diuincta segregare:
unde illud: Consuerunt sibi pizomata. Nec enim potuit, vel
terra celum creare, vel homo herbam producere, qui nec pal-
lum ad statuam suam addere potest. In his tribus ope-
ribus, conuenienter opus humanum, quod natura non est, sed imi-
tatur naturam, mechanicum, id est adulterinum notatur. quem
admodum et clavis subintroducta, mechaica dicitur. Quia
liter autem opus artificis imitetur naturam, longum est et one-
rosum prosequi per singula. Possimus tamen exempli causam in
paucis id demonstrare. Qui statuam fudit, hominem intuitus
est. Qui domum fecit, montem respergit. Quia enim ait pro-
pheta, qui emittebat fontes in conuallibus, intra medium mon-
tium pertransibunt aquae: eminentia montium, aquas non re-
tinet, ita domus in altum quoddam cacumine levanda fuit, ut irru-
entium tempestatum molestias, tuto excipere posset. Qui usque ve-
stimentorum primus adiuuavit, considerauit, quod singula quecumque
nascentia, propria quedam habeant munimenta, quibus naturam
suam ab incommodis defendunt. Cortex ambit arborem, penna
tegit volucem, piscem squama opit, lana ouem induit, pilorum
umenta et feras vestit, concha testudinem excipit, ebur ele-
phantem iacula non timere facit. Nec tamen sine causa factum
est, quod cum singula animantium naturae suae arma secum
nata habeant, scilicet homo inermis nascitur et nudus. Oper-
tuit enim, ut illis, quae sibi prouidere nesciunt, natura consu-
leret, homini autem ex hoc etiam maior rependi occasio pre-
staretur, cum illa quae ceteris naturaliter data sunt, propria
ratione sibi inueniret. Multo enim nunc magis emitet ratio
hominis, hec eadem inueniendo, quam habendo claruisse.

Nec sine causa proverbiū sonat, q̄ Ingeniosa famēs om̄s
excuderit artes. Hac equidem ratione illa que nunc excel-
lētissima in studijs hominū vides, reperta sunt. Hac ea-
dem p̄m̄gendi/terendi/sculpendi/fundendi/infinita genera
exporta sunt, ut iam cum natura ip̄m miremur artificē.

Quid sit natura . xij.

Qvia vero iam totiens naturam, nominauimus, licet
ut ait tullius/naturam diffinire difficile sit, nō tñ
huius vocabuli significatio, omnino silentio p̄tereunda vi-
detur. Neq; quia non omnia que volumus dicere possumus
id qd̄ possumus tacere debemus. Plura veteres de natura
dixisse inueniuntur, sed nihil ita, ut non aliquid restare vide-
atur. Quantum tamē ego, ex eorum dictis conicere possū,
tribus maxime modis, huius vocabuli significacione uti so-
lebant, singulis suam diffinitionē assignando. Primo mo-
do, per hoc nomen significare voluerunt, illud archetipum
exemplar rerum omnium, quod in mente diuina est, cuius
ratione omnia formata sunt. et dicebant, naturaz esse vniq;
cuiusq; rei primordiale causam suā, qua nō solum esse,
sed etiam talis/esse debeat. Hinc significatiōni talis diffi-
nitio assignat. Natura ē que vnicuiq; rei/suum esse tribuit.
Secundo modo, naturam esse dicebant, p̄prīum esse vnius-
cuoq; rei/cui significatiōni talis diffinitio assignatur: Na-
tura vnamquāq; rem informans, p̄pria differentia dicit, se-
cundum quam significatiōnem dicere solemus. Natura ē
omnia pondera ad terram vergere, levia alta petere, ignē
vtere, aquam humectare. Tercia diffinitio talis est. Natu-
ra est ignis artifex, ex quadam vi procedens, in res sensibi-
les procreandas. Phisici nanq; dñt, oīa ex calore et humore
procreari. Unde virgilius, oceanum patrem appellat. et
Valerius soranus in quodaz versu, de jove, in significatiōne

Diffinitio p̄a naturae.

D. aff. 2^a3^a. aff. 2^a

ignis etherei dicit: Jupiter omnipotēs/rex/regūq; reptor,
Progenitor/gemitusq; deū verū/vnus et idem.

De ortu logice .xi.

Distq; igitur theorice/et practice/et mechanice or-
tum demonstrauim⁹, supest logicę quoq; originē
investigare, quam idcirco vltimam ā numero, quia
postremo inuenta est. Ceterę prius reptę fuerant, sed ne-
cessē fuit logicā quoq; inueniri: qm̄ nemo de rebus ouemē-
ter differere potest, nisi prius recte loquendi ratōne agno-
uerit. Nam sicut dicit Boetius, cū primit⁹ antiqui circa na-
turās rex, et mox qualitates inuestigādas, opam impēde-
rent, necesse fuit sepe falli eos: qz, vocum et intellectuū di-
scretionem non habebant. Ut in multis euemit Epicuro, qui
athomis mundū disstere putat, et honestū, volūptatē, men-
titur. Hoc aut idcirco huic, atq; alijs accidisse, manifestū
est: qm̄ p impiam disputandij, quicquid ratiocinatōe cō-
prehenderat, hęc in res ipas quoq; remire arbitrabantur.
Hic uero magnus est error, neq; em̄ sese res ut in numeris,
ita etiam in ratiocinatōbus habent. In numeris em̄, quic-
quid in digitis recte dputantis euenerit, id sine dubio i res
quoq; ipas euemire necesse est. Ut si ex calculo centū otige-
rit, centū quoq; res illi numero subiectas esse, necesse est.
Hoc vero non eque in disputatōne seruatur. Necq; enim
quicquid sermonū decursus inuenitur, id in natura fixū te-
netur. Hua re necesse est falli, qui abiecta scientia disputā-
di, de rex natura pquireret. Nisi em̄ prius ad scientiā ve-
nerit, que ratiocinatō veram teneat semitā disputāti, que
verisimilez, et agnouerit que fida, que possit esse suspecta
rex incorrupta veritas, ex ratiocinatōne non potest inueni-
ri. Cum, igitur, veteres sepe multis lapsi erroribus, falsa
quędam, et sibi contraria, in disputatōne colligeret, atq; id
fieri impossibile videret, ut de eādem re contraria cōclu-
sione facta, utrāq; essent vera, que sibi discuties rationatio-

oclausisset, cuive rōcimati credi oporteret esset ambiguū,
 visum est prius disputatōm īpius veram atq; integrā con-
 siderare naturā, qua cognita, cū illud quoq; qd p disputa-
 tionem īueniret, an vere dphesum esset posset intelligi.
Hincigit, profecta logice pīta disciplīna, que disputandi
 modos, atq; ipas ratōcimatōes īēnosēndi vias parat: ut
 que ratiocimatō, nūc quidē vera, nūc aut falsa, que vō sp
 falsa, que nunq; falsa possit agnoscī. Hec tpe quidē pōstre-
 ma est, sed ordīne prima. Hec em īchoantibus philosophi-
 am, prima legenda est, pōterea, qj ī eo doceat vocū et intel-
 lectū natura, sine quib; nullus philosophiē tractat? ra-
 tōabilitē explicari potest. Logica dicit, a grecō vocabu-
 lo logos, quod nomē gemmā habet īterptationem. Dicit
 em logos, sermo sive ratō, et īde Logica, sermocionalis si-
 ue ratōnalis scīa, dici potest. Logica ratōnalis, que disertiu-
 a dicit, ītinet dyaleticā et rethoricā. Logica sermociona-
 lis genus est, ad gramaticā, dyaleticā, atq; rethoricā, et ī-
 tinet sub se disertiuam. Et hec est logica sermotōalis, quā
 quartā post theoricā, practicā, mechanicā annueramus.
Nec putandū est īdeo Logicam, id est sermocionale dīci, qj
 ante eius īventionē nulli fuerūt sermones, et quasi homi-
 nes mutuas locutōnes prius non habuerūt. Crāt prius et
 sermones omnes, et līg; sed nondū ratō sermonū et līraz ī
 usum redacta fuerāt, nulla adhuc recte loquendi vel dispur-
 tandi pcepta data erant. Omnes em scīe prius erant ī usu,
 qj ī arte. Sed considerātes deinde hōtes, usum ī artem pos-
 se ouertū, et qd vagū fuerat et licentiosum prius, certis re-
 gulis et pceptis posse restrīngi, cōperūt (ut dictū est) īstudi-
 nū, que partim casu, partim natura exorta fuerat, ad
 artem reducere, id quod prauum usus habebat, emendan-
 tes, quod minus habebant, supplentes, quod supfluum ha-
 bebat resecantes, et de cetero singulis certas regulas, et
 pcepta presribentes. Huiusmodi fuit origo omnū artū

hic per singula currentes, verum inuenimus. Pruisq; esset
grammatica, et scribebatur et loquebatur homines. Pruisq; esset
dialetica, ratione inveniendo verum a falso discernebatur. Pruisq; esset
rhetorica, iura ciuilia tractabatur. Pruisq; esset arithmeticā,
sciam numeradi habebatur. Pruisq; esset musica, canebant.
Pruisq; esset geometria, agros mensurabant. Pruisq; erat astro-
nomia, per cursus stellarum discretos temporum capiebatur. Sed
venerunt artes, quod licet ab usu principiū supererunt, usu tam
meliores sunt. Hic locus erat exponere, qui fuerint singula-
rum artium inuentores, qui extiterint, aut ubi, aut quo per eos di-
sciplinę exordiū sumpserint. Sed volo quadam prae phīce, di-
visione singulas a seminice discernere.

Oportet ergo breuiter recapitulare quod supradicta sunt,
ut facilior fiat transitus ad sequentia. Quatuor tamen
diximus esse scientias, que reliquas omnes continent, id est theo-
ricam, que in speculatione veritatis laborat, et practicā, quod
morum disciplinā desiderat, et mechanicā, que huius vitę ac-
tiones dispensat, logicam quoque, quod recte loquendi et acute lo-
quendi sciā p̄stat. Hic itaque non absurde ille quaternariū atque
intelligi potest, quod ob reverentiā sui antiqui in insurandum ales-
uerat. Unde et illud dictū est, per qui nō rāmū numerū dedit
ille quaternū. Hęe qualit̄ sub phīia continantur, et rursus
quas sub se continent, repetita breuiter diffinitione phīicē ostē-
damus.

Liber secundus. De discretionē artium .c. 1.
philosophia, est amor sapientię, que nullius in-
digens, vivax mens, et sola rerum prima
ratio est. Hęc diffinitione magis ethimolo-
giā nostris spectat; philos enim grēce, amor, dr.
latię, sophia, sapientia, et inde phīia dictū ē. i.
Amor sapientię. Qd autem additur, quod nullius in-
digens, vivax mens, et sola rerum prima ratio est, diuina sapientia significat,

que ppter ea nullius indigere dicitur, qz nihil minus daret,
sed semel et simul omnia intuetur pterita/presentia /et futura.
Viuax mens, i.e. circo appellatur, qz qz semel in diuina fuit
rone, nulla vnoqz obliuione aboletur. **P**rima reru ratio est,
qz ad ei2 similitudinem cuncta formata sunt. **D**icunt quidam, qd
illud vni agunt artes/semper maneat. **H**oc ergo omnes artes
agunt, hoc intendunt, ut diuina similitudo in nobis repara-
tur, qz nobis forma est deo natura, cui quantumagis deforma-
mur, tantumagis sapimus. **T**unc enim in nobis incipit relucere,
qd in ei2 rone semper fuit, qd/qz in nobis transit, apud illum
incomutabile distat. **A**liter. **P**hilia est ars artium et disciplina
discipliarum, id est ad quam omnes artes et disciplinas spectant. **A**rs
dici p sciencia, qz artis pceptis regulisqz distat, ut est in scriptura.
disciplina, qz dicitur plena, ut est in doctrina. **V**el ars dici est, quan-
do aliqd verisimile, at qz opinabile tractatur. **D**isciplina, quan-
do de his qz aliter se habere non potest, veris disputacionibz ali-
quid dissentit. **Q**uam differentia, plato et aristotiles esse
voluerunt, inter artem et disciplinam. **V**el ars dici est fit
in subiecta materia, et explicatur per operationem, ut architectu-
ra. **D**isciplina vero, qz in speculatione distat, et per solam expli-
catur rationationem/ut logica. **A**liter. **P**hilosophia est meditatio
mortis: qz magis duemus xpianam, qz seculi ambitione calcata, qz
duersatione disciplinali similitudine future patrie vivunt. **A**liter
Philosophia est disciplina omnium rerum diuinorum atque humana, ra-
tiones probalit uestigans. **S**ic omnia studioz ratio ad phi-
losophiam spectat. **M**onitorio non omnis philosophia
est, et ideo philosophia aliquo modo ad omnes res perti-
nere videtur.

Din quibus partibus dividitur philosophia. .ii.
philosophia dividitur in theoricam, practicam, me-
chanicam, et logicam. **H**ec quatuor omnem conti-
nent scientiam. **T**heorica interpretatur specu-
lativa, practica activa, quam alio nomine ethicam, id est

moralem dicunt, eo quod mores in bona actione consistant. Mechanica/adultina, quia circa humana opera versatur. Logica/sermocionalis, quod de verbis tractat. Theorica dividit, in theologiam, mathematicam, et physicam. Hanc divisionem Boetius facit alijs verbis, theoriken secans in intellectibilem, et in intelligibilem, et naturalem; per intellectibilem significans theologiam, per intelligibilem mathematicam, per naturalem physicam. Demque intellectibile sic diffinit.

De theologia .iii.

Intellectibile est, quod unum atque idem per se in propria specie dividitur, consistens, nullis sensibus, sed sola tantum mente intellectuque capitur. Hoc res ad speculatorem deitatem, ad ammirandam corporalitatem, considerationemque verae philosophiae/indagatione compomitur: quod inquit, greci theologiam nominant. Dicta autem theologia, quasi sermo habitus de diuinis. Theos enim deus, logos sermo vel ratio interpretatur. Theologia igitur est, quando aut ineffabilem naturam dei, aut speciales creaturas, ex aliqua parte profundissima qualitate disserimus.

De mathematica .iiij.

Mathematica autem doctrinalis scientia est. Mathesis enim quoniam tamen habet sine aspiratione, interpretatur via mentis, et significat superstitionem illorum, qui fata hominum in constellatis ponunt. Unde et huiusmodi, mathematici appellati sunt. Non autem tamen habet aspiratum, doctrinam sonat. Hoc autem est, quod abstracta considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas est, quam intellectu a materia separantes, vel ab aliis accidentibus, ut est par, impar, et huiusmodi, in sola ratione tractamus. quod doctrina facit non natura. Hac Boetius, intelligibilis appellat, quod primam per intellectibilem cogitationem atque intellectu intelligentia apprehendit, quod sunt omnia celestium opum super diuinitatis et quicquid sub lunari globo beatore atque puriore substantia valet, et postremo humanarum animarum. quod omnia

cum prioris illius intellectibilis substātiq; fuissent/corpoꝝ tactuꝝ ab intellectib; ad intelligib; degenerarūt, ut magis ipa intelligantur/q̄ intelligat, et intelligentia puritate tūc beatiora sine/quoties se se intellectibiliꝝ applicarint. Spirituꝝ, nanq; et aīaz natura, q̄ incorporea et simplex est/intellectibilis substātiq; p̄ticeps est. Sed quia p̄ instrumenta sensuꝝ, nō vñiformiter ad sensibilia ḡphendēda descendit, eorūq; similitudinē p̄ imaginatōneꝝ ad se trahit, in eo quodāmō suā simplicitatē deserit, quo cōpositōnis rōeꝝ amittit. Neq; em̄ om̄imō simplex dici potest, quod oposito simile est. Eadē igitur, res/diuersis respectibus, intellectibilis simul et intelligibilis est. Intellectibilis/eo q̄ incorporea sit natura, et nullo sensu ḡphendi possit. Inteligibilis vero ideo, q̄ similitudo quidē est sensibiliꝝ/nec tam sensibilis. Intellectibile est em̄, quod nec sensibile est, nec similitudo sensibilis. Intelligibile aut̄, q̄ ipm quidem solo p̄cipitur intellectu; sed nō solo intellectu p̄cipit, quia imaginatōnem vel sensum habet/quo ea que sensibus subiacēt ḡphendit. Tangendo ergo corpora degeneratur: quia dum visibiles corp̄m formas, per sensuꝝ passiones p̄currit, easq; attractas per imaginatōneꝝ in se trahit, toties a sua simplicitate scindit, quotiens aliquibus contrarieꝝ passionis qualitatibus informatur. Cum vergab hac distractōne ad puram intelligentiam cōscendēs, in vnū se colligit/fit beatior, intellectibilis substātiq; p̄ticipatōne.

De quaternario animo. .v.

Quis quoq; progressionis/regressionisq; rōnem, ipse etiā numerus docet. Dic ter vnū/fiūt tria: dic ter tria/fiūt. ix: dic tēs. ix. fiūt. xxvij: dic ter. xxvij fiūt. lxxij. Ecce in quarto gradu, tibi vnitas prima occurrit. Idēq; euemre videbis/si vslq; ad infinitū dureris multiplicatōz, ut sp̄ i quarto gdu vnitas em̄eat. Rectissime aut̄ simplex aīg ēentia vnitate exprimit, q̄ ipa quoq; incorporeā ē.

Ternarius quoq; p̄t indissoluble medie v̄nitatis v̄iculū, congrue ad ammām refertur, sicut quaternarius: q̄r duo media h̄z, ideoq; dissolubiliꝝ ē, p̄rie ad corpꝝ p̄tinet. **Pri-**
ma, igitur, progressio aīg ē, q̄ de simplici ēēntia sua, q̄ mona-
de figuratur, i virtualē ēnariū se extendit, vt iam p̄ cōcupi-
scētiā aliud appetat, aliud p̄ irā dēnat, p̄ rōem int̄ v̄trū-
q; discernat: et recte a monade in triadē profluere d̄r: q̄r
ōis ēēntia nat̄alit̄ prior ē potētia sua. **R**ursū, q̄ eađ v̄nitas
i ternario multiplicat̄ ter inuenit̄, h̄c significat̄ qm̄ āīma
nō p̄ partes, s; tota i singulis suis potētis d̄sistat. **N**e qz ei
vel rōne solā, vel irā solā, vel d̄cupiscētiā solā, terciā pte;
aīg dicere possumꝝ, cū nec aliud, nec minꝝ sit in substantia
rō q̄ āīa, nec aliud nec minꝝ ira q̄ āīa, nec aliud nec minꝝ
d̄cupiscētiā, q̄ āīa: s; una eadē q; subā, s; m̄ diuersas poten-
tias suas, diuersa sortē vocabula. **D**einde, a virtuali ter-
nario, sc̄da progressionē, ad regendā humāni corporis musi-
cam descendit, que nouenario cōponit̄, q̄bus, q̄r nouē sūc
foramina i humano corpe, sc̄dē tempantiā naturale, influit
et effluit om̄e, quo idē corpꝝ vegetatur et regit. **H**ic quo-
q; ordo ē, q̄r priꝝ naturalit̄ āīa potentias suas h̄z, q̄r corpi
cōmisceat. **P**ostea aut̄, in tercia progressionē, p̄ sensus iam
extra se profusa, ad visibilia h̄ec, q̄ p. xxvij, q̄ solidꝝ nume-
rus ē, et trina dimensione, ad similitudinē corporis extendit,
figurantur dispensāda, p̄ infinitas actiones. **I**n quarta aut̄
progressione, soluta a corpe, ad puritatez simplicitatis sue
revertitur, ideoq; in quarta multiplicatione, ubi ter. xxvij
in lxxxj. excrevit, monas in summo apparet, ut evident̄ cla-
reat, q̄ āīa post huiꝝ vite terminum, qui per lxxx. designa-
tur, ad v̄nitatem sue simplicitatis redeat, a qua priꝝ disce-
serat, cum ad humanum corpus regendum descendebat.
Quod autem in octuaginta meta humāne vite naturaliter
consistat, propheta declarat. **S**i inquit in valitudine lxxx.
ann̄, et amplius eorū labor et dolor. **H**anc quadruplam,

progressionem illū quaternariū animę de quo supra loquuntur, quidam intelligendum putant, eumq; ad differentiā quaternarij corporis, quaternarium animę appellatum.

De quaternario corporis .vi.

Dam corpori quoq; suū assignat quaternariū. Sicut monas animę, ita dias corpori congruit. Dic, bis duo fuit. iiiij: dic bis. iiiij. fuit. viij: dic bis. viij. fuit sedecim: dic bis sedecim fuit. xxij. Hic in. in. loco, similit idem numerus. i. b̄marii, a quo multiplicato initū sumpsit, tibi occurrit, idemq; si in infinitū processeris in dubitate continget, ut quarto semper gradū b̄marius emineat. Et hic ē quaternarii corporis, in quo intelligi datur omne quod a solubilibus compositionem accipit, ipm quoq; esse dissoluble. Vides nunc satis aperte, ut puto, quomodo animę de intellectib; ad intelligib; degenerant, quando a puritate simplicis intelligenti, qua nulla corpori fuscatur imagine, ad visibilium imaginationem descendunt, rursumq; beatiores fiunt, quando se ab hac distractōe ad simplicem naturę suę fontem colligentes, quasi quodam optimę figurę signo impressę cōponuntur. Est igitur, ut apertius dicaz, intellectibile in nobis, id quod est intelligentia, intelligibile vero, id quod est imaginatio. Intelligentia vero est, de solidis rerum principijs, id est deo, ideis, et ille, et de incorporeis substantijs pura certa q; cognitio. Imaginatio est, memoria sensuum, ex corporum reliquijs inherentibus animo, principium cognitionis, p se certum nichil habens. Sensus est passio animę in corpore, ex qualitatibus extra accidentib;.

De quadrivio .vii.

Quoniam igitur, ut supradictū est, ad mathematicā proprie p̄tineat, abstractā attendere quantitatem, in partibus quantitatis, spēs eius q̄rere oportet. Quantitas abstracta, nichil aliud ē nisi forma visibilis in limamentare, dimensionē atque impressa, q̄ imaginatōe ostendit, cuius gemīc sūt

partes. una continua, ut arbor, lapis, que magnitudo dicitur, alia discreta, ut grec, populus, que multitudo appellatur. Rursus multitudinis, alia sunt per se, ut tres, quatuor, vel quilibet alter numerus. alia ad aliquid, ut duplum, dimidium, sesquialterum, sesquitercum, vel quodlibet tale. Magnitudinis vero, alia sunt mobilia, ut spera, mudi, alia immobilia, ut terra. Multitudinem ergo, que per se est, arithmetica speculatur, illam autem, que ad aliquid est, musica. Immobilis magnitudinis, geometria pollicetur notitiam. Mobilis vero scientiam, astronomice disciplinae peritia vendicat. Mathematica, igitur, dividitur in arithmeticaz, musicam, geometriam, astronomiam.

De arithmeticā .viii.

Ares, grēce, virtus interpretatur latine, rhythmus numeri, inde arithmeticā, virtus numeri dicitur. Virtus autem numeri est, q̄ ad eius similitudinem cuncta forma- ta sunt.

De musica .ix.

Musica, ab aqua vocabulū sumpsit, eo q̄ nulla euphonia, id est bona sonoritas, sine humore fieri potest.

De geometriā .x.

Geometria, mensura terrae interpretatur, eo q̄ hec disciplina primū ab egipciis reperta sit, quorum terminos, cum nūlus inundatione sua limo obduceret, et confundere et limites, partis et fūmibus terram mensurate ceperunt: deinde a sapiētibus etiam ad spacia maris, et celi, et aeris, et quorumlibet corporum mensuranda deducta sunt et extensa.

De astronomia .xi.

Astronomia, et astrologia, in hoc differre videntur, q̄ astronomia, de lege astrorum nomen sumpsit, astrologia autem dicta est, quasi sermo de astris disserēs. Nomia enim, et logos sermo interpretatur. Ita astronomia videtur esse que de lege astrorum, et conuersione celi disserit, regiones, circulos, cursus, ortus, et occasus siderum.

et cur vnuquodq; ut ita vocetur, inuestigans. **Astrologia**
autem que astra considerat, secundum nativitatis et mortis et quoniam
libet aliorum euentuum obseruantia, que prius naturalis est,
prius supersticiosa. **Naturalis**, in complexionibus corporumque
secundum superiorum atempantiā variantur, ut sanitas, egritudo,
tempestas, seremtas, fertilitas, et sterilitas. **Supersticiosa**, in contingentib; et in his que libero arbitrio subiacet,
quā prius mathematici tractant.

De arithmeticā. xiiij.

Harithmeticā materiam habet parem et imparē numerum. Par numerus, aliis est pīter par, aliis pa-
riter impar, aliis impīter par. Impar quoq; numerū tres
habet species. Prima est primus et inpositus, secunda se-
cundus et compositus, tercia per se secundus et compo-
tus, et ad alios opatus, primus et inpositus.

De musica. xiiiij.

Chōes sunt musicē, mūdāna, humāna, instrumenta-
lia. **Mūdāna**, alia in elementis, alia in planetis, a-
lia in tēpib; alia in elementis, alia in numero, alia in ponde-
re, alia in mensura. **In planetis**, alia in situ, alia in motu,
alia in natura. **In tēpib;**, alia in diebus vicissitudine lucis
et noctis, alia in mensib; clementis detrementisq; lunari-
bus, alia in annis, mutatiōne veris, estatis, autumm, hie-
mis. **Humāna** musica, alia in corpore, alia in anima, alia in
onere vtriusq;. **In corpore**, alia est in vegetatōe, secundum quā
crescit, que omnib; nascentib; duem. **Alia** est in humo-
ribus, ex quoniam opere humanū corpus subsistit, q; sensi-
bilis omnis est. **Alia** in opatōib;, que specialiter ra-
tionalibus dicitur, quibus mechanica pīest, que si modū nō
excesserint bona sunt, ut inde nō nutrit, cupiditas, unde
infirmitas fueri debet. sicut Lucanū in laude cathomis re-
fert. **H**uic epule viciisse famem, magnūq; penates, submo-
viisse biemem tecto, pīciosaq; vestis, hirtam membra super-

romani more quiriā duxisse togam. **Musica in anima**: alia est in virtutib⁹, vt est iusticia/pietas/et tempantia: alia in potentis, vt est ratio/ira/et occupiscentia. **Musica in corpore et anima**, est illa naturalis amicitia qua anima corpori/non corporis vinculis, sed affectib⁹ quibusdam colligatur/ad mouendū et sensificandū ipsum corpus: scđm quam amicitia nemo carnem suā odio habuit. **Musica hęc est**, vt amet caro, sed plus spūs, vt foueatur corpus, nō pimatur virtus. **Musica instrumentalis**, alia in pulsu, vt fit in tempore, et cordis, alia in flatu, vt in tubis et organis, alia in voce, vt in carminibus, et cantilemis. Tria quoq; sūt genera musicorū, unū qđ carmē singit, aliud qđ instrumentis agit, tertium quod instrumentorū opus, carmenq; diuidicat.

De geometria .xiii.

Geometria tres habet spēs, planimetriā, altimetriā, cosmetriā. Planimetria, planū metitur, id ē lōgum et latū, et extendit, ante et retro, dextrorsum, et sinistrorsū. Altimetria, altū metit, et extendit sursum et deorsum. Nam et mare altū dicitur et arbor alta, i. sublimis. Cosmos mundū interpretatur, et inde dicta ē cosmometria. i. mensura mundi. hęc metit spērica. i. globosa/et rotunda, sicut ē pila et ouū: bñ etiā a spā mundi/pter excellētiā dicta ē cosmetria, nō, qđ tamen de mundi mensura agat, sed, qđ mundi spēra inter omnia spērica dignior sit.

De astronomia .xv.

Nec contrariū est, qđ supius imobilez magnitudinez geometrię attribuimus, et mobilez astronomie: qđ hęc scđm primam inuentionē dictum est, secundū quā etiā geometria mensura terre dicitur. Vel possumus dicere, qđ id, qđ geometria in spēra mundi considerat, i. dimensio regionum, et circulorū celestium immobile sit, secundū hoc qđ ad geometricā consideratō punit. Geometria em̄ nō considerat motū, sed spaciū: qđ autem astronomia speculatur/

mobile sit, id est cursus astrorum et interualla temporum. Sic quod universaliter dicemus, immobilem magnitudinem geometriæ esse subiectam, mobilem astronomiæ: quod licet ambæ de eadem re agant, una tamen contemplatur, id quod permanet, altera id quod transit speculatur.

Dissematio quadriuji .xvi.

Rithmetica est, igitur, numerorum scientia, musica est diuisio sonorum, et vocum varietas. Alter. Musica siue harmonia, est plurium dissimilium in unum redactorum concordia. Geometria est, disciplina magnitudinis immobilia, formarumque descriptio contemplativa, per quam universaliusque termini declarari solent. Alter. Geometria est, fons sensuum et origo dictionum. Astronomia est, disciplina inuestigans spaciæ, motus, et redditus, celestium corporum certis temporibus.

De physica .xvii.

Physica, causas rerum in effectibus suis, et effectus in causis suis, inuestigando considerat. unde tremor terræ, quia via maria alta tumescat, herbarum vires, animos irasque ferarum, omne genus fruticû, lapidum, quoque reptiliumque. Physica natura interpretatur. unde etiam superiori divisione theorice physicam naturalem Boetius nominavit. Hec etiam physiologia dicitur, id est sermo de naturis differens, quod ad eandem causam spectat. Physica aliquando large accipitur, equipollens theorice, secundum quam actionem, philosophiam quidam in tres partes dividunt. id est physicam, ethicam, logicam. In qua divisione, mecha-nica non continetur, sed restringitur philosophia, circa physicam, ethicam, et logicam.

Quid sit primum universaliusque artis .xviii.

Quoniam vero omnes artes ad unum philosophiæ tendunt terminum, non una tamen via omnes currunt, sed singule suas proprias quasdam considerationes habent, quibus ab invicem differunt. Logica consideratio-

Testim in rebus, attendens intellectus rerum, sive pro intelligen-
tiā, ut neque sint hec/neque hec similitudines, sive pro rationē,
ut neque sint hec, sed hec tamē similitudines. Considerat er-
go logica species et genera rerū. Mathematicē autē propria
est, actus confusos incōfuse per rationem attendere. verbi
gratia. In actu rerum, non iuuenit linea sine superficie et so-
liditate. Nullum em̄ corpus sic solūmodo longum est, ut la-
titudine vel altitudine careat, sed ī omni corpore hec tria
simul sunt, ratio tamē attendit sine superficie, et crassitudine
lineam pure pro se, quod est mathematicum. non quia ī re ita
vel sit, vel esse possit, sed quia ratio sepe actus rerum con-
siderat, non ut sunt, sed sicut esse possunt, non ī se, si quā-
tum ad ipam rationem, id est, ut ratio pateretur esse. Se-
cundū quam considerationē dictum est, continuam quanti-
tatem ī ūmita decrescere, et discretam crescere ī infinitum.
Talis est em̄ vivacitas rationis, ut omne longum ī lenga
diuidat, latū ī lata, et cetera, utque ipsi rationi nihil carēt
interūllo/iterūllum generet. Physicē autē ē propriū, actū
rerū permixtos, impermixte attendere. Actus em̄ corporū
mundi/non sunt puri, sed compositi ab actib⁹ purorum,
quos physica/cum per se non iuueniatur,, pure tamē, et per
se considerat: purū/scilicet actum ignis, sive terren⁹ sive ae-
ris/sive aquæ, et ex natura vniuersitatis per se considerata,
de concretione/et efficientia totius iudicat. Hoc etiā non
pretereundum est, quod sola physica proprie de rebus agit,
ceterg omnes de intellectibus rerum. Logica tractat de ip-
sis intellectibus, secundum predicamentalem constitutio-
nem, Mathematicā vero, secundum integralem compositionem: et ideo logica quandoque vtitur pura intelligentia, ma-
thematica autem, nuncque sine imaginatione est, ideoque nihil
vere simplex est. Quia em̄ logica et mathematica prio-
res sunt ordine discendi quod physica, et ad eam quodammo-
do instrumentū vice funguntur, quibus vnuuenique primū

informari oportet, anteq; phisice speculacōi operā det/ ne-
cessē fuit, vt non m̄ actibus rerum, vbi fallax experimentū
est, sed m̄ sola ratione, vbi inconcussa veritas manet, suam
considerationem ponerent, deinde ip̄a ratione p̄quā /
ad experientiam rerum descenderent. Postq; igitur dēmō-
strauius/quomodo diuisio theoricę, quam ponit Boetius,
superiori conueniat, breuiter nunc vtraq; repetimus, vt
singula veriusq; verba diuisiōnis iuicem conferamus.

TCollatio supradictorꝝ .xviii.

Theorica diuiditur in theologiam, mathematicā, et
phisicam. vel ita. Theorica diuiditur ī intellectiblēm/ et intelligibilem/ et naturalez. vel aliter. The-
orica diuiditur ī diuinalem/ et doctrinalem, et philologi-
am. Eadē est igit̄ hęc theologia, intellectibilis/ et diuinalis.
Eadem mathematica, intelligibilis/ et doctrinalis. **Eadem**
q; phisica, philologia/ et naturalis. Sunt qui has tres the-
orice partes m̄ystice, quodam ^{Pallas} palladis nomine, que dea sa-
pientię fingitur esse, significari putant. Dicitur em̄, trito-
na, quasi tridona, id est tercia cognitio, videlicet dei, quā
intellectibilem nominauius, et animarū/ quam intelligibi-
lem dirimus, et corporꝝ/ quam naturalem appellamus. Et
ab his tribus tantū sapientia vocabulum sumit: quia licet
tres reliquas, id est ethicam, mechanicam, logicam/con-
grue ad sapientiam referre possimus: expressius tamen lo-
gicam/ppter vocis eloquentiam; mechanicam/ et ethicam/
pter circumspectonem morū/ et operum, prudentiam siue
scientiam appellamus; solam autem theoreticam/ppter specu-
lationem veritatis rerum/sapientiam nominamus.

Item .xx.

Practica diuidit, ī solitariā/priuatam/ et publicā.
Vel aliter. In ethicam/ iconomicam/ et politicā.
vel aliter. In moralem, et dispensatiuam, et ciuilem.
Vna est solitaria/ethica/ et moralis. **Vna** rursū et priuata

ec̄onomica et dispensatiua. Eademq; publica, politica,
atq; ciuilis. Economia interptatur dispensator: inde ec̄o-
nomica dicta est dispensatiua. Polis gr̄ce, latine ciuitas
dicitur. Inde politica dicta est, id est ciuitas. Cuando ethicam
partem constituimus practice, stricte accipienda est ethica,
in moribus vniuersitatis personae, et est eadē que solitaria.
Solitaria igitur est que sui curam gerens cunctis sese eni-
git, exornat, augent q; virtutibus, mobil in vita admittens/
quo non gaudeat, mobilq; faciens penitendum. Priuata est,
que familiaris officium mediocri componens dispositione
distribuit. Publica est, que reipublice curaz suscipiens, cū-
etior saluti sue prouidetiq; sollertia, et iusticie libra, et for-
titudinis stabilitate, et tempantie patientia medetur. Soli-
taria igitur conuenit singularibus, priuata patrib; fami-
lias, politica rectoribus urbium. Practica actualis dicitur,
eo q; res apotitas opationibus suis explicet. Moralis dicitur
p; quam mos vivendi honestus appetitur, et istituta ad vir-
tutem tendentia prepantur. Dispensatiua dicitur, cū domesti-
cay rerum sapientū ordo disponitur. Civilis dicitur, per
quam totius ciuitatis utilitas amministratur.

Divisio mechanicæ in septem .xxj.

Divisio mechanice in septem scientias dicitur, Iamficium, atma-
turam, nauigationem, agriculturam, venationem, medi-
cinam, theetricam. Ex quibus tres ad extrinsecus
vestimentum naturæ pertinent, quo seipso natura ab incom-
modis protegit: quatuor ad intrinsecus, quo se alendo et
fouendo nutrit, ad similitudinem quide; triuji et quadruij:
quia triuji, de vocibusque extrinsecus sunt, et quadruij,
de intellectibus, qui intrinsecus concepti sunt per tra-
ctat. Hæ sunt septem ancillæ, quas mercurii a philologia
in dotem accepit: quia nimirū eloquentie/cui nuncta fuerit
sapientia, omnis humana actio seruit: sicut tulli in libro rhe-
torico, de studio eloquentie dicit, hec tuta, hec honesta,

hęc illustris, hęc eadem vita iocunda fiat. Nam hinc ad rē publicam plurima cōmoda vēmūt si moderatrix omnium p̄esto est sapientia. Hinc ad eos, qui ipsam adepti sunt / laus/bonos/diḡitas/conflunt. Hinc amicis quoq; eorum certissimū/tutissimū p̄sidiū est. Hęc mechanice appellātur, id est adulterīng, quia de opere artificis agunt, quod a natura formam mutua tur: sicut alię septem/liberales appellatę sunt, vel quia liberos/ id est expeditos et exercitato ammos requirunt, q̄ma subtiliter de causis rerum disputant, vel quia liberi tantum antiquitus/ id est nobiles, in eis studere consueverant, plebej̄ vero et ignobilium filij/ in mechanicis, propter peritiam opandi. In quo p̄scozū apparet diligentia, qui n̄l int̄emptatū l̄inquere voluerūt, sed omnia sub certis regulis et p̄ceptis strīgente. Mechanica est scientia/ ad quam fabricę oīm rerum concurre re debent.

De lamficio .xxij.

Lamficiū, contineat omnia/terendi/consuendi/retor quendī genera, q̄e fūnt manu, acu, fusa, subula, ḡrgillo, pectine, alibro, calamistro, chilindro, su ue alijs quibuslibet instrumentis, ex quacunq; lim vel lan̄g materia, et omni genere pelliū, erasariū, vel piloz h̄ntiū, canabis quoq; vel substantijs iuncorum, pilorum, floccorum, aut alia qualibet re h̄modi, q̄e in usum vestimentorū opimentorum, l̄nterorum, sagoz, sagmanz, substratoroz, cortmanz, matricularum, filtrorū, cordarum, cassiū, fumum, redigi potest. Strāma quoq; ex quibus galeros et sportellas texere solet h̄ties, hęc omnia studia ad lamficiū p̄mitēt.

De armatura .xxvij.

Secunda/armatura. Arma aliqui quelibet instrumen ta dicūtur, sicut dicimus/arma belli, arma nauis, id est instrumenta belli, et nauis. Ceterum/ p̄rie arma sūt quibus tegimur, ut scutū, torax, galea, uel quibz p̄cutumz, ut gladius, bipēnis, sarisa. Thela aut sunt, quibz iaculari

possimus, ut basia, sagita. Dicta autem arma ab armo, id est, brachio: quia brachiū munūt, quod ictibus cponere solemus. Chela autem dicuntur, a greco chelon, id est longum, eo q̄ longa sunt h̄modi, vnde et protelare, id est prolongare dicitur. Armatura, igitur, quasi instrumentalis dicitur scientia, non tantū ideo, q̄ instrumentis opando utatur, quantū qđ de p̄ficaceti alicuius masse materia aliquā ut ita dicam, instrumentū efficiat. Nō hanc omnis materia lapidum, lignorū, metalloꝝ, arenarū, argillarū p̄met. Hęc duas species, architectonica et fabrilem. Architectonica diuiditur in cementariā, que ad latibulos, et cementarios. et in carpentariā, quę ad carpētarios et tignarios p̄met, aliosq; h̄modi vtriusq; artifices, in dolabris et secubus, lima et asciculo, serra, et terebro, runcimis, artamis, trulla, examissi, poliētes, dolantes, sculpentes, limantes, scalpētes, compingentes, limientes in qualibet materia, luto, late, lapide, ligno, osse, sabulo, calce, gipso, et si qua sunt similia opantiū. Fabrilis diuiditur, in malleatoriam, que feriendo massam in formā redigit. Vnde exclusores dicti sunt, qui de fusione masse nouerūt formā vasis exprimere.

De nauigatōne .xxiiij.

Nauigatio, p̄met omnem in emendis, vendēdis, mandis, domesticis sive pegrinīs mercibus negotiacione. Hęc rectissime, quasi quedā sui generis rethorica est, eo q̄ huic professioni eloquētia maxime sit necessaria. Vnde et hic, qui facūdīq; p̄esse dicitur, mercurius, quasi mercatorū kirrios, id est dñs appellatur. Hęc secreta mudi penetrat, litora inuisa adit, deserta horrida lustrat, et cum barbaris natōnibus, et linguis mcognitis, commercia h̄mimatis exercet. Unus studiū, gētes ociliat, bella sedat, pacē firmat, et priuata bona, ad omnē vsum cūm immutat.

De agricultura. .xxv.

Agricultura, quatuor species habet, aruū, agnꝝ, quin

satione deputatur; et consitum/qui arboribus vacat, ut vi-
neta, pomeria, nemora, pascuum, ut prata, tempe, tenuis,
floridum. ut orti et rosaria.

De venacōne .xxvij.

Enatio diuiditur, in fermam, aucupiū, et piscatus
ram. Ferma multis modis exercetur. Rechibus,
pedicis, laqueis, picipicis, arcu, iaculis, cuspide, in dagi-
ne, pennaz odore, camibus, accipitribus. Aucupiū fit, laq-
is, pedicis, rechibus, arcu, visco, hamo. Piscatura fit sage-
mis, retibus, gurgustijs, hamis, iaculis. **N**d hanc discipli-
nam ptineōm ciboz, saponz, et potuū apparatus. **N**omē
tamen accepit ab vna pte sua. quia antiquitus plus vena-
cōne vesci solebant, sicut adhuc in quibusdam regiomibus,
vbi rarissimus panis est, carnē pro cibo, et mulsū vel aquā
pro potu habent. Cibus in duo diuiditur, in panem, et ob-
solum. Panis dictus est, vel quasi ponis, quia omnibus men-
sis apponitur, vel a grecō pan, quod est om̄e: quia nullum
omnū bonū sine pane dicitur. Panis multa sunt genera,
azimus, fermentatus, succinericus, rubigus, spōgia, placē-
ta, clibanicus, dulcia, siligineus, ordeaceus, amolum, simi-
la, et cetera multa. Obsolum dicitur, quasi adiunctū pam,
quod nos cibariū dicere possumus. Huius multa sunt ge-
nera. Carnes, pulmenta, mulsa, olera, fructus. Carnes, a-
liq sunt assē, aliq frīxē, aliq elīxē, aliq crudē, aliq salīxē.
Aliq dicūtur, succidia. Lardū quoqz, siue tare, pna vel pe-
tasunculus, apungia, arūma, sepum, adeps. Pulmēti item
sunt genera, lucamē, farcimen, minutal, afrotum, mortisia,
galatīz, et cetera quecūqz princeps cocoz excogitare po-
tent. Mulsā habent glac, colustrū, babdutam, butyrū, case-
um, serū. Olerū et fructuū nomā ānumerare quis potest?
Sapores, aliq calidi sunt, aliq frigidī, aliq amari, aliq dul-
ces, aliq siccī, aliq humidi. Potus, aliq tantum sunt petus,
id est, qui humectat tantū non nutriunt, ut aqua, aliq potus

et cibus, id est, qui humectant et nutriunt, ut vinum. **F**ursum, qui cibus sunt, ali⁹ naturaliter sunt cibus, ut vinum et saceria quilibet; ali⁹ accidentaliter, ut cerusia, medones. **V**enatio igitur, continet omnia pistorum, carnicum, coqurum, caupcnum officia.

De medicina .xxvij.

Medicina diuiditur in duas partes, occasiones, et operationes. **O**ccasiones sex sunt. **N**er, motus, et quies, mactio, et repletio, cibus, et potus, somn⁹, et vigilia, et accidentia animæ. **A**ug ideo dicuntur esse occasiones, quia faciunt et conseruant sanitatem, si temperata fuerint, si intemperata fuerint, infirmitatem. **A**ccidentia animæ ideo dicuntur, occasio sanitatis vel infirmitatis; qz aliquando vel commouent calorez impetuose, ut ira, vel lem̄ter, ut delectationes attrahunt et celant, aut impetuose, ut terror et timor, aut lem̄ter, ut angustia. **E**t sunt que commouent naturalem virtutem intus et extra, ut est tristitia. **O**mnis opatio medicinae, aut intus fit, aut extra. **I**ntus, ut ea que ore, naribus, aurib⁹, sive ano intromittuntur, ut potiones, vomitationes, pulueres etc. que bibendo, vel masticando, vel attrahendo sumuntur. **F**oris, ut epidimata, cathaplasmata, emplastra, cirurgia, que duplex est in carne, ut incidere, suere, vrere, in osse, ut solidare, et iuncture reddere. **N**ec moueat quempiam, qz cibum et potum inter attributa medicinae annumeret, que superius venationi attribuitur, quia secundum diuersos respectus hoc factum est. **V**inum quoqz in botro, agriculturæ est, in peno, cellarij, in gustu, medici. **S**imiliter ciborum apparatus, ad pistrinum, macellum, coquimam pertinet, virtus saporis ad medicinam.

De theatra scientia .xxviii.

Theatrica dicitur, scientia ludorum, a theatro, ubi p̄p̄s ad ludendum conuenire solebat, non, qz in theatro tam ludus fieret, sed quia celebrior locus fuerat ceteris.

Seabant autem ludi alij in theatris, aliij in gabulis, aliij in
gymnasijis, aliij in amphicircis, aliij in aremis, aliij in cōmūijis,
aliij in phamis. In theatro gesta recitabantur, vel carminib⁹/
vel laruis/vel personis/vel oscillis. In gabulis choreas
ducebant/et saltabant. In gymnasijis/luctabantur. In
amphicircis/cursu certabant/vel pedum/vel equorum/vel
curruum. In aremis pugiles exercebantur. In conuicijs/
rithmis et musicis instrumentis/et odis psallebant/et alea
ladebant. In phamis tempore solenni, deorum laudes ca-
nebant. Ludos vero idcirco inter legitimas actiones connu-
merabat, q̄ temperato motu/naturalis calor nutritur i cor-
pore/et leticia animus reparatur. Vel, quod magis vide-
tur/q̄ia necesse fuit populum aliquando ad ludum conue-
nire, voluerunt determinata ēē loca ludēdi, ne i diuersorij
ouēticula faciētes, probrosa aliq̄ aut facinorosa ppetrarēt.

De logica, que ē quarta pars phīe .xxviii.
Logica diuiditur in grāmaticam, et in rationem dis-
serendi. Gramma grēce, littera interpretatur la-
tine, inde dicta est grāmatica, id est, litteralis sciē-
tia. Littera propriæ est figura / que scribitur, elementū/son⁹
qui prōnuntiatur. Ceterum, hic large accipienda est littera,
vt et vocem et scripturam intelligamus. utruncq; em ad grā-
maticam pertinet, Quidam dicunt, grāmaticam/ non esse
partem philosophie, sed quasi quoddam appenditum, et
instrumentū ad philosophiam. De rōne aut disserebā, Boeti⁹
dicit, q̄ ps ēē possit, et instrumentū ad phīaz, sicut pes/man⁹
lingua/oculi/r̄c, partes sunt corporis, et instrumenta. Grā-
matica simpliciter agit de vocibus, id est, secundum se, inuē-
tionem et formationem/compositionem inflexionem, prola-
tionem et cetera, ad pronuntiationem tātū pertinentia per-
tractans.

Grammatica diuidit, in litterā, syllabā/dictionē/orōne.

Vel aliter. Grammatica dividitur in literas, id est, in id quod scribitur, et vocales, id est, in id quod pronunciatur. Vel aliter. Grammatica dividitur in nomen, verbum, participium, pronomen, adverbium, prepositionem, circumflexonem, interiectonem, vocem articulatam, literatam, syllabam, pedes, accentus, posituras, notas, orthographiam, analogiam, ethimologiam, glosas, differentias, barbarismum, soloecismum, via, metaplasma, scemata, tropos, prosas, metra, fabulas, historias. Quoꝝ idcirco expositonem transeo, qui a et prolixior esset, q̄ huic scedula breuitas expetatur; et quia etiam in hoc opusculo divisiones tantum rex, et nomina inuestigare posui, ut tammodo quoddam principium doctrinę lectori ostendatur. Qui autem scire desiderat, legat donatum, seruum, priscianum, de accentibus, et de duodecim versibꝫ virgilij, et barbarismum, et sistorum ethimologias.

De ratione differendi . . . . .

Ratio differendi, integrales ptes habet. Inuentione et Iudicium, divisiones vero, demonstrationē, probabilem, sophisticam. Demonstratio, est in necessariis argumentis, et pertinet ad philosophos. Probabilis pertinet ad dialeticos, et ad rethores. Sophistica ad sophistas et cauillatores. Probabilis dividitur, in dialeticā et rethoricā. quarum veraq; integrales habet ptes, inuentōnem et iudicium. Quia enim ipsum genus, id est, dissertationem/intelligit constitūt, necesse est, ut in compositione omnium species eius simul inueniatur. Inuentio est, que docet inuenire argumenta, et constituere argumentationes. Scientia iudicandi, q; de utroq; iudicare docet. Querit pte. si inuenitio et Iudicium sub philosophia continentur. Vident enim neq; sub theoria, neq; sub practica, neq; sub mechanica, neq; sub logica, de q; magis videre, otineri. Sub logica non continentur: q; neq;

per grāmaticam/neq; p dissērtuā. Per dissērtuām non cōtīnere&cū integraliter eam cōstītuant: nulla autem res esse possit simul integralis/et diuisiua ps eius dē generis. Sic qz philosophia non omnem scientiam cōtīnere videtur. Sed sc̄endūm, qz scientia duobus modis accipi solet, id est, pro aliqua disciplinā, sicut cū dico, dialeucā esse scientiā, id est, artem vel disciplinā/et pro qualibet cognitione: sicut cum dico, scientiam habere eum qui scit aliquid. Verbi gratia. Si scio dialeticam, scientiam habeo: et si scio notare scientiam: et si scio socratem esse sofromici filium, sciētiām habeo. Et vñuersaliter, om̄is qui aliquid scit, potest dici scientiam habere. Sed tamē aliud est, cum dico dialeūtica est scientia, id est, ars vel disciplina. atq; aliud, cū dico scire, qz socrates est sofromici filius, est scientia, id est, cognitio. De om̄in scientia, que est ars vel disciplina, verū est dicere, qz sit pars philosophie diuisiua: non autem vñuersaliter dici potest: qz om̄is scientia, que est cognitio, pars sit philosophie diuisiua. Est tamen prorsus om̄is scientia sive disciplina, sive qualibet cognitio pars philosophie, vel diuisiua/vel integralis. Disciplina autem est scientia, que absolutum finem habet, in quo ppositum artis pfecte explicatur, qz scientia inueniendi vel iudicandi nō cōuenit: quia neutra per se absoluta est, et ideo disciplina dici non possunt, sed potius disciplina, id est dissērtuē. Rursū que ritur, si inueniō et iudicium/eedem partes sunt dialetice et retorice, quod inconveniens videtur, ut duo opposita genera eisdem prorsus cōstītuantur partibus. Dici ergo potest, has duas voces p̄equocas ēē ad ptes dialetice et r̄thorice. Vel qz fortassis melius est, dicamus inueniōne et iudicū, p̄rie ptes esse dissērtuē, et sub his vocab⁹ vñiuocari. In inferioribus tamen huius generis quibusdam p̄prietati b2 a se differre, que tñ differre p̄ has voces nō discernuntur: qz p̄ eas, nō scđm hoc qz sp̄es oponunt, sed scđm hoc qz ptes

. . . . .

generis significatur. Grammatica est scientia loquendi sine vi-
cio. Dialetica, disputatio acuta, verum a falso distinguens.
Rethorica, est disciplina, ad persuadendum queque idonea.

Enincipit liber tertius, de ordine et modo legendi et disciplia. i.

Divisio philosophiae dividitur in theorica, practicam, mechanicam, logicam. Theorica dividitur in theologiam, physicam, mathematicam. Mathematica in arithmeticam, musicam, geometriam. Practica in solitariam, priuatam, publicam. Mechanica dividitur in fabrificationem, armaturam, nauigationem, agriculturam, navigationem, medicinam, theatricam. Logica dividitur in grammaticam, dissertationem. Dissertationa dividitur in demonstrationem, probabilem, sophisticam. Probabilis dividitur in dialeticam, rethoricam. In hac divisione, solummodo divisus philosophie partes continentur. Sunt alii adhuc subdivisiores istarum partium, sed iste nunc sufficere possunt. In his, igitur, si solum numerum respicias, xxvna, si gradus computare volueris, triginta octo repertis. Actores harum scientiarum diversi legiuntur. Alii incipiendo, ali augendo, ali perfcendo, artes inueniuntur: sicque eiusdem artis plures se referuntur actores. Ex his paucorum nomina subter annumerabo.

De actoribus artium .ii.

Atheologus, apud grecos vni fuit, apud latinos Barto, et nostri temporis Iohannes Scotus, deinceps categoris in dictu. Physica naturale, apud grecos Thales milclus, vaus de septem sapientibus repertis, apud latinos plimur describit. Arithmeticam samus pythagoras iuuenit, nichomachus scripsit. Apud lat. plim apuleius, deinde Boetius instruit. Hic etiam pythagoras matetetraden fecit. i. libri d. decimam

quadrivij. et .p. ad similitudinem vice humanae inuenit.
Musice repertorem, moses dicit, fuisse tubal. qui fuit de
surpe chaini Greci pythagorā, alij mercuriū, qui primū teta-
cordum instituit, alij Linum, vel retum, vel amphionem.
Geometriam, apud Egyptum primum dicunt esse reperta; .
cuius actor apud grecos optimus enēdes fuit. Huius artē
translulit Boetius. Erastotenes quoqz sagacissimus in geo-
metria, qui ambitum orbis reperit. Dicunt adā, qd cham
silius noe astronomiā primū inuenierit. Caldei primū astrologi-
am docuerunt. secundum naturitatis obser- itiam. Jose-
phus autem asseverat abraham primum instituisse egypti-
os astrologiam. Astronomiam ptholomeus rex egypti repa-
rat. Hic etiā canones istituit, quibus cursus astrorū inuenit.
Quintus quidam nemroth gigantem summū fuisse astrologū,
sub cuius nomine etiam astronomia inuenitur. Greci dicunt,
hanc artem ab athlante prius excogitata; , propter quod
etiam celū sustinuisse, fertur. Ethicē inuentor socrates fuit,
de qua. xxiiij. libros secundum posituam iusticiam scrip-
vit. Deinde plato discipulus eius, libros multos de republi-
ca, secundum utrāqz iusticiam naturalē, scilicet, et positi-
uam, conscripsit. Deinde tullius, in latino sermone libros
de republica, ordinavit. Fronto quoqz philosophus, scrip-
sit librum strategomatōn, id est, militaris suavitatis. Me-
chanica diversib⁹ habuit actores. Hesiodus ascreus primū
apud grecos, in describendis rebus rusticis studuit. Deinde
de democritus, magnus quoqz cartaginensis. xxvij. volu-
minibus studium agriculturę cōscripsit. apud lat⁹ pri-
mus catlio de agricultura istituit: qd deinde ma. cus/ th -
rentius expoluit. Virgilius quoqz georgica fecit. Deinde
cornelius et Julius artic⁹ emilianus, siue colomella insignis
orator, qui totum corpus disciplinę huius complexus
est. Vitruvius quoqz de architectura. Palladius de agri-
cultura. Lamificij usum apud grecos primam invenit.

monstrasse fertur. **H**anc etiam primam telam ordinasse, lanasq; colorasse, oliuq; quoq; et fabrice inuentricem fuisse credunt. **N**b ipsa Dedalus didicit, et ipse post eam fabricam fecisse credit. **N**pud Egyptū aut̄ psis filia Inachī vsum serēdi lim̄ repit, et qualit̄ inde vestimenta fierēt mōstravit. **S**imiliter lanḡ vsum ibidem īpā reperit. **I**n libia primum v̄sus lanḡ exortus est, a templo Hamomis. **N**imus rex assyrioz̄ primus bella mouit. Vulcanum primum fabrum fuisse credunt. **D**iuina aut̄ h̄istoria tubal. **P**rimus prometeus ferreo circulo lapidem imprimēs, v̄sum anuli inuenit. **N**auigii v̄sum, pelasgi primi inuenierit. **C**eres primū in grecia apud eleusum v̄sum frumenti inuenit. psis in egypto. **P**ilumnz in Italia v̄sum frumenti et farris, et ritum molendi et p̄mendi. **T**agus in hispania ritum serendi. **O**siris apud egyptū cultum v̄nearum reperit. **L**iber apud Indos. **D**edalus primus mensam fecit et sellam. **A**ptius quidam primus cōposuit apparatus coquim̄, qui tandem in ea consumptis bonis, m̄erte v̄cluntaria perit. **M**edicinę actor apud grecos Apollō fuit. **H**anc filius eius Esculapius, laude et opere ampliavit: qui postq; fulmine perit, diu medendi cura intermissa est, latuitq; per annos pene quingentos v̄sq; ad tempus Artaxerxis regis. **T**unc eam reuocavit in lucē Hippocrates, asclepio patre gemitus, in insula choo. **L**udi a lidis initium sumpsiſſe creduntur, qui ex asia vementes, in eturia considerunt, sub tyrreno duce, ibiq; intra ceteros superstitionum suarum ritus, spectacula instituerunt: quem modum romani imitau sunt, accersitis inde artificibus, inde q; lidi a lidis vocati sunt. **L**iterę hebreorum a mōysē, per legem initium sumpsiſſe creduntur. **C**haldeorum et syrorum per Abraham. **E**gyptiorum literas psis inuenit. **G**recorum femices, quas catlinus a femice in greciam attulit. **C**armētis mater euādri, q̄pprio nōte nichostrata vocabat, latias lras repit. **D**iuina h̄istoriā, prim2 mōyses scripsit.

Apud gentiles primus datus frigus troianam historiam editum, quam in foliis palmarum ab eo scripta esse ferunt. Post daretem, in grecia Herodotus historicus primus habitus est. Postquam fericides, isdem temporibus claruit, quibus Herodotus legem scripsit. Fabulas primum inuenisse creditur, aemon cratomenensis. Egyptus mater est artium, inde in greciam, deinde in Italiam venerunt. In ea primum grammatica reportata est, tempore Osiris mariti Iidis. In ea quoque dialetica prima inuenita est a Pythagore, qui ciuitates et ceteris hominibus fugiens, in rupe consedit, non modico tempore, sicque dialeticam ex cogitauit. Unde et rupes Pythagoris appellata est. Plato autem, post mortem Socratis magistrum sui, amore sapientiae egypti demigravit; ibique perceptis liberalibus studiis athenas rediit, et apud academiam / villaz suam coadunatis discipulis, studiis operam dedit. Hic primum logicam rationalem grecis instituit: quam postea aristotiles discipuli eius ampliavit, perfecit, et in artem redegit: marcus therentius varro primus dialeticam de grecis in latinum transluxit. Postea cicero topicam inuenit. Demostenes fabri filius, apud grecos rhetorice repertor creditur. Tisias apud latinos. Chorax apud siracusas. Nec ab aristotle, et gorgia, et hermagorae in grecis scripta est, translata in latinum, a cullio quintiliano, et ticiano.

Cruce artes principue legendae sint .iii.

Ex his autem omnibus scientiis, supra enumeratis, septem specialiter decreuerant antiqui in studiis suis, ad opus erudiendorum. In quibus tantam utilitatem esse precepit omnis omnibus praesupererunt, ut quisquis hanc disciplinam firmiter pcepisset, ad aliarum noticiarum postea inquirendo magis, et exercendo, quam audiendo perueniret. Sunt enim, quasi optima quedam instrumenta et rudimenta, quibus via patitur anno, ad plenam philosophie vitatis noticiam.

Hinc triūm, et quadriūm, nomen accepit, eo q̄b̄is qua-
si quibusdā vijs, viuāt amīus ad secreta sophiæ introeāt.
Nemo tūc tpiis nomine magistri dignus videbat, qui non
haz. vij. scīaz profiteri possit. Pitagoras hāc in studijs su-
is osuetudinē seruasse legitur, ut usq; ad septēmū, sc̄ dīm nu-
merum videlz. vij. artū liberaliū, nullus discipulorū suorū,
de hijs que ab ipo dicebantur, ratōnem poscere auderet,
sed fidem dare verbis magistri, quo usq; om̄ia audiūisset,
sicq; iam p semetipm ratōez eoz posset iuuenire. **I**as. vij
quidā tanto studio didicisse legunt, ut plane ita omnes in
memoria tenerent, ut quascūq; scripturas deinde ad ma-
nū sumplissēt, quascūq; questioēs soluēdas aut dproban-
das pposuissent, ex hijs regulas et rōes ad diffimendū, id
De quo ambigere, foliū librorū nō quereret, sed statim sin-
gula corde pata haberet. **H**ic profecto accidit, eo tpe tot
fuisse sapientes, ut plura ipi scriberet, q̄ nos legere possim⁹.
Scolares aut mī, aut nolūt aut nesciūt modū dgrū in di-
scendo seruare, et idcirco multos studētes, paucos sapien-
tes iuuenim⁹. **N**ichi vero vide, nō minori cura prouiden-
dū esse lectori, ne in studijs inutilibus operam suam expen-
dat, q̄ne in bono et vili pposito tepidus remaneat. **O**nat-
lum est, bonū negligēter agere, peius est in vanum labores
multos expēdere. **S**ed, q̄r nō om̄es hāc discretōnē habe-
re possunt, ut intelligāt quid sibi expediat, idcirco, q̄ scrip-
ture michi utiliores videant, lectori breuiter demōstrabo,
ac deinde de modo quoq; differendi pauca adnectā.

De duobus generibus scripturarū .iii.
Do sunt genera scripturarū, Prīmū genus est, eaz
que prie artes appellantur. Secundū est, eaz que
sunt appendentia artū, Artes sunt, que philosophiē suppo-
nunt, i. q̄ aliquā certā et determinatā phīlē materiā h̄nt: ut
est grāmatica, dyaletica, et ceterē h̄moi. Appendēcia arti-
um sunt, q̄ tñ ad phīlā spectat, i. q̄ in aliqua extra phīlā

115

materia versatur: aliquando tamē quēdam ab artibus discripta, sparsim et diffuse attingūt vel si simplex narratio ē, viam ad philosophiam prepant. H̄modi sunt om̄ia poetrū carmīa, ut sunt tragedīa, comedīa, satyra, heroica, quoꝝ et lirīa, et iambica, et didascalīa, quēdam fabulē quoꝝ et hystorīa. Illorū etiam scripta, quos nūc philosophos appellare solemus, qui et breuē materiam longis verborū ambagib⁹ extenderūt, et facilem sensum pplexis sermonib⁹ obscurarēt, vel etiam diuersa simul opilantes, quasi de multis colorib⁹ et formis, vnam picturā facere. Qos ta, quē tibi distinxerūt: Duo sunt, Artes, et appendicia artū. Sed inter hec tanta michi distatia esse videtur, ut ille ait, Lenta salix quantū pallenti cedit oliue, pumiceis humilis quantū saliūca rubetis. Ita, ut quicūq; ad scīam ptingere cupit, si relicta veritate artū, reliquis se iplicare voluerit, materiā laboris, ut non dicā plurimā infūntam sustinebit, et fructū exiguū. Demiq; artes, sine appēditis suis, pfectū lectorem facere pnt, illa sine artibus nichil pfectionis offerre valent. Maxime aut, cū nichil in se expetendū habeant, vnde lectorem imitant̄, nisi traductum ab artibus et accommodatū, neque quisquā in eis querat, nisi quod artū est. Qua ppter michi videtur, primū opam dandam esse artib⁹, vbi fundamenta sunt om̄i, et pura simplexq; veritas ap̄it, maxime hijs. viij. quas pdixi, quē totius philosophie instrumenta sunt. Deinde cetera queq; si vacāt legantur: qz aliquid plus delectari solent, serijs admīcta ludicra, et rarietas preciosum facit bonū. Sic in medio fabule cursu, inuentam sūmā audiūs aliquando retinemus. Verūtamen in. vij. liberalibus artibus, fundatum est om̄is doctrinā, quē ppter ceteris om̄ibus ad manū habendē sunt, utpote, sine quib⁹ nichil solet aut potest phīca disciplīa explicare.

F De artū coherentia .v. Aut diffimire. Se quidē ita sibi cohēret, et alteri viciſſim rōib⁹

indigent, ut si vel una defuerit, ceteri philosophi facere non possint. **V**nde michi errare videntur, qui non attendentes talem in artibus coherentiam, quasdam sibi ex ipsis eligunt, ac ceteris, in his se posse fieri perfectos putant.

Diciturque arti, quod suum est tribuendum .vi.

Et rursus alius error non multo minor isto, quem summope vitare oportet. **S**unt enim quidam, qui licet ex his que legenda sunt, nichil permettant, nulli tam arti, quod suum est tribuere norunt, sed in singulis legunt omnes. **I**n grammatica, de silogismorum ratione disputatur, in dialetica, inflexiones casuales inquiruntur: et quod magis irrisione dignum est, in titulo, totum pene legunt librum, et inceptu tercia vir lectio expediunt. **N**on alios docet hinc modi, sed suā ostentant scientiam. **S**ed utimā quales michi tales omnibus apparerent. Attendes quod pueris sit hec disueta, cum profecto quantum magis superflua aggregaueris, tantominus ea quod utilia sunt, capere possis vel retinere. **I**n quilibet igitur arte, duo nobis marie discernenda sunt et distinguenda. **P**rimū, quilibet oporteat in ipsa arte agere. **S**econdū, qualiter porteat ipius artis rationes quibuslibet alijs rebus accommodare. **D**uo sunt, agere de arte, et agere per artem. **V**erbi gratia. **A**gere de arte, ut est agere de grammatica. **A**gere per partem, ut est agere grammaticē. **D**e grammatica agit, qui regulas de vocibus datas, et precepta ad hanc vocē p̄tinētia, tractat. **G**rammatice agit, omnis qui regulariter loquitur vel scribit. **A**gere igitur de grammatica, quibusdam tamenmodo scripturis dvenit. ut Prisciano, Donato, Seruio: agere vero grammaticē, omnibus. **C**um igitur, de qualibet arte agimus, maxime in docendo, ubi omnia ad appendiculum restringenda sunt, et ad facilem intelligentiam euocandas sufficere debet id de quo agitur, quantum breuius et aptius potest, explanare, ne si alienas nimium rationes multiplicauerimus, magis turbemus, quod edificemus lectorem. **N**on omnia dicenda sunt quae dicere possumus,

ne min⁹ utiliter dicantur, ea quæ dicere debem⁹. Id tandem in unaquaq; arte queras, quod ad eam specialiter pertinere considererit. Deinde cum legeris artes, et quid vim scim⁹ q; sit proprium agnoueris disputando et conferendo, tunc demum rationes singularium inuicem cōferre licebit, et ex alterna consideratione, vicissim quæ minus prius intellexeras, inuestigare. Noli multiplicare diuerticula, quo ad usq; semitas didiceris: securus discurses, cū errare nō timueris.

¶ **V**uid sit necessarium studio .vij.

Tria sunt necessaria studentibus, **Natura**, **exercitū**, **disciplina**. In natura consideratur, ut facile audita percipiat, et percepta firmiter teneat. In exercitio, ut labore et sedulitate naturalem sensum excusat. In disciplina, ut laudabiliter viuens, mores cum scientia componat. De his tribus, per singula modo introductōis pauca perstringemus.

¶ **D**e ingēmo hic ad naturam .viii.

Qui doctrinę operam dant, ingēmo simul et memoria pollere debent, quæ duo in omni studio et disciplina, ita sibi coherent, ut si desit alterum, neminem alterum ad perfectumducere possit. sicut nulla prodesse possunt lucra, ubi decem custodia, et in cassum receptacula munīt, qui q; recondat non habuerit. Ingēnum inuenit, et memoria custodit sapientiam. Ingēnum est vis quædam, naturaliter animo insita, per se valens. Ingēnum a natura proficiuntur, vsu iuuatur, immoderato labore retunditur, et temperato acuitur exercitio. Vnde satis elegant a quodam dictum est: Nolo tandem tibi parcas, labor est in cartis, curre per aera. Duo sunt quæ ingēnum exercent, lectio, et meditatio. Lectio est, cum ex his quæ scripta sūt, regulis et preceptis informamur. Trumodum est lectionis genus, docentis, discentis, vel per se insipientis. Dicim⁹ enim lego librum illi, et lego librum ab illo, et lego librum.

In lectione maxime consideranda sunt ordo et modus.

De ordine legendi .ix.

Ordo consideratur, aliis in disciplinis, ut si dixerim, gramaticam, dialeticam antiquorem, vel, arithmeticam priorem musicam. Alius in libris, ut si dixerim, catilinarium, jugurtino priorem. Alius in narratōne, que est in continua serie. Alius in dispositōne. Ordo in disciplinis, attenditur secundum naturam. In libris, secundum personam aetoris, vel subjectam materiam. In narratōne, secundum dispositōnē, que duplex est, naturalis, scilicet, quando res eo refertur ordine, quo gesta est. et artificialis, id est, quando id quod postea gestum est, prius narratur, et quod prius postmodum dicitur. In expositōe consideratur ordo, secundum inquisicōnem. Expositio tria continent, līram, sensum, sentīam. Līra est congrua ordinatio dictōnum, quod etiam, constructōnem, vocamus. Sensus, est facilis quędam et aperta significatio, quam līra prima fronte p̄fert. Sententia, est profūdior intelligentia, que nisi expositōne vel interpretatōne non inueniuntur. In hijs ordo est, ut primum litera, deinde sensus, deinde sententia inquiratur. quo facta, perfecta est expositio.

De modo legendi .x.

Odus legendi, in diuidendo constat. Omnis diuisio incipit a finitis, et ad finita usq; progreditur. Omne autem finitum magis notum est, et scientia comprehensibile. Doctrina autem, ab hijs que magis nota sunt, incipit, et per eorum noticiam, ad scientiam eorum que latēt p̄tingit. Pr̄terea, racōne inuestigamus, ad quam p̄p̄tinet diuidere, quādo ab universalibus ad p̄ticularia descendimus diuidendo, et singulorum naturas inuestigando. Omne nāq; universalē, magis est determinatum, suis p̄ticularibus. Quando ergo discimus, ab hijs incipe debemus, que magis sunt nota, et determinata et complectēta,

sicq; paulatum descendēdo, et per diuisionem singula dis-
tinguendo eorū que dīmē naturam īuestigare.

De meditacōne .xi.

Dicitatō est cogitacō frequēs cū dīlio, que cau-
sam et origīmē / modū et vtilitatē vīscerūlq; rei
prudenter īuestigat. **M**editatō pīcipiū sumit a lectōne,
nullis tñ regulis strīgit, aut pīceptis lectōnis. **D**electat,
em̄ quodā apto decurrere spacio, vbi liberā dīmplāde
veritati aciem affigat, et nūc has/nūc illas rex causas p-
strīgere, nūc aut̄ profunda queq; penetrare, nichilq; an-
ceps/nichilq; obscurū relīquere. **P**īcipiū ergo doctrī-
nē est ī lectōe, dīsummātō ī meditacōne. **N**uā si quis fa-
miliarius amare didicerit, eiq; sepius vacare voluerit, io-
cundā valde reddit vitā, et maximā ī tribulacōe pīstat
dīsolatōne. **E**a em̄ maxima est, que atām a terrenorū actuū
strepitu segregat, et ī hac vita etiā ēterne quietis dul-
cedinē quodāmō pīgustare facit. **C**unq; iam pī ea que facta
sunt, eū qui fecit oīa, querere didicerit et intelligere, tūc a-
mīmū pīter et sciētia erudit et lēticia pīfundit. vnde fit, ut
maximū sit ī meditacōe oblectamentū. **T**ria sunt genera
meditacōis. **V**nū, dīstat ī circūspectōe morū. aliud, ī scrū-
tatōe mādatōrū. **T**erciū, ī īuestigacōe diuīmōrū opīm. **M**o-
res sunt ī vicijs et virtutibus. **M**andatū diuīmū, aliud pī-
cipiēs, aliud promittēs, aliud terrens. **O**pus dei est, et qī
creat potētia, et qđ moderatur sapiētia, et qđ coopatur
gratia. **R**ue om̄ia quanta sint ammiratōne digna, tanto
magis quisq; nouit/quāto attētius dei mirabilia meditari

De memoria .xii.

De memoria, hic maxime ī pīti pītermittendū non
esse existimo, qī sicut ī gemū diuidendo īuesti-
gat et īuenit, ita memoria colligendo custodit. Oportet
ergo, ut que discendo diuisimus, ī mendāda memorie col-
ligamus, Colligere est ea de quibus prolixius vel scriptū,

vel disputatū est, ad breuē quandā et ḥpendiosaz sūmā redigere, q̄ a maioribꝫ epilog⁹. i. breuis recapitulatō supr adiutor⁹ appellata ē. H̄z nanq; oīs tractatio aliqd princi⁹, cui tota reūieritas et vis sentēti⁹ īit, et ad ipm cū clia alia referūtur: hoc q̄rere et considerare colligere ē. Un⁹ fons ē, et multi riūli, qui amfract⁹ fluminū se q̄ris, tene fontē, et totū habes. Hoc idēcō dico, qm̄ memoria homis hebes ē, et breuitate gaudet, et si i multa diuidit, fit minor ī singulis. Debem⁹ ergo ī om̄i doctrinā, breue aliqd et certū colligere, q̄p̄ i arcula memorie recondat, vñ postmodū, cū res exigit, aliqua diriuent. Hoc etiaz sepe replicare, et de ventre memorie ad palatū reuocare nccē est, ne longa īmissione obsoleat. Un⁹ rogo te, o lector, ne mīmū leteris, si multa legeras, sed si multa ītellereris, si retinere potueris. Alioqñ, nec legere multū prodest, nec ītelligere. Hua re supi⁹ me dixisse recolo, eos q̄ doctrinę opam dāt, ī gemio et memoria īdi-

De disciplina .xij.

Sapiēs qdā, cū de mó et forma discēdi īterrogaret, mēs, mēt, huīlis, studiū q̄rēdi, vita quieta, scrutinū tacitū, pauptas, terra aliena, hēc reserare solēt/nōnulla obscura legēti. Audierat puto, qd̄ dictū ē: mores ornāt sciāz, et iō pceptis legēdi, pcepta quoz vnuēdi adiūgit, ut et modū vite sue, et studiū rōz, lector agnoscat. Illaudabilis est scia, q̄ vita maculat ipudica. Et idēcō sūmope cauēdū ē, ai qui querit scientiam, ut non negligat disciplinam.

De humilitate .xvij.

Princi⁹ aut̄ discipliq̄ huīlitas ē. cui⁹ cū multa sint documēta, hēc tria p̄cipue ad lectore p̄tinēt, primū, ut nullā scīam, nullā scriptām vilē teneat. scdm, ut a nemie discere erubescat. terciū, ut cū scīam adept⁹ fuerit, cēfōs nō dēnat. Multos hoc decipit, q̄ an tēpus sapiētes videri volūt. H̄mc nāq; i quendā elatōis cumorē prorūpūt, vt iā et simulare incipiāt, qd̄ nō sunt, et qd̄ sunt erubescere, eoq;

longius a sapientia recedunt, quo non esse sapientes, s; putari volunt. **E**nusmodi multos noui, q; cū primis adhuc elementis idngeant, nō nisi sumis intesse dignāt, et ex hoc solumō se magnos fieri putat, si magnorum et sapientiū vel scripta legerit, vel audierint verba. **N**os inquit, vidimus illos, nos ab illis legimus. **S**epe nobis loq; solebat. Illi sumi, illi famosi, cognoverunt nos. **S**ed utinā me nemo agnoscat, et ego cūcta nouerūt nos. **P**latonē vidisse, nū itellexisse gloriari. **D**uto idignū vobis ē deinceps, vt me audiatus. **N**ō ego sū plato, nec platonē videre merui. Sufficient vobis, ipm phig fonte potastis, s; utinā adhuc sicretis. **R**ex post aurea pocula, de vase bibit teste. **Q**uid erubescitis, platonē audistis, audiatis et crisipū. **I**n proverbio dicitur. **C**um tu nō nouisti, fortassis nouit osellus. **N**emo ē cui omnia scire datū sit, nec quisq; rursum, cui aliqd speciale a natura decepisse nō otigerit. **P**rudens. igitur lector omes libenter audit, oīa legit, nō scripturā, nō psonā, nō doctrinā spernit. **I**ndifferent ab omnibz, q; sibi dēe videt, querit, nec quantū sciat, s; quantū ignoret, considerat. **H**inc illud platonicū aūt. malo atiena verecunde discere, q; mea impudentē gerere. **C**ur dicere erubescis, et nescire non verecūdariss pudor iste, maior ē illo. **N**ut qd summa affectas, cum tu iaceas in imo. **C**onsidera potiū, quid vires tue ferre valeant. **A**peritissime icedit, q; incedit ordīte. **Q**uidā, dū magnū saltū facere volūt, p̄cipitiū incidunt. **N**oli ergo mīmis festinare, hoc mō citiū ad sapientiam ptinges. **A**b oībus libent disce, qd tu nescis, q; hūilitas cōmune tibi facere p̄t, q; natura cuiq; p̄pū fecit. **S**apiētior oībz eris si ab oībus discere volueris. **H**ui ab omnibus accipiūt, omnibus dītores sūt. **N**ullā demiq; sciām vilē teneas: q; oīs sciā bona ē. **N**ullā, si vacat, scriptaz vel saltē legē tēnas: q; si nichil lucraris, nec pdes aliqd, maxime cū nulla scripta sit, s; hīm meā estimatōz, q; aliqd expetendū nō pponat. **S**i conuenēti loco et ordīne tractetur. q; nō aliqd etiam speciale

babeat, qđ diligēs verbi scrutator, alibi nō inuentū, quāto
rānꝝ/tāto gratiꝝ carpat. Nichil tñ bonū est, qđ melius tol-
lit. Si om̄ia legere nō potes, ea q̄ sunt vtiliora lege, etiaꝝ
si oīa legere p̄tueris, nō om̄ibus tñ idem labor impēden-
dus ē, s̄ q̄dā ita legēda sunt, ne sint incognita, q̄dā am-
vero, ne sint maudita: qz aliquā pluris ēē credimꝝ, qđ nō au-
diuimus, et facilis estimat̄ res, cuiꝝ fructus agnoscitur. Vi-
dere nūc potes, q̄ necessaria tibi sit hęc humilitas, vt nul-
lam sc̄iam vilipēdas, et ab c̄ibis libenter discas. Simili-
ter tibi quoq; expedit, vt cum tu aliquid sapere ceperis,
ceteros nō cōtemnas. Hoc aut̄ tumoris vicū hinc quibus-
dam accidit, q̄ suā sc̄iam mīnꝝ diligenter inspiciūt, et cum
sibi aliqd esse visi fuerint, alios quoq; non nouerunt, tales
nec esse, nec potuisse fieri putant. Hinc etiā ebullit, q̄ nugi-
geruli nūc quidā, nescio unde gloriātes, priores patres sim-
plicitatis arguunt, et secum natā, secum moriturā credunt
sapientiā. In diuīnis elocuijs ita simplicem modū loquēdi
esse aiunt, vt in eis magistros audire non oporteat, posse
satis quemq; p̄prio ingēno, veritatis archana penetrare.
Corrigūt nasum, et valgū torquent in lectores diuītatis,
et nō intelligūt, q̄ deo inūriā faciūt, cniꝝ v̄ba p̄ulcro qui-
dem vocabulo simplicia, sed sensu prauo insipida p̄dīcāt.
Non est mei consiliū huiꝝ modi imitari. Bonus em̄ lector, hu-
milis debet esse, et mansuetus, a curis ināibus, et volupta-
tum illecebris prorsus alienus, diligēs et sedulus, vt ab c̄i-
bus libenter discat. Vnq̄ de scientia sua non presumat, peruersi-
dogmatis actores, quasi venena fugiat. Dū rem p̄tractare,
anteq̄ iudicet discat. nō videri doctus, sed esse discat, vel
querat dicta sapientiū, intellecta diligat, et ea semp coraz
oculis, quasi speculum vulcus sui, tenere studeat. Et si qua
forte obscuriora intellectū eius noā miserint, nō statim in-
vituperiū proīcipat, ut nichil bonū esse credat, nisi q̄ ip̄e in-
telligere potuit. Hęc est humilitas discipline legentium.

S

De studio querendi .xx.

studiu queredi ad exercitiū p̄tinet, in quo exhortatōe magisq̄ doctrina lector īdiger. Qui em̄ dili-
genter inspicere voluerit, quid antiq̄ ppter amore
sapientie p̄tulerint, q̄ memorādo posteris vitutis suę mo-
mēta reliq̄runt, quālibet suā diligentia īferiorē esse vide-
bit. Alij calcabāt honores, alij p̄ciecerūt diuitias, alij ac-
ceptis īmurijs gaudebāt, alij penas spreuerūt, alij otuber-
nia hōim deserētes, intimos recessus, et secreta heremī pe-
nētrātes, soli se phīz dedicabant, vt eo contemplatiōni vaca-
rent liberius, quo nullis, q̄ virtutis iter impedire solent, cu-
piditatibus ammū subiecissent. Parmenides phūs. xv. an-
nis ī rupe ēgyptia osedisse legit. Et prometheo ob īmodi-
cam meditandi curā, ī mōte caucaso, vulturi exposito memorat.
Quia eī sciebat, p̄ex bonū, nō ī estimatōe hōim, s; ī
pura ascīa ēē absconditū: et eos iā n̄ hōies ee/q̄ reb̄p̄tūris
ihērētes, bonū suū nō agnoscerēt: iō quātū mēte et itelli-
gētia a cētis differēt, ipa locorū distātia demōstrabāt, ne
ima teneret habitatio, quos nō eadē sociabat intēsio. Qua-
dā phō referebat dices: Nunq̄ nō vides, qr te deridēt ho-
mies: et ille: Ip̄i me, īq̄t, deudent, et eos asim. Cogitasi
potes, quāti estimauerit laudari ab eis, a qb̄ nec vitupari-
timuit. De alio rursū legit, q̄ post oīa disciplinā studia,
et artū acumia, ad op̄figuli descēderit. et alī cuīsdā
discipuli, cū laudib̄ magistrū suū efferēt, īm̄ cēfa, nec su-
torię p̄ua eū carere gloriati sūt. Hāc igit̄ diligentia ī no-
stris lectorib̄ ēē velle, vt nunq̄ ī eis senesceret sapīa. So-
la abīsa ē sunamitis senē, dō, calefecit: qr amor sapīg, etiam
marcescēte corpe, dilectore suū nō deserit. Om̄s pene v̄cu-
tes corporis mutant ī semb̄, et crescēte sola sapīa, decrese-
ret cetera. Senectus em̄ illoz, q̄ adolescentia suā honestus
actib̄ instruerit, etate fit doctior, v̄su tritior, processu tē-
poris sapiētior, et veter̄ studiorū dulcissimos fruct̄ metit.

Vnde et sapiens ille grecie demostedes, cū expletis centū
septē annis, se mori cerneret, dixisse fertur; sese dolere, qđ
egredetur de vita qñ sape cepisset. Plato octogintaūnū
annos scribēs, mortuus ē Socrates. xc. ix. annos in docēdi
scribēdīq; dolore laboreq; cōpleuit. Taceo ceteros phōs, py-
thagorā, democritū, zenocrate, zenonē, et heleanē, qui iam
etate longua in sapīe studijs floruerūt. Ad poetas vemo,
homerū, esiodum, simonidē, tesicor, q̄ grandes natu, aig-
neum nescio qđ, et solito dulciq; vicina morte cecinerūt. So-
phocles, cū post nimiā senectutē, et rei familiaris negligē-
tiā, a suis accusaretur amentiq;, edippi fabulā, quā nuper
scripserat, recitauit iudici, et tñ sapiētū in etate iam fra-
cta specimen dedit, vt seueritatē tribunalū, in fauore the-
atri duerteret. Nec mirū, cum etiā catho censorū et romāni
generis disserrissimū, iam senex grecas lras discere/nec eru-
buerit/nec desperauerit. Certe Homer refert, q̄ de lingua
hestoris, iam vetuli et pene decrepiti, dulcior melle oratio
fluxerit. Nima duer te igit, quātū amauerint sapīaz, quos
nec decrepita etas, ab ei⁹ inquisitione potuit reuocari. Iste
igit tant⁹ amor sapīe, tanta in semib⁹ habudantia, congrue
etiā ex ipius supradicti nōis interptatōe colligit. Interp-
tatur em⁹, abisa⁹, pater meus supfluus, vel pñs mei rugit⁹.
ex quo oñditur, habudantis sumū/et ultra humanaz vocē in
senibus, diuum sermonis tomtruū cōmorari. Verbū nanq;
supfluū, in hoc loco, plenitudinē, non redundatiā, significat.
Porro sunamites, in lingua nřa coccinea dr, q̄ satis conue-
menter, feruorem sapienti⁹ significare potest.

De quatuor reliquis p̄ceptis .xvi.

Quartuor que sequitur, sic alternatum disposita sūt,
vt altm sp ad disciplinā, altm ad exercitiū spectet.

De quiete .xvii.

Qite quies, sive interior, vt mens p̄ illicta desideria
nō discurrat, sive exterior, vt ocuū et oportunitas

honestis et utilibus studijs suppetat, utraq; ad disciplinā

Scrutinū aut, id ē, meditatio ad exercitiū spectat. **D**e scrutinio .xvij. **I**l perfunet
videt aut, scrutinū sub studio qrendi dñneri. **R**si vero est, superfluo repetit, cū in superiori pte annumeratum sit. **S**ciend ē, hāc int̄ hēc duo ēē drām: qd̄ studiū qredi, instantiā significat opis: scrutinū vō, diligentia meditatio-
nis. opus pagunt, labor et amor: osiliū pariūt, cura et vigilia. **I**n labore ē, vt agas: in amore, ut perficias. **I**n cura ē, vt prouideas: in vigilia, vt attendas. **I**stū sūt. iiiij. pedisseq; quę portat lecticā philologię: qz mētē exercēt, cui sapīa p̄sidz. **C**athedra q̄ppe philologię sedes ē sapīe, q̄ his suppositis gestari d̄r: qm̄ i his se exercēdo promouet. **V**n pulcre iuuenes, p̄t robur, a frōte lecticā tenere dñr, videlicz, philos et cophos, id ē, amor et labor: qz foris opus pagūt, a postenori puelleg, videlicz philemia et agrumina, qd̄ interptatur cura et vigilia: qz it̄ i secreto osiliū pariūt. **S**ūt qdā q̄ putat̄, cathedra philologię, hūanū corp̄ significari, cui aīa rōna p̄sidz, qd̄ mīstri. iiiij. portat. i. iiij. elemēta oponūt. **D**e qb̄ duo superiora. i. ignis et aer, actu et nōie masculia sunt, Duo vero inferiora, id est, terra et aqua, feminina.

Darcitatē quoq; lectoribꝫ suadere volunt, id ē, superflua nō sectari, q̄ maxie ad disciplinā spectat. **D**maguis em̄ vent, vt d̄r, tenuem nō gignit sensū. **S**z qd̄ ad hoc scolares nr̄i t̄pis rñdere poterūt, q̄ nō solū i studijs suis, frugalitatē seq̄ d̄temnūt, s; etiā supra id qd̄ sunt, diuites vide-ri laborat. **N**ec iā qd̄ didicerit q̄loq; iactitat, s; qd̄ expende-rit. **S**ed fortassis, quia magros imitari volunt, de quibus quid digne dicam, non inuenio.

Dostremo tra aliena posita ē, q̄ et ipa quoq; hōiem exercent. **O**īs mundū phāntibus exiliū est. **R**uia tñ

ut ait quidam; nescio qua natale solum dulcedime cunctos
ducit, et imemores non sunt esse sui magnū virtutis principi-
um est, ut discat paulatim exercitatus animus, visibilia hec
et transitoria primū commutare, ut postmodū possit etiam
derelinquere. **D**elicatus ille est adhuc, cui patria dulcis
est. **F**oris autem iam, cui omne solū patria est. perfectus vos
cui mūdus totus exilium est. **I**lle mūdo amorem fixit, iste
sparvit, hic extinxit. **E**go a puerō exulavi, et scio, quo mero-
re animus artum aliquādo paupis tugurij fundum dese-
rat, qua libertate postea marmoreos lares, et tecta laque-
ata despiciat.

Incepit quartus liber. de studio diuinarū scripturarū.

Crip̄g, q̄ vñ de dōsiue boīs iuisibilibꝫ
loquitur, nec oīns, nec sole diuīe appellā-
de sūt. In libris gētiliū, m̄la de gēmita-
te dei, et aīaz īmortalitate : de virtutū
premis sempiternis, p̄misq; malorū, sa-
tis probabili ratione scripta īuēmiss,
quos tali vocabulo īdignos esse nemo
dubitāt. **R**ursus, veteris et noui testamenti seriem percur-
rentes, totam pene de p̄sentis vite statu, et rebus in tem-
pore gestis contextam, cernimus: raro aliqua de dulcedime
eternorum honorum, et celestis vite gaudijs manifeste de-
primi. **T**amē has scripturas diuinas appellare, fides catho-
lica solet. Philosophorum scripture, quasi luteus paries
dealbatus, m̄tore eloqui foris polleret. **A**ue si quādo ve-
ritatis pretendunt speciem, falsa admiscendo, / quasi quo-
dam colore superducto, lutum erroris operiunt. **C**ontra, dī-
uina eloquia, aptissime fauo comparantur, que et propter
simplicitatem sermonis, arida apparent, et intus dulcedime
plena sunt. **V**nde constat, quia merito tale vocabulum for-
ta sunt, q̄ sola sic a falsitatis contagione aliena īueniunt,

ut nichil veritati cōtrarium continere probent. Scripture
diuīnē sunt, quas a catholicē fidei cultoribus editas, au-
 ctoritis vniuersalis ecclesię ad eiusdem fidei corroborati-
 onē in numero diuinorum librorum cōputandas recepit, et le-
 gendas retinuit. Sunt prēterea alia q̄ pluria opuscula, a re-
 ligiosis viris et sapientibus, diuersis temporib⁹ dscripta, que
 licet auctoritate vniuersalis ecclesię probata non sint, tam
 q̄ a fide catholica nō discrepant, et nonnulla etiam utilia
 docent, inter diuina computātur eloquia, que fortasse enu-
 merando melius, q̄ diffiniendo ostendimus.

De ordine et numero librorum .ij.

Omnis diuina scriptura, in duobus testamentis con-
 tinetur, in veteri videlicet, et nouo. Vtrumq; testa-
 mentū tribus ordinib⁹ distinguitur. **Vetus** testamentum
 continet, legem, prophetas, agiosphos, **Nouū** aut, euangeliū,
 aplos, patres. **Prim⁹** ordo veteris testamēti. i. **Lex**, quā he-
 brei, thorath, nominat, p̄eratheucū, habet, id ē quicq; libros
 mōysi. In hoc ordine, **primus** est bresith, qui ē, genesis. **Se-
 cundus** hellesmoth, qui est exod⁹. **Tercius**, vaiechra, qui ē,
 leuitic⁹. **Quart⁹**, valedaber, q̄ ē numeri. **Quint⁹**, adabari,
 qui ē, deuteronomi⁹. **Secundus** ordo est prophetarū, hic con-
 unet. viii. volumina. **Primum**, josue, bennun, id ē filiū nun,
 qui et josue, et ihūs, et ihū naue nuncupatur. **Secundum**
 sophium, qui est liber iudicum. **Tercium** samuel, qui est
 primus et secundus regum. **Quartum** malachim, qui ē ter-
 cius et quartus regum. **Quintum** psaim. **Sextum** ibere-
 miā. **Septimum** ezechiel. **Octauum**, thareasra, q̄ est duo-
 decim prophetarum. **Deinde** **tercius** ordo / octo libros ha-
 bet. **Primus** est job. **Secund⁹** dauid, **tercius** masloth, qđ
 grece pabolę, latīe proverbia sonat, videlicet salomois. iii.
 coelech, q̄ est ecclastes. **Quint⁹**, sirasirum, i. cātica cāticorū.

Sextus, daniel. septimus, daniel amm, q̄ est palipomenon.
Octauus, besoras. nonus, hez. Omnes ergo numero sunt
xxiiij. Sunt p̄terea, alii qdā libri, ut sapiētia salomois. liber
ihsū filij sirach. et liber iudith. et thobias, et libri macha-
beorum, qui leguntur quidem, s; nō scribuntur in canone.
Primus ordo nomi testamenti, quatuor habet volumina,
Mathei, marci, luce, et iohāmīs. Secund⁹ similit̄ quatuor,
ep̄las pauli numero. viiiij. sub uno volumine cōtextas, et ca-
nomicas ep̄las, apocalipsum, et act⁹ apostolor⁹. In tertio
ordine, primum habent locum, decretalia, quos canones, id
ē regulares appellam⁹. Deinde sanctor⁹ p̄m, et doctor⁹ sc̄p-
ta, Ier⁹, aug⁹, ss̄, abrosij, psidori, origenis, bede, et alior⁹
multor⁹ orthodoxor⁹, q̄ tam iſuīta sunt, vt numerari n̄ pos-
sint. Ex quo profecto apparet, quātū in fide xp̄iana feruo-
rē habuerūt, pro cui⁹ assertione, tot et tanta op̄a memorā-
da posteris reliquerūt. Vñ n̄a quoq; pigritia arguit, q̄ le-
gere nō sufficim⁹, q̄ dictare illi potuerūt. In his aut̄ ordi-
nibus, maxime veriusq; apparet cōuenientia, q̄ sicut post le-
gē p̄phetę, et post p̄phetas, agio ḡphi, ita p̄ euāgelij, apli,
et post aplōs, doctores, ordine successerūt. Et mira quadā
diuinę dispensatōis rōne actū est, vt cū i singulis plena et
pfecta veritas distat, nulla tñ supflua sit. Hec breuiter de
ordine et numero diuinor⁹ libron⁹ p̄strinximus, vt que sibi
sit prescripta materia, lector agnolcat.

De actoribus diuinor⁹ libron⁹ .iiij.
Quinq; libros legis, moyses scripsit. Libri josue, idē
josue, cui⁹ nō ē inscribit, actor fuisse credit. Libru
iudicū, a samuel editū dicūt. Primā partē libri samuel,
iōpe samuel scripsit. sequētia vero, vsq; ad calcē dāvid, Ma-
tachim, iheremias primū in vñ volumē collegit: nā antea
sparsus erat p̄ singulor⁹ regū historias. Isaias, iheremias,
ezekiel, singuli suos libros fecerūt, qui īsc̄ptū sūt n̄c̄ibus
eoz. Liber etiā. xij. p̄phetar⁹, actor⁹ suor⁹ n̄ oīb⁹ p̄notatur.

quorum nomina sunt, osee, jobel, amos, abdias, jonas, micheas, naū, abacuch, sophomias, aggeus, zacharias, et malachias. **C**ui ppterera minores dicuntur: quia sermones eorum breves sunt, vnde et uno volumine comprehenduntur. **I**saias autem et jeremias, et ezechiel, daniel. **H**ij quatuor maiores sunt, singulare volumibus distincti. **L**ibrum job, alii mopsen, alii unum ex prophetis: nonnulli ipsum job scripsisse credunt. **L**ibrum psalmorum, daniel edidit. **H**esdras autem postea, ita ut nunc sunt, ordinavit, et titulos addidit. **P**arabolas autem, et ecclesiastica, et cantica cantico salomonis depositum. **D**aniel sui libri auctor fuit. **L**iber hesdras, auctoris sui titulo pronotatur. In cuius textu eiusdem hesdras neemque sermones pariter continentur. **L**ibrum hebreorum, hesdras conscripsisse. **L**iber sapientiae apud hebreos nusquam est, et ipse filius grecam magis eloquentiam redollet. **H**unc quidam iudeus philomus esse affirmant. **L**ibrum ecclesiasticum, certissime ihesus filius sirach, iherosolimita, nepos ihesu sacerdotis magni, cuius meminit zacharias, composuit. **H**ic apud hebreos reperitur, sed inter apostolos habetur. **J**udith vero, et tobi, et libri machabeorum, quorum ut testatur iheronimus, secundus magis grecus esse probatur, quibus auctoribus scripti sunt, minime constat.

De bibliotheca . iiiij.

Bibliotheca de greco nomen accepit, eo quod ibi libri recondantur. **N**am biblio librorum, theca repositorum, interpretatur. **B**ibliothecam veteris testamenti, hesdras scriba, post incensam legem a chaldeis, dum iudei regressi sunt, in iherusalem diuini afflatus spiritu, reparauit, cunctaque legis ac prophetarum volumina, que fuerat a gentibus corrupta, correxit, totumque vetus testamentum in vigintidos libros constituit, ut tot libri essent in lege, quod habebantur et littere. **P**orro quinque littere duplices apud hebreos sunt, capi, mem, num, rho, saepe. **A**liter enim per has scribunt, principia, medietatesque verborum, aliter fines.

Vnde et quinq; libri, a plerisq; duplices estimantur, Samu-
el, malachim, dabreiamm, beras, iheremias, cū cynoth,
id est lamentationibus suis.

De interpretibus .v.

Interpres veteris testamenti. Primum, septuaginta, quos
Iohannes cognomento philadelphus, rex egypti, omnis
litteraturę sagacissimus, cum ipsistratum athemensiū tyra-
num, qui primus apud grecos bibliotecaz instituit, et selev-
cum, nichanorem, et alexandrum, et ceteros priores, qui sa-
pientię operam dederant, in studio bibliothecarum, emula-
retur, non solum gentilium scripturas, sed etiam diuinas
litteras, in suam bibliothecam conferens, ita ut septuaginta
milia libroꝝ interpretatur eius, alexandrię inuenientur, ab
eleazaro pontifice, petens scripturas veteris testamēti, in
grecam vocem, ex hebreę lingua, interpretari fecit. Sed sin-
guli in singulis cellis separati, ita omnia per spiritum san-
cti interpretati sunt, ut nihil in alicuiꝝ eoz codice inveni-
tus esset, quod in ceteris, vel in verborum ordine discreparet,
propter quod una est eoz interpretatio! sed iheromimꝫ di-
cit, huic rei non esse ahibendam fidem. Secundam et ter-
ciam et quartam, faciunt aquila, symmacus, et theodo-
son: quorum primus, id est aquila iudeus fuit. Symmacus
vero et theodosio, hebonite heretici. Obtinuit tamē usus,
ut post septuaginta interpretes, ecclesie grecorum eorum
reciperent exemplaria, et legerent. Quinta est vulgaris,
cuius auctor ignoratur, Vnde specialiter sibi vendicavit,
ut quinta appellaretur. Sexta et septima ē origem, cuiꝝ
codices, eusebius et pamphilus, vulgauerunt. Octaua est
iheromim, que merito ceteris aſſertur, nam et verborum
tenacior est, et perspicuitate sententię clarior.

De actoribus noui testamenti .vi.

Dlures euangelia scripserūt, Sed quidam sine spiritu sancto, magis ornati sunt ordinare narrationē, q̄ historię texere veritatem. Vnde sancti patres p̄ spiritum sanctum docti, quatuor tantū in auctoritatem reperunt, ceteris reprobatis: Id est, mathei, marci, luce, et iohānis, ad similitudinem quatuor fluminū padisi, et quatuor vectuum arce, et quatuor animalium in ezechiele. Primum, matheus euangelium suum scripsit, h̄ebraice. Secundus, marcus gr̄ece Tercius, lucas inter om̄es euangelistas gr̄eci sermonis eruditissimus, quippe, ut medicus, in gr̄ecia euangelium scripsit teophilo episcopo, ad que; etiam act⁹ apostolorū idem scripsit. Quartus et ultimus, iohānes euāgelium scripsit. Paul⁹. xiii. scripsit ep̄las, x. ad ecclesias, quatuor ad personas, ultimam aut̄ ad hebreos, pleniq; dicunt non esse pauli, eandemq; alij barnabam scripsisse, alij clementem suspicantur. Canonice epistole, septem sunt/una jacobi, duę petri, tres ioh̄is, una iude. Apocalipsin scripsit iohannes apostol⁹ in pathmos insula exilio relegatus.

Ecetera esse apocrita. quid sit apocritum .vij. hi sunt scriptores sacrorum librorum, qui per spiritum sanctum loquentes, ad eruditionem nostram precepta vivendi regulamq; conscripserunt. Pręt̄ hec alia volumina, apocrita nuncupantur. Apocrita autem dicta, id est, secreta: quia in dubium veniam. Est enim eorum occulta origo, nec patet patribus, a quibus usque ad nos auctoritas veritatem scripturarum, certissima et notissima successione peruenit. In his apocrisi, et si inuenire aliquia veritas, tamen propter multa falsa, nulla est in eis canonica auctoritas, que recte iudicantur, non esse eorum credenda, quibus ascribuntur. Nam multa, et sub nominibus prophetarum, et recentiora sub nominibus ap̄lorū, ab hereticis proferuntur, que omnia sub nomine apocritorū, auctoritate canonica, diligent examinatione remota sunt.

DRatio diuinorum librorum .vii.
Sentatecum, a quinque voluminibus dicitur, Den-
ta enim grece, quinque, theucus volumen vocatur. Ge-
nesis, eo dicitur, quod generatio seculi in eo continetur. Exo-
dus, ab exitu filiorum israel de egypto. Leviticus, eo quod levi-
tarum ministeria, et diuersitatem victimarum exequitur. Nu-
merorum liber vocatur, eo quod in eo egressus de egypto tribus
enumerantur, et. xl. per heremum mansiones. Deuteronomium, ver-
bum grecum est dissyllabum, et interpretatur secundus, no-
mia interpretatur lex. Inde dictus est deuteronomium, quasi
secunda lex: quia in eo replicatur ea, quae in precedentibus
tribus diffusius dicta sunt. In libro ioseph, quem hebrei jo-
sue bennum dicunt, terra promissionis populo dividit. Liber
iudicium dictus est, a principibus, qui iudicabant populum israel,
ante quod reges essent in eodem populo. Hunc quidam compingunt
historiam ruth, sub uno volume. Liber samuel dictus est,
quia nativitate eius, et sacerdotium, et gesta describit. Qui
licet etiam historiam saul et dauid continet, utriusque tamen ad samuel
referuntur, quia unxit utruncum. Malach hebraice, latine
regum interpretatur, unde dictus est malachim, pro eo quod
reges iudee et israele gentis, gestaque eorum per ordines
digerat. Psalias, euangelista, potius quod propheta, edidit librum
suum, cuius omnem reatum eloquentie prosa incedit, Can-
ticum vero, exametro, et pentametro versu discurrit. Ibe-
remias similiter edidit librum suum, cum threnis eius, quos
lamenta vocamus, eo quod in tristioribus rebus, funeribus quo
adhibeantur. In quibus quadruplicem, diuerso metro, com-
posuit alphabetum, quorum duo prima, quasi sapphico metro
scripta sunt: quia tres versiculos, qui sibi neri sunt, et ab
una tantum littera incipiunt, heroicum comma concludit.
Tercium alphabetum, trimetro scriptum est, et a terminis lit-
teris, id est terni versus incipit. Quartum alphabetum, sile prius
et secundo habet. Ezechiel principium et fine, obscuriora habet.

Vnum est volumen. xii. prophetarum. Principia et fines libri
job/apud hebreos prosa orone contexta sunt. Media autem
ipius, ab eo loco quo ait: pereat dies in qua natus sum: us
q; ad eum locum, ubi ait: Ecce circa me reprehendo, et ago
penitentiam, omnia heroico metro discurrunt. Psalmorum li-
ber, grece psalterium, hebraice nabla, latine organum dicitur.
Ideo autem vocatur psalterium, quod in eo prophetas canente ad
psalterium, sonando respondit. Hunc. v. libri incisionibus, et uno
psalmorum volumine comprehendunt. Psalms David composuit,
sed Esdras postea ordinavit. Omnes autem psalmi, et lamentati-
ones Iheremis, et omnia ferme scripturarum cantica, apud he-
breos metrice composita sunt, ut testatur Iher, origenes,
Josephus, Eusebius, cesariensis. Nam in morem romanam, flacci-
am, et greci pentametri, nunc alij jambi currunt, nunc sapphico
mitent, trimetro/vel tetrametro incedentes. Tribus nomi-
nibus vocatum esse salomonem, scriptura manifestissime do-
cet, Id id est, dilectum domini: quia eum dilexit dominus. Coe-
leth, id est, ecclesiastes. Ecclesiastes autem greci sermone
appellatur, qui ceterum, id est, ecclesiam congregat, quem nos
nuncupare possumus concionatorem, qui loquitur non ad unum
specialiter, sed ad totam concionem populi. Porro pacificus,
vocatus est, eo quod in regno eius pax fuerit. Is itaque, iuxta
numerum vocabulorum, tria edidit volumina. primum quod he-
braice masloth, grece, parabole, latine proverbia inscribi-
tur, eo quod in ipso, sub compatiua similitudine figurae ver-
borum, et imagines veritatis ostenderit. Quæ, videlicet, pa-
rabole in fine, ab eo loco in quo ait: mulierem fortem quis in-
ueniet, alphabeto texuntur, sicut lamentationes Iheremis,
et cetera quedam scripture cantica. Secundum quod hebraice coe-
leth, grece ecclesiastes, latine concionator dicitur, eo quod
sermo eius, non specialiter ad unum, sicut in proverbiis, sed ad unum
versos generaliter, quod ad totam concionem, et ecclesiam diri-
gatur. Tercium, sirasirum, id est cantica canticorum. quod est quasi

epithalamium, id est, carmen nuptiale Christi et ecclesie. In proverbiis pululum docet, et quasi de officiis, per senten-
tias erudit, unde et ad filium ei crebro sermo repetitur.
In ecclesiaste vero, mature virum etatis instituit, ne quicquam in
mudi rebus putet esse perpetuum, sed caduca et brevia vniuersa
que cerimimus. Ad extremum, iam consummatum virum, et calca-
to seculo patut, in cantico cantico sponsi uigil amplexu-
bus. Haud procul dubio ab hoc ordine doctrinam, et phi-
losophi suos sectatores erudiuit, ut primum ethicam doceat,
deinde physicam interpretentur, et quem in his profecisse pspere-
rint, ad theologiā usque producunt. Daniel, apud hebreos non
inter prophetas, sed inter agiographos habetur. Huc secundum
, lxx. interpretes, catholica ecclesia non legit, eo quod multum a
veritate discordet. Daniel maxime, et esdras propheta, et u-
na psalmi Iheremie hebraicis quidem literis, sed chaldaico sermo-
ne scripti sunt. Job quoque, cum arabica lingua plurimam ha-
bet societatem. Daniel apud hebreos, nec susanne habet hi-
storiā, nec hymnum trium puerorum, nec belis dracom sive fabu-
las. Paralipomenon grece dicitur, quod nos permisso, vel re-
liquorum dicere possumus: quae ea, que in lege, vel regum libris,
vel omissa, vel non plene relata sunt, in isto summatum ac bre-
uerter replicantur. Hic hebraice dicitur, dabreiamin, quod interpretatur
verba diei, quod significatius, cromicon, totius digne historię,
possumus appellare. Liber esdræ quartus est, in quo eiusdem
esdræ neemique sermones, sub uno volumen continentur. Secun-
dus, tertius, et quartus, apocriphi sunt. Liber, qui sapientia
salomonis inscribitur, ideo sapientia vocatur: quod in eo Christi
aduentus (qui est sapientia proxima) et passio euangelica exprimitur.
Liber Ihesu filii Sirach, id est ecclesiasticus dominus, quod de totius ec-
clesie disciplina religiose duersat dis, magna cura et ratio-
nit editus. De his duobus jero, sic dicit. Fertur panethos
Ihesu filii Sirach liber, et aliis pseudographis, qui sapientia
salomonis inscribitur, quorum praeceptum hebraicum Christi, non ecclesiasticum,

ut apud nos, sed pabolas prenotatum. Cui iuncti erant, ecclesiastes, et cantica canticorum, ut similitudinem salomonis, non solum librorum numero, sed etiam materiarum genere coequarent. Secundus, apud hebreos nusquam est, qz et ipse stilus grecam eloquentiam redolet. Et non nulli scriptorum veterum, hunc esse iudei filios affirmant. Sicut ergo iudith, et thobi, et machabeorum libros, legit quidem eos ecclesia, sed inter canonicas scripturas eos non recipit: sic et haec duo volumia legat ad edificatorem plebis, non ad auctem ecclesiasticoꝝ dogmatum confirmandam. Quomodo ergo, vigintiduo elementa sunt, per quae hebrei scribimus omne quod loquimur, et eorum initis vox humana comprehenditur, ita, vigintiduo volumina supputantur, quibus, quasi liris et exordiis in dei doctrina, tenera adhuc et lactans viri iusti eruditur infantia. Quidam, hystoriam ruth, et lamentationes iheremis, seorsum per se, inter agiographa computantes, et hos duos precedentibus viginti duobus addentes, vigintiquatuor veteris legis libros numerant, figura et numero vigintiquatuor semiorum, qui in apocalipsi agnum adorant.

De novo testamento .ix.

Iicut enim omnis scriptura veteris testamenti, lex appellari potest, specialiter tamen libri mosis quinque, lex dicuntur: ita generaliter, totum nouum testamentum euangelium dici potest, sed tamen specialiter, ista quatuor volumina, mathei, scilicet, et marci, luce atque iohannis; in quibus facta et dicta saluatoris plane explicantur, nūcupari meruerunt. Euangelium interpretatur bonum nūcium: qz eterna bona promittit, non terrenā felicitatem, ut vetus testamentum secundum liram intellectum.

De canonicis euāgeliorum .x.

igitur.

Anones euāgeliorum, amonius alexandrie primus exco-

q̄ postea eusebius cesariensis sequetus, plenus compoſuit; qui ideo facti sunt, ut per eos inuenire/et scire possumus, q̄ reliquoꝝ euangelistarum, similia aut propria dixerunt. **S**unt autem numero decem, quorum primus contineꝝ numeros in quibus quatuor ea de[m] dixerunt, matheus, marcus, lucas, iohānes. **S**econdus, i quibus tres, matheus, marcus, lucas, iohānes. **T**ercius, i quibus tres, matheus, lucas, iohānes. **Qua**rterus, i quibus tres, matheus, marcus, iohānes. **Quin**tus, i quibus duo, marcus, lucas. **S**extus, i quibus duo, matheus, marcus. **S**eptimus, i quibus duo, matheus, iohānes. **O**ctauus, i quibus duo, lucas, marcus. **N**onus, i quibus duo, lucas, iohānes. **D**ecimus, i quibus singuli eorum propria quedā dixerunt. **R**uorū expositio hęc est. Per singulos enim euangelistas, numerus quidam capitulis affixus adiacet, quibus numerus subdita est gra quędā, in imo notata, quę indicat, i quo canone positꝫ sit numerus, cui subiecta ē gra. ubi gra. Si ē gra prima, i primo canone. Si secunda, i secundo; tercia, i tercio; et sic p[er] ordinē, usq[ue] ad decimum puenies. Si igit[ur], apto quolib[et] euāgelio, placuerit scire, q̄ reliquoꝝ euāgelistarū sūlia dixerit, assumes adiacētē numerū caplī, et requires ipm numerū i suo canone quę indicat, et ibi inuenies, qui et quid dixerint; et ita deum in corpore inquisita loca, q̄ ex ipis numeris indicantur, per singula euangelia de eisdem dixisse inuenies.

De canonibus concilioꝫ .xi.

Qanon aut gręce, latine regula, interpretatur. Regula aut dicta, q̄ recte dicit, nec aliqui deorsum trahit. Alij dixerūt, regulam dictam, vel qđ regat, vel q̄ normam recte viuendi prebeat, vel qđ distortum prauum, q̄ corrigat. **C**anones aut generaliū ocilioꝫ, a tēp[er]ib[us] Cōstantini ceperūt. In p[re]cedētibus nanq[ue] annis, p[ro]secutōe feruēte, docēdax[er] plebium minime dabatur facultas, inde p[ro]ficietas i diversa scissa h[ab]esi ē: q̄ nō erat licētia episcopis

in unum conuenire, nisi temporaliter supradicti imperatoris, ipse enim dedit facultatem christiani libere congregandi. Sub hoc etiam sancti patres, in concilio niceno, de omnibus orbis terrarum conuenientibus, iurta fideli euangelica et apostolicam, secundum post apostolos, simbolum tradiderunt.

Quatuor esse principales synodos. .iiij.

Inter cetera autem concilia, quatuor esse venerabiles synodos, que tota principaliter fideli aplectantur, quasi euangelia, vel totidem paradisi flumina. **I**marum prior, nicena synodus, trecentorum. xviii. epox, constantino augusto imperante, peracta est, in qua, arrianorum profidie condemnata blasphemia, quod de iniquitate sancte trinitatis, idem arrius asserebat: o substantiam deo patri deum filium eadem sancta synodus per simbolum diffinuit. **S**ecunda synodus. cl. patrum, sub theodosio semore constantinopolim congregata est, quod macedonius spiritum sanctum negantem deum esse, condemnat, cosubstancialis patri et filio spiritum sanctum demonstravit, dans simboli formam, quaz tota grecorum et latinorum professio in ecclesiis predicat. **T**ertia synodus, ephesina prima. cc. epox, sub iure theodosio augusto edita est: que nestori, duas personas in Christo assertorem, iusto anathemate condemnauit, condens in duas naturas unum Christum Christi personam. **Q**uarta synodus calcidonensis, dc. xxx. sacerdotum, sub marciano principe habita est: in qua euticem constantinopolitanum abbatem, verbi dei, et carnis unam naturam pronuntiantem, et eius defensorum, dioscorum quendam alexandrinum epum, et ipsum rursum nestori, cum reliquis hereticis, una patrum sententia condemnauit: predicans eadem synodus, Christum deum sicut natum de virginе, ut in eo substancialiter et divinis et humanis concomitantibus nature. **H**ee sunt quatuor principales synodi, fidei doctrinam plenissime predicantes. **S**ed et si qua sunt concilia, que sancti patres spiritu dei plenim sanguine debatur facultas, omni manet stabilita vigore, quorum gesta in hoc opere continentur edita. **S**ynodus

autem ex grecō interpretari, cōmitatum, vel cōgum: concilij
vero nomē, tractū ex more romano. Tpē em quo cause age-
batur, duiebant om̄s in vnu, cōmumq; intētōe tractabāt.
Vn et oculū, a cōi intētōe dictū, q̄i osidū. Nā cilia oculo-
rū sunt: Vn et osidū, ositum, d. m. l. l̄ra trāseūte. Cetus
vero duent̄ ē, vel d̄gregatio, a coēudo. i. duemēdo in vnu.
Vn et duent̄ est nūcupat̄, sicut duent̄, cetus, vel cōciliū
a societate multoꝝ in vnu. Ep̄la gr̄ce, missa interptat̄, la-
tine ep̄le canonice. i. regulares: q̄etiā dñr. cat̄holice. i. vni-
uersales: qz nō vni t̄m p̄lo, vel ciuitati, s; vniuersis gētib̄
generaliter scripte sunt. **N**at̄ ap̄loꝝ primordia fidei, xp̄ia-
ne in gentib̄ et naſēus eccl̄ie historiā digerūt, et ap̄loꝝ
Gesta narrant: vñ etiā actus ap̄loꝝ vocantur. Ap̄ocalipſis
ex gr̄co ī latinū reuelatioꝝ interptatur, iuxta q̄i jobānes di-
cit: Ap̄ocalipſis ihū xp̄i, quā dedit illis deus palam facere
seruo suo jobām.

Hui bibliothecas fecerūt .xiiij.
Pud nos p̄aphilus martyr, cui2 vitam eusebius ce-
sariensis cōscr̄p̄t̄ d̄pisistratum in sacre bibliothecę studio
ad quare cōtendit. Hic em in bibliotheca sua, p̄pe trigita
milia voluminū hūt. **J**eronym⁹ quoq; atz genadius, eccles-
asticos scriptores, toto orbe querētes, ordine prosequi sūt,
eoz qz studia in uno volumī indiculo comprehēderunt.

De n̄ris apud gr̄cos, origenes in scripturaz labore,
tam gr̄cos, q̄i latinos, op̄m suoꝝ numero supauit.
Demq; jheronym⁹ sex milia libroꝝ ei2 se legisse fa-
tetur. **N**ox tñ oīm studia, augustinus ingēmo vel sc̄ia suav-
icit. Nā tāta scripsit, vt dieb̄ ac noctibus, nō solū scribere li-
broꝝ ei2, quisq; quidē, s; nec legere occurrat. Scripserunt
et alij catholici viri multi, et insignia opa. **A**chanasi alex-
andrus ep̄us, hilari⁹ pictaviēs ep̄us, **B**asilii⁹ capadocenus
ep̄us, **G**regorii⁹ theologus, et gregorii⁹ nazarenus ep̄us,

Ambrosius mediolanensis epūs, Theophyl^l alexandrīmus
epūs, Johānes d̄stātīopolitan^l epūs, Cirillus alexādrīm^l
epūs, Leo papa, Procul^l, Sidorus hispalēsis, Beda, cypri-
anus martyr et carthaginēsis ep̄s, Ier^l, pr̄sb^r, origenes, c^l
scripta nec oīno refutat, nec p̄ oīa recipit ecclīa, orosīl, se-
dulius, prudēcius, iuuēcus, arator, et xuphim^l multos li-
bros edidit, et iterptat^l est quas dā scripturas: S; qm̄ be-
atus Ier^l. i aliqbus eū de arbitri libertate notauit, illa sen-
tire debem^l, q̄ et Ier^l. Pelagi^l etiā fecit. v. libros aduers^l
nestorū, et euticē: et tractat^l i modū ambrosij, Itē libros
i. aduersus Ariū, fecit etiā sacramētorū p̄fata, et orōnes,
et eplās fidei, Dionīsius ariopagita, ep̄s ordimat^l corīthē-
orū, multa īgeniū sui volūtā reliqt. Itē cromica eusebi^l ce-
sariēsig, atz ei^ldē historiqecclesiastiq libros, q̄uis ī p̄io
narratōis suē libro cepuerit, et post i laudib^l atz excusati-
one origemis scismatici, vñū d̄scripsērit librū: p̄p̄t rex tñ sin-
gularē noticiā, q̄ ad istructōz p̄tinet, nō vsqueqz ecclesia
ca, refutat^l, Cassiodor^l quoqz q̄i explanatōe psalmoꝝ satis
utile opus sc̄psit, Sūt adhuc et alii mlti, quoꝝ noīa hic ta-

Thūe sunt apocrifē scripture . xv.

ceo-

Tinerariū noīe petri apli, qd appellat^l sancti cleīntis, libri
vñ. apocrifī. Act^l adree apli, ap. Act^l noīe tomē, ap. Euā-
gelia, noīe barnabe apli, ap. Euāgelia noīe thomē apli, ap.
Euāgelia noīe adree apli, ap. Euāgelia q̄ falsauit lucian^l,
ap. Euāgelia q̄ falsauit iti^l ap. Liber, d̄ ifātia saluatoris, ap.
Liber, de nativitate saluatoris, et de sancta maria, vel de
obstetricie ei^l apōc. Liber, q̄ appellat^l pastoris, ap. Libri om-
nes quos fecit leutius discipul^l diaboli, ap. Liber, q̄ appella-
tur fūdamētū, ap. Liber, q̄ appellat^l thesaur^l, ap. Liber, qui
est de filiab^l ade vel genesis, ap. Centimetru de r̄po, virgi-
liam̄ cōpaginatū versib^l, ap. Liber, q̄ appellat^l actus teclē
et pauli, ap. Liber, q̄ appellatur nepotis, ap. Liber prouerbī-
cꝝ ab h̄ereticis d̄script^l, et sancti sixti nomine signat^l, ap.

Reuelatio, que appellatur pauli, apocē. **R**euelatio, que appellatur thome apli, ap. **R**euelatio, que appellatur stephani, ap. **L**iber, qui appellatur, transitus sancte marie, ap. **L**iber q̄ appellatur penitentia adam, ap. **L**iber diogie noīne gigantis, q̄ post diluvium cū draconem ab hereticis pugnasse probat, ap. **L**iber, qui appellatur, testamentum job, ap. **L**iber q̄ appellatur, penitentia origenis, ap. **L**iber, q̄ appellatur penitentia cypriani, ap. **L**iber, qui appellatur Jamne et mābre, ap. **L**iber, q̄ appellatur, sors apostolorum, ap. **L**iber lusana, ap. **L**iber canonum apostolorum, ap. **L**iber physiologus, ab hereticis dscriptus, et bū ambrosij noīne p̄signat, ap. **H**istoria eusebij pamphili, ap. **O**puscula tertullianam, siue africam, ap. **O**puscula postumianam et galli, ap. **O**puscula montanis et priscille et maximille, ap. **O**mnia opuscula fausti manichei, ap. **O**puscula alterius clementis alexandrinam, ap. **O**puscula cassiani presbiteri gallianum, ap. **O**puscula victorini pictauensis, ap. **O**puscula fausti reginensis, ap. **O**puscula frumenti, ap. **E**pistola iob ad abgarum, ap. **P**assio cirici et julite, ap. **P**assio georgii, ap. **S**cripta, q̄ appellatur, salomis traditio, ap. **P**hilakteria oīa, q̄ nō ab angelo, ut illi configunt, sed magis a demone dscripta sunt, ap. **H**ec et his similia, q̄ simon magus, nicholaus, cherinthos, marcius, basilides, ebion, paulus etiam samosatenus, fotinus, et bonosus, qui simili errore defecerūt. **M**ontanus quoque, cū suis obscurissimis sequacibus. **A**pollinaris, valentinus siue manicheus, faustus sabellius, arrius, macedonius, eunomius, nouatus, sabbatius, calixtus, donatus, et eustachius, **N**abianus, pelagius, iulianus, et laciensis, celestinus, maximianus, priscillianus ab hispania. **A**mpedius, dioscorus, eutichius, petrus et alius petrus, e quibus unus alexandrinus, aliis antiochianus maculauit. **A**chatius constantopolitanus cum assortibus suis, necnō et omnes hereses, quas ipsi eorumque discipuli, siue scismatici docuerūt, vel scripserūt, quorum noīna mīme reunemus, nō solum repudiata, periculosa ab omni catholica, et romana ecclesia.

eliminata, atq; cum suis actoribus, actorumq; sequacibus,
sub anathematis indissolubili vinculo, in eternum confite-
mur esse damnata.

Ruēdam ethimologię,

I ad lectionem p̄tinentiū . xvij.

Quod multorū librorū ē, liber vni volumis. et dictū
codex p̄ trālatōz, a codicibz arborz, seu vīthū quā-
si caudex, q̄ ex se multitudinē librorū, q̄i ramoz cōtineat.
Volumē dī a voluēdo. **L**iber ē īcīoꝝ cortex arboris, ī quo
antiqui, aīn vsum cartę vel mēbranaz, scribere solebant. **V**ñ
et scriptores, librarios, vocabāt, vñ dictus est, liber, volu-
men. **S**cēda, cui2 diminutū est scedula, ḡr̄cum nomē est.
Et dī scēda p̄p̄ie, q̄ adhuc emendatur, et necdum ī libris
redactū est. **C**artarū v̄sus, primum apud memphī cūnta-
tem egypti inuentus est. **D**icta autem carta, q̄ carptum pa-
p̄ri tegmē decerptum glutinatur, et sic carta conficitur,
cui2 genera plura sunt. **P**ergamenū dicitur a p̄gamis, vbi
inuentum est. **D**icuntur etiā membrana, quia ex membris
pecudum detrahūtur. **S**iebant autē membrana, p̄imum lu-
thei coloris, postea xome candida membrana reperta sunt.
Omelia dicitur, quasi sermo popularis, sicut vbi verbum
fit ad populum. **T**ractatus, est vnius rei multiplex exposi-
tio. **D**ialogus, est collatio duorū vel plurimorū, quā latīn
sermonē dicunt. **S**ermo autē dictus, quia sentur ītrū-
qz. **C**ōmentaria dicta, quasi cum mente, vel a comminiscor.
Sunt em̄ interpretationes, vt cōmentaria iuris, vel euāgeliū.
Dicūt quidā, cōmenta, appellanda gentiliū librorū, expositi-
ones aut diuīmorū. **G**lossa ḡr̄cum est, et īterptatur lingua,
quia quodāmodo loquitur significationē subiecte dictiois.
Hāc philosophi, adiuerbium, dicūt, quia vocē illam, de cui2
re queritur, uno et singulari verbo designat, verbi gratia,
vt conticescere, est tacere.

Incepit liber quintus. **D**e quibus-
dam in sacre scripture proprietatibus.

IOn debet onerosum esse studiose lectorib;
q; tam varie multipliciterq; numerum et
ordinēt vocabula diuīorū librorū tracta-
mus: q; sepe accidit, ut hēc minima igno-
rata/magnaz rex et vtilium noticiam ob-
scuret. Quazpter/semel se expeditat lector,
ut his, quasi quibusdā clausulis/prima fronte reseratis/liz-
bero gressu possit deinde ppositum iter currere: ne in sin-
gulis libris noua rudimenta querere oporteat. His ergo
expeditis, deinceps cetera, que ad ppositum opus valere
videbuntur, tractabimus.

Primo om̄i intelligendū est, q; diuīma scriptura tr̄i-
plicem habet modū intelligendi, id est, historiam,
allegoriam, tropologiam. Sane, non om̄ia, que in diuīno re-
piuntur eloquio, ad hanc intorquenda sunt interpretat̄es,
ut singulā, historiā, allegoriam, et tropologiam, si continere
credantur. Quod et si in multis dgrue assignari possit,
vbiq; tamē obseruare, aut difficile est, aut impossibile. Si-
cūt em̄, in cytharis, et h̄moi organis musicis, nō qđē oīa, que
tanguntur, canorum aliquid resonant, sed t̄mchordz, cetera
ra tamen in toto citare corp̄ ideo facta sunt, que essent vbi
connecterentur, et quo tenderentur illa, que ad cantilenę
suavitatem modulaturus est artifex. Ita in diuīnis eloqui-
is, quedam posita sunt, que tantū spūaliter intelligi volūt,
quedam vero, morum gravitati deseruit, quedam etiam
scdm simplicem sensum historię dicta sunt: non nulla autē
que et historicę, et allegorice, et tropologice, conueniēter
expom̄i possunt. Vnde modo mirabilē om̄is diuīma scriptu-
ra ita per dei sapientiam conueniēter suis p̄tibus aptata
atque disposita est, ut quicquid in ea continetur, aut vi-
ce cordaz spūalis intelligētis suavitatem p̄sonet, aut p̄ his
torię seriem, et literę soliditatem, mysteriorū dicta sparsum

posita, continens et quasi in unum connectens, ad modum ligni concavum super extensas cordas simul copulet, earumque somnum recipiens in se, dulciorum auribus referat, quem non solum corda edidit, sed et lignum modulo corporis sui formant. Sic et mel in favo gratius. Et quicquid maiori exercitio queritur, maiori etiam desiderio inuenitur. Oportet ergo tractare sic diuinam scripturam, ut nec ubique historiam, nec ubique allegoriam, nec ubique queramus tropologiam: sed singula in suis locis, prout ratio postulat, competenter assignare. Sepe tamen in una eademque littera, omnia reperi possunt: sic et historie veritatis et mysticum aliquid per allegoriam insinuet, et quid agendum sit, pariter per tropologiam demonstret.

Quod res etiam significant in diuina scriptura .iiij.

Sciendum est etiam, quod in diuino eloquio, non tantum verba, sed etiam res significare habent, qui modus non a deo in alijs scripturis inueniri solet. Philosophus, solam vocum novit significationem, sed excellenter valde est rerum significatio, quae vocum: quia hanc usus instituit, illam natura dictavit. Hec hominum vox est, illa vox dei ad homines. Hec proleta perit, illa creata subsistit. Vox tenuis, est nota sensuum, res diuina rationis est simulacrum. Ergo sonus oris, qui si subsistere incipit, et desinit, ad rationem mentis est, hic omne spaciun temporis ad perpetitatem. Ratio mentis triti secum verbum est, quod sono vocis, id est, verbo extrinseco manifestatur, et diuina sapientia, quam de corde suo pater eructauit, in-

se inuisibilis, per creaturas, et in creaturis agnoscitur. Et
quo nimis colligitur, quod profunda in sacris litteris requi-
renda sit intelligentia, ubi per vocem ad intellectum, per
intellectum ad rem, per rem ad rationem, per rationes per-
uenitur ad veritatem. Quod dum quidam minus docti non
considerant, nullam in eis est subtilitate; estimant, nisi exer-
teri possint ingemant: et ob hoc ad apostolorum scripturas
se transferunt: quia profecto, mihi aliud ibi concipiunt, nisi so-
lam littere superficiem, virtutem veritatis ignorantibus. Ad
autem rerum significatione sacra videntur eloquia, breui
quodam et aperto exemplo demonstrabimus. Dicit scrip-
tura: Vigilate, quia aduersarius vester diabolus, tanquam leo
rugiens, circuit. Hic si dixerimus, leonem significare diabo-
lum, non vocem, sed rem intelligere debemus. Si enim du-
hee voces, id est, diabolus, et leo, unam et eandem rem sig-
nificant, incompetens est similitudo eiusdem rei ad seipsum.
Restat ergo, ut hec vox, leo, animal ipsum significet, animal
vero diabolum designet. Et cetera omnia ad hunc modum
accipienda sunt, ut cum dicimus, vermen, vitulum, lapide,
serpentem, et alia huiusmodi, ipsum significare.

De septem regulis .iiiij. Tycorij.

Ilud quoque diligenter attendendum est, quod septem esse in-
ter ceteras regulas loquitionum sanctorum scripturarum,
quidam sapientes dixerunt. Prima regula est de domino
et eius corpore, que de uno ad unum loquitur, atque in una
persona, modo caput, modo corpus ostendit: sicut psalias
ait: Induit me dominus uestimento salutari, quasi spon-
sum decoratum corona, et quasi sponsam omataz monilibus.

sa. **T**ertia enim persona, dupli vocabulo nominata, et
caput, id est sponsum, et ecclesiam, id est sponsam mani-
festauit. **P**roinde notandum est in scripturis, quando specia-
liter caput scribitur, quando et caput et corpus, aut quan-
do et veroq; traleat ad utrumq; aut ab altero ad alterum:
sic q; quid capiti, quid corpori, conueniat, prudens lector
intelligat. **S**ecunda regula est, de domini corpore vero, et
permixto. **N**am videntur quedam vni conuenire personas
q; tamen non est unus. vt est illud: **P**uer meus es tu isra-
hel, ecce deleui ut nubes iniurias tuas, et sicut nebulā
petā tua, **C**onuertere ad me, et redimā te. **H**oc ad unum
non congruit. **N**am altera pars est, cui peccata deleunt, et
cui dicit meus es tu, et altera cui dicit, conuertere ad me,
et redimam te; qui si conuertantur, peccata eorum delen-
tur. **P**er hanc enim regulam, sic ad omnes loquitur scrip-
tura, vt et boni redarguantur cum malis, et mali lauden-
tur pro bonis; sed quid ad quem pertineat, qui prudenter
legerit disceat. **T**ercia regula est, de littera et spiritu, id est,
de lege et gratia: legge per quam precepta facienda ammo-
nentur, gratia per quam ut operemur, adiuuamur: rel, qd
lex non in historice, sed etiam specialiter sentienda sit. **N**aq;
et historice oportet fidem tenere, et specialiter legem intel-
ligere. **Q**uarta regula est, de specie et genere, per quam
pars pro toto, et totum pro parte accipit: veluti, si vni po-
pulo, vel ciuitati, loquatur deus, et tamen intelligatur, om-
nem contingere mundum. **N**am, licet aduersus unam ciuita-
tem Babiloniā, per psaiam prophetam dominus commine-
tur, tamen dum contra eam loquitur, transit ad genus de-
specie, et conuertit contra totum mundum sermonem. **C**er-
te, si non diceret aduersus universum orbem, non adderet

infra generaliter, et disperdam omnem terram, et visitabo
super orbis mala, et cetera, que sequuntur, ad intentionem
mundi pertinentia, unde et adiecit. **H**oc est consilium, quod
cogitauit super omnem terram, et hęc manus extensa super
omnes gentes. **I**tem, postquam sub persona Babilomę arguit
vniuersum mundum, rursus ad eandem, quasi de genere ad
speciem reuertitur, dicens, que eidēz ciuitati specialiter co-
tigerunt. **E**cce ego suscitabo super eos medos. **N**am reg-
nante balthasar, a medis obtenta est Babiloma. **S**ic ex per-
sona viuis egyp̄ti, totum vult intelligere mundum, dicen-
do: et concurrete faciam egyp̄tios aduersus egyp̄tios, reg-
num aduersus regnum. cum egyp̄tus, non multa regna, sed
vnum habuisse describitur regnum. **A**unīta regula est, de
temporibas, per quam, aut pars maxima temporis, per par-
tem minorem inducitur, aut pars minima temporis, per par-
tem maiorem intelligitur. **S**ic est, de triduo dominice se-
pulture, dum nec tribus plenis diebus ac noctibus iacue-
rit in sepulcro, sed tamen a parte totum triduum accipi-
tur. **V**el sicut illud, quod quadringentis annis predixerat
deus, filios Israhel seruituros in egyp̄to, et sic inde egres-
suros. **A**ui tamen domināte Joseph, egyp̄to dominati sunt.
nec statim, post quadringentos annos egressi sunt, ut fue-
rat repromissum, sed quadringentis triginta peractis, ab
egyp̄to recesserunt. **E**t et alia de temporibus figura, per quā
quędam que futura sunt, quasi iam gesta narrant. ut est il-
lud: **F**oderunt manus meas, et pedes meos, di. o. o. meos.
Et diuiserunt sibi vestimenta mea. **E**t his similia, in quib⁹
futura, tanquam si iam facta sint, ita dicuntur. **S**ed cur, que ad-
huc facienda erant, iam facta narrantur? **A**uia ea que nobis
futura sunt, apud dei eternitatem iam facta sunt. **A**uia ppter

quando aliquid faciendum esse pronuntiatur, secundū nos
dicitur, quādo vero quē futura sunt iam facta dicuntur, se-
cundum dei eternitatem accipienda sunt, apud quem iam
omnia facta sunt/que futura sunt. **Sexta regula est.** de re-
capitulatione. **R**ecapitulatio est enim, dum scriptura ten-
dit ad illud, cuius narratio iam transierat: sicut, cum filios
filiorum, noe, scriptura commemorasset: dixit illos fuisse
in linguis et gentibus suis, et tamē postea, quasi hoc etiam
in hoc ordine tempoz requiritur. Erat, inquit, omnis terra
labium vnum, et vor vna omnibus erat. **C**uomodo ergo, se-
cundū suas gētes, et secundū suas linguas erāt, si vna lingua
erat oīb2, mīsi qz ad illō qd iā trāsierat, recapitulādo ē rez-
uersa narratō. **S**eptima regula ē de diabolo et ei2 corpe.
qz sepe dñr ipi2 capit, qz suo magis duemūt corpi. **S**epe
vero vident ēē dicta mēbroz, et nōmī capiti congruūt. **E**x
noīe qz corpis, itelligē caput. vt ē i euāgelio, de zīzanijs
critico admixtus, dicēte dño: Inimic2bō hoc fecit, hoīem ipz
diabolū vocās, et ex noīe corpis, caput designās. **I**tem, ex
noīe capitis significat corp2/sicut i euāgelio dī: **D**uodecim
vos elegi, et vnuis ex vobis diabol2 ē, iudā vtiqz īdicans.
quia diaboli corpus fuit. **A**postata quippe angelus, omni-
um caput est īm̄orum, et huius capitū corporis, sunt om-
nes īm̄ui. **S**icqz cum membris suis, vnuis ē, vt sepe quod cor-
pori eius dicitur, ad eum potius referat. **R**ursum, quod illi
ad membra ipsius iterum diruetur, sicut in j̄saia, vbi dum
contra babiloniam, id est, dum contra diaboli corpus mul-
ta dixisset sermo propheticus, rursus ad caput, id est, dia-
bolum, oraculū sententiam diruat, dicens: **C**uomodo ceci-
disti de celo lucifer, qui mane oriebaris.

Dicitur Quid studium impedit .v.
Postquam certa materia prescrifta lectori, et eas scripturas, quae ad diuinam partem pertinent lecto, suis nobis assignando determinauimus, consequens videtur, ut etiam de modo et ordine legendi, aliquid dicamus, quatinus ex his que dicta sunt agnoscat, cui rei studium impendere debat: ex his vero quae sunt dicenda, eiusdem studij sui modum et rationem accipiat. Quia vero facilius, quid agendum sit intelligimus, si prius, quid non sit faciendum agnoverimus. Instruendus est primum, quid cauere debeat, ac inde informandus, qualiter ea quae sunt agenda perficiat. Dicendumque est, quid sit quod ex tanta turba discentium, quorum multi, et ingenio pollent, et viget exercitio, tam pauci, et innumerabiles inveniuntur, quibus ad scientias peruenire contingat. Et ut de illis taceamus, qui naturaliter sunt habentes et tardi ad intelligentium, hoc maxime me mouet, et dignum questione videtur, unde hoc accidit, quod duo pariter ingemio, et equali studio una lectioni intendunt, nec tamen simili effectu eius intelligentiam consecuntur. Alter cito quod querit apprehendit, alter diu laborat, et parum proficit. Sed sciendum est, quod in quolibet negotio duo sunt necessaria, opus, videlicet, et ratio operis, que ita sibi connecta sunt, ut alterum sine altero, aut inutile sit, aut minus efficax. Verumtamen, melior (ut dicitur) prudentia est fortitudine: quia et pondera aliquando, que viribus mouere non possumus, arte leuamus. Sic minirum, est in omni studio, qui sine discretione operatur, laborat quidem, sed non proficit, et quasi aerem verberans, vires inventum fundit. Aspice, duos pariter suam transeuntes, et hunc quidem per deum laborantem, illum vero recti itineris compendia

legentem, pari motu cursum tendunt, s; non eque pueniunt.
Quid autem scripturam dixerim nisi syluam, cuius senten-
tias, quasi fructus quosdam dulcissimos, legendo carpi-
mus, tractando ruminamus? **Q**uid ergo in tanta multitudi-
ne librorum, legendi modum et ordinem non custodit, qua-
si in condensitate saltus oberrans, tramitem recti itineris
perdidit: et (ut dicitur) semper discentes, et nunquam ad sci-
entiam peruenientes. **T**antum enim valet discretio, ut si-
ne ipsa, et omne oculum turpe sit, et labor inutilis. **V**t autem
universaliter complectamur. **T**ria sunt, que precipue stu-
dii legentium obesse solent, negligentia, imprudentia, for-
tuna. **N**egligentia est, quando ea que discenda sunt, vel pro-
fusa pretermittimus, vel minus studiose discimus. **I**mpru-
dentia est, quando congruum ordinem, et modum, in his q
discimus, non seruamus. **F**ortuna est, in eventu, casu, siue
naturaliter contingente, quando vel paupertate, vel infir-
mitate, vel naturali tarditate, siue etiam doctorum raritate:
quia, aut non inueniuntur qui doceant, aut qui bene doce-
ant, a proposito nostro retrahimur. **I**n his autem rebus, de
primo quidem, id est, negligentia, lector ammonendus est:
de secundo vero, id est imprudentia instruendus: de ter-
cio autem, id est fortuna, adiuuandus.

¶ Quis sit fructus diuinæ lectionis .vi.

Quisquis ad diuinam lectionem erudiendus accesser-
re, primum, qualis sit fructus eius, agnoscat. **S**i-
chil enim sine causa appeti debet, nec desideria tra-
bit, quod utilitatem non promittit. **G**eminus est diuina le-
ctionis fructus, q; mente vel sciā erudit, vel morib; ornat,

Docet quod scire delectet, et quod iuuari expeditat. Quorum alterum, id est scientia, magis ad historiam, et allegoriam: alterum, id est institutio morum, ad tropologiam magis respicit. Omnis diuina scriptura refertur ad hunc finem. Sane, quamvis expeditat magis, iustum esse, q̄ sapientem, scio tamen plures in studio sacri eloquij scientiam querere, q̄ virtutem. Ego autem, quoniam neutrum improbandum, sed utrumq; necessarium et laudabile esse censeo, quid cūq; intentione competit, paucis absoluam. Et primum quidem, de eo qui moralitatis gratiam amplectitur expedi: am.

Vuomodo legenda sit scriptura diuina ad correctioēm morum. viij

Qui virtutum noticiam, et formam viuendi in sacro querit eloquio, hos libros magis legere debet, qui huius mundi contemptum suadent, et animam ad amorem conditoris sui accendunt, rectumq; viuendi trahit docent, qualiterq; virtutes acquiri, et vitia declinari possint ostendunt. Primum enim, inquit, querite regnum dei, et iusticiam eius: ac si aperte dicat: Et celestis patriæ gaudia desiderate, et quibus iusticie meritis ad ea perueniat, tollerter inquirite. Utrumq; bonum, utrumq; necessarium, amate et querite. Si amor est, oculos esse non potest. Peruenire desideratis, discite, quomodo perueniatur quanto tenditis. Hęc vero scientia duobus modis comparatur, videlicet exemplo et doctrina. Exemplo, quando sanctorum facta legimus, doctrina, qn̄ eoz dicta ad disciplinam nr̄am pertinentia, discimus. Inter que beatissimi gregorij singulariter scripta amplexanda estimo: que qz nichil p̄ ceteris

dulcia, et eterne vita amore plena visa sunt, nolo silentio
preterire. Oportet autem, ut qui hanc ingressus fuerit viam, in libris quos legerit, discat, non solum colore dictaminis, sed virtutum emulatōne prouocari: ut eum, non tam verborū pompositas aut concinnatio, quam veritatis pulchritudo delectet. Sciat etiam, ad p̄positum suū non conducere, ut inā rapta desiderio scientie obscuras et profundę intelligentię scripturas exquirat, in quibus magis occupetur, quam edificetur animus: ne sic eum sola lectio teneat, ut a bono ope vacare compellat. **C**ristiano philosopho lectio exhortatō debet esse, non occupatō, et bona desideria pascere, non ne care. Relatum michi aliquando memini, de quodam satis probabilis vita viro, qui tanto sanctorum scripturarum amore flagrabat, ut eis continuū impenderet studiū. Cūque m̄ dies, crescēte scientia, cresceret et desideriū eius, cepit tandem, sapientiam zelatus imprudenter (spretis simplicioribus scripturis) profunda queque et obscura rimari, atque enigmatibus prophetarum enodandis, et mysticis sacramentorum intellectibus vehementer insistere. Sed mens hūana, tantum non sustinens pondus, cepit mox et rei magnitudine, et intentiōis iugitate deficere, tantaque huius importunus occupatōis cura confundi, ut non solum iam ab utilibus, sed etiam a necessariis actibus cessaret. Verso siquidem euentu in contrarium, qui legere scripturas ad edificationem vitæ sue ceperat, quia discretiōis moderamine uti non nouit, easdem nunc occasionem erroris habebat. Sed miseratōne diuina, tandem per reuelacionem ammonitus est, ne amplius harum literarum studio incumberet, sed sanctorum patrum vitā, et martyrum triumphos, aliasque tales simplici stilo dictatas, frequētare desiceret: sicque in breui ad statū pristinū reductus, tantā interne quietis gratiā accipere meruit, ut vere in eo illā dñi vocē ipsisā diceret, quod ipse nō in labore et dolorem consideras, pie nos solari voluit, dicens:

Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam. et deinceps inueniens inquit requie ait ab viris.
Hoc exemplum ideo apposui, ut ostenderem eis, qui in disciplina non litteratur, sed virtutu positi sunt. non oportere lectionem esse fastidio, sed oblectamento. **N**am, et propheta, non noui, inquit, litteraturam, sive negotiationem, introibo in potentiam domini, domine memorabor iusticie tue solius: deo documenti me a iuuenture mea. **C**ui enim ad occupationem scripturas, et ut ita dicam, ad afflictionem spiritus, legitur non philosophatur, sed negotiatur, vixque tam vehemens et indiscreta intentio, vitio superbie carere valet.. **Q**uid autem de lectione simplicis pauli dicam, qui ante implere legem voluit, quod disceres? **R**ue nobis profecto satis exemplo esse potest: non auditores, neque lectores, sed factores potius iustos esse ante deum. Considerandum preterea est, quod lectio duobus modis animo fastidium in gerere solet, et affligere spiritum. **V**t qualitate videlicet, si obscurior fuerit, et quantitas, si prolirior extiterit. In quo utrumque magno uti moderamie oportet, ne quod ad refectionem quiescitum est, sumatur ad suffocationem. **S**unt, qui omnia legere volunt: tu noli contendere, sufficiat tibi, nihil tua interest, an non omnes legeris libros. **I**nfinitus est librorum numerus, tu noli sequi infinita. **V**bi fimus non est, requies esse non potest: ubi requies non est, Pax nulla est, ubi Pax non est, deo habitare non potest. In pace, inquit propheta, factus est locus eius, et in syo habitatione eius. In syon, sed in pace, esse syon oportet, sed pacem non amittere. Contemplare, et occupari noli. **N**oli avarus esse, ne forte semper egeas. **A**udi salomonem, audi sapientem, et discere prudentiam. **F**ili mi, inquit, amplius his ne requiras, faciendi plures libros, nullus est fimus. frequensque meditatio, carnis afflictio est. **V**bi ergo est fimus? **F**inem loquendi omnes pariter audiamus: Deum time, et mandata eius obserua, hoc est omnis homo.

Lectionem esse incipientium,
opus perfectorum . viii.

Nemo me pro his, que super cōmemorauit, estimet lectorum diligentia reprehēdere, cū ego potius diligētes lectores, ad p̄positum hortari intendam, et eos qui libenter discunt, laude dignos ostendere. Sed ibi locutus sum eruditis, nunc aut erudiendis, et doctrinam, que principium est disciplīe, inchoātibus. Illis studium virtutum, istis vero īterum exercitium lectionis proposūt: sic tamen, ut nec hi virtute careant, nec illi prorsus lectionem omittant. Nam, sepe minus prouidendum est opus, quod non p̄cedit lectio: et doctrina minus utilis, quam non sequit̄ bona operatio. Oportet autem sumopere et illos cauere, ne forte ad ea que retro sunt aspiciant: et istos consolari, si ubi illi sunt, quandoq; p̄uemire desiderant. Utrosq; ergo exerceri, et utrosq; promoueri conuenit. Nemo retro abeat, ascendere licet, sed nō descendere. Si vero necdū ascendere potes, sta in loco tuo. Liber a culpa non est, qui alienum usurpat officium. Si monachus es, quid facis in turba? Si amas silentium, cur de clamantibus assidue īteresse delectat. Tu semper ieiunis et fletibus īsistere debes, et tu philozophari queris. Simplicitas monachi, philosophia eius est. Sed docere inquis, alios volo. Nō ē tuū docere, sed plangere. Si tamē doctor es se desideras, audi qd facias. Vilitas habitus tui, et simplicitas vultus, īnocentia vita, et sanctitas conuersationis tue, docere debent homines. Melius fugiendo mundum doce, qd sequendo. Sed adhuc forte prosequeris, et quid, inquietus? Nonne saltē, si volo discere, michi licet? Supradixi tibi, lege, et occupari noli. Exercitum tibi ēē potest lectio, sed non p̄positum. Doctrina bona est, sed incipientium est. Tu vero te perfectum fore promiseras, et ideo tibi nō sufficit, si incipientibz coeq̄ris. Plz aliquid te facere oportet. Cōsidera ergo ubi sis, et qd agere debeas facile agnoscis.

De quatuor gradibus .iii.

Qatuor sunt in quibus nunc exercetur vita iustorum.
et quasi per quosdam gradus ad futuram perfe-
ctionem subleuatur videlicet lectio sive doctrina.
meditatio.oratio.operatio. Quinta deinde sequitur con-
templatio. in qua quasi quodam precedentium fructu in
hac vita etia; que sit boni opis merces futura pregustatur
Vnde psalmista cum de iudicis dei loqueretur. commen-
dans ea statim subiunxit. i custodiēdis illis retributio mul-
ta est. **D**e his quinque gradibus primus gradus. id est lectio
incipientium. est supremus. id est contemplatio perfecto-
rum. Et de mediis quidem quanto plures quis ascenderit
tanto perfectior erit. verbi gratia. **P**rima lectio/intellige-
niam dat. secunda meditatio consilium prestat. tercia ora-
tio petit. quarta operatio querit. quinta cōtemplatio inue-
nit. **S**i ergo legis et intelligentiam habes. et nosti iam qd
faciendum sit initium boni est. sed adhuc tibi non sufficit.
nondum perfectus es. Scande itaq; i arcem consilij. et me-
ditare qualiter implere valeas quod faciendum esse didici-
sti. **M**uli enim scientiam habent sed pauci sunt qui noue-
runt qualiter scire oporteat. **R**ursus quoniam consilium ho-
minis sine divino auxilio infirmum est et inefficax. ad ora-
tionem erigere et eius adiutorium petere sine quo nullum po-
tes facere bonum. ut videlicet. ipsius gratia que preueni-
endo te illuminavit. subsequendo etiam pedes tuos diri-
gat in viam pacis. et qd in sola adhuc voluntate est ad esse
etum perducat bone operationis. **D**einde restat tibi ut ad
bonum opus accingaris. ut quod orando peris. operando
accipe merearis. tecū opari vult deus. nō cogoris si iuuaris
Si solus tu mihi p̄ficiis. si solus deus opaf mihi mereris. Operi er-
go deus ut possis. operis et tu ut aliquod merearis. **V**ia ē opa-
tio bona. qua itur ad vitam. **C**ui viā hanc currit. vitā q̄rit

Confortare et viriliter age. Habet hec via premium suum quotiens eius laboribus fatigati superm̄ respectus grā illu stramur. gustantes et videntes quomā suavis est domin⁹. Sicq; fit qđ supradictū est. qđ oratio querit. contemplatio inuenit. Vides igitur quō p̄ hos gradus ascendentib⁹ per fectio occurrit. vt q̄ infra remāserit. pfectus eē nō possit. Propositiū ergo nobis debet esse semp ascendere. s; qm̄ tan ta est mutabilitas vite nr̄e. vt i eo dē stare nō possim⁹. cogi mur sepe ad trāfacta respicere. et ne amittam⁹ illud i quo sumus. repetim⁹. qñz qđ transiūm⁹. verbi grā. **R**ui in ope strēnus ē. orat ne deficiat. **R**ui p̄cibus insitit. ne orando offendat. meditatur qđ orandū sit. et q̄ aliqñ i p̄prio osilio mīmus osidit. lectōz osulit. et sic euem̄. vt cū ascendere nob̄is semp sit volūtas. descendere tñ aliqñ cogat necessitas ita tñ vt in volūtate nō necessitate p̄positū nr̄m osistat. **O**z ascendim⁹ p̄positū est. qđ ascendim⁹. p̄ter p̄positū. Nō hoc ergo. sed illud p̄incipale esse debet.

De tribus generibus lector̄ .x.

Auis utputo aperte demonstratum est p̄nnectis. et aliquid amplius de se promittentibus non idem esse p̄positum cum incipientibus. sed sicut illis aliquid concedit. qđ isti sine culpa mimme agere possunt. ita etiā ab istis aliquid requiri quo illi nōdum obligati sunt. **N**unc igitur ad promissa soluenda redeo. vt videlicz ostendam qualit̄ eis diuina scriptura legenda sit qui adhuc in ea solum querunt scientiam. Sunt nonnulli qui diuine sc̄pture scientiaz appetunt. vt vel diuitias congregent. vel honores obtineant. vel famā acquirant. quoꝝ intentio quantum puerſa. tñ est miseranda. Sunt rursus alij quos audiēre verba dei et opa eius discere delectat. nō quia salutifera. sed quia mirabilia sunt. Scrutari archana et inaudita cognoscere volunt. multa scire. et mil facere. Inuanum mirantur potentiam. qui non amant misericordiam.

Ados ergo, quid aliud agere dicam, q̄ p̄ comā diuīma ī fabulas cōmutares. Sic theatralib⁹ ludis, sic scēnīs carmībus intēdere solemus, vt sc̄z auditum p̄ascam⁹ nō ammū. **H**ui⁹ modi tñ, nō tam cōfundi, q̄ adiuari oportere censeo, quoꝝ voluntas non utiq; maligna est, sed improuida. **N**isi vero idcirco sacram scripturā legunt, vt sc̄dm apostoli p̄ceptum, pati sūt om̄i poscenti reddere rationē, de ea fide i qua positi sunt: vt videlicet inimicos veritatis fortiter destruant, minus eruditos doceant, ip̄i p̄fectius viam veritatis agnoscant, et altius dei secreta intelligentes/ artius ament, quoꝝ mīmirū deuotio laudanda ē, et imitatione digna. **T**ria igitur sunt genera hom̄m, sacram scripturā legentium: quoꝝ quidem primi miserandi sunt, sc̄di iuuandi, terciij laudandi. **M**os vero, quia om̄ibus consulere intēdimus qđ bonum est, ī omnibus augeri cupimus, et qđ puerum cōmutari. **O**mnes intelligere volumus, quod dicimus, om̄ines facere quod hortamur.

Incepit liber sextus. Quomodo legenda sit sacra scriptura. a querentibus scientiam ī ea .i.

Deo tibi, lector, ordīmem, sc̄z et modum p̄pono, que si diligenter īspēxeris, facile tibi iter legendi patebit. In horū vero consideratōe, nec oīa tuo ī genio relinquā, neq; p̄ meam diligentia, saus tibi fieri promitto. sc̄z sic quetā breuiter p̄libando transcurrā, vt et posita aliqua, quibus erudiaris, et aliqua p̄termissa, q̄ bus exercearis inuenias. **O**rdīmem legendi, supra quadrigārū esse cōmemorau, alium ī disciplinis, alium in libris, alium in narratione, atq; alium in expositione. **C**uꝝ qualiter in diuina scriptura assignanda sint, nondū ostendi. **V** De ordīng, qui est in disciplinis .ii.

Drum ergo hunc ordinem, qui queritur in disciplinis, inter historiam, allegoriam, tropologiam, diuinum lectorem considerare oportet, quod harum alia ordine legem di pcedat. In quo illud ad memoriam reuocare, non inutile est. quod in edificiis fieri despicitur, ubi primum quidem fundamentum ponitur, de hinc fabrica superedificatur, ad ultimum consumato opere domus, colore superducto vestitur.

Sic minima in doctrina fieri oportet, ut videlicet, prius historiam discas, et rex gestarum veritatem a principio repetens, usque ad finem, quid gestum sit, a quibus gestum sit, et ubi gestum sit, diligenter memorie commendes. Hec enim quatuor principia in historia reqrenda sunt, persona, negotium, tempus, et locus. Neque ego te, perfecte subtilem posse fieri puto in allegoria, nisi prius fundatus fueris in historia. Noli ostendere minima hec. Paulatum deficiunt, quod minima contemnunt. Si primo alphabetum disceret, temisses, nunc inter grammaticos tamen nomine non haberes. Scio quod tam esse, quod statim pharao voluit, fabulas pseudo apelles relinquerendas, aiunt. Quorum sciencia forma a simili similis est. Noli huiusmodi imitari. Paruis imbutus, temptabis gradia tutus. Ego affirmare auctoritate deo, nihil me vinxisse, quod ad eruditionem pertineret, templuisse, sed multa sepe divisiisse, quod aliis ioco, aut deliramente similia visiderentur. Nemini me dum adhuc scolaris esse, elaborasse, ut omnium rex oculis subiectarum, aut in usum vementium, vocabula scire, preponens, liberum rerum naturam illum non posse prosequi, qui earudem scientiam adhuc ignoraret. Quotiens sophismata meorum, quod gratia breuitatis, una vel duabus in pagina dictis, signauerant, a memetipso quotidianum erigi debitum: ut etiam sententiarum, questionum, et oppositionum omnifere quas diceram, et solutioes memoriter tenerem, et numerum. Causas sepe informauit, et dispositioes ad invenientiam, et controversias, quod reboris, quod oratoris, quod sophiste officium esset, diligenter

distinx. **Calculos** in numerū posui, et mīgris pavimentum
carbombus depm̄p̄, et ip̄o exēplo oculis subiecto, q̄ ampli-
gōni, q̄ ortogoni, q̄ origoni, differēta esset, patent demō-
strati: vtrū ne quadratū, equilaterū, duobus in se laterib⁹
multiplicatis, embadū impleret, utrobiq; procurrēte podis-
mo didici. Sepe nocturnus horoscopus ad hiberna p̄ vigi-
lia excubauit. Sepe ad numerū protensū in ligno madagā
ducere solebā, ut et vocum differentiam aure p̄ciperem, et
ammū pariter melli dulcedine oblectarē. **Hec** puerilia qui-
dē fuerāt, sed tñ non iutilia. Neq; ea nūc scire, stomachū
meū onerāt. **Hec** aut̄ n̄ tibi replico, ut vel meā sciam, q̄ nul-
la est, vel pua est, iacticē, sed ut ostendā tibi illum incedere
aptissime, qui incedit ordinate, neq; ut quidā, dum magnū
saltum facere volūt, p̄cipitum incidūt. **Sicut** in virtutib⁹,
ita in sciētijs quidā gradus sunt. Sz dicis: **Multa** iuemo in
historijs, que nulli⁹ videntur ēē utilitatis, q̄re i hui⁹ modi
occupabor, bene dicis. **Multa** siquidē sunt in scripturis, q̄
in se considerata, nichil expetēdū habere vident: q̄ tñ si alijs
quib⁹ coherent op̄aueris, et in toto suo trutinare ceperis,
necessaria pariter et op̄ctēta ēē videbis. **Alia** ppter se scr-
enda sūt, alia aut̄ q̄uis nō ppter se videant, nō labore dig-
na, q̄r tñ sine ip̄is illa enucleate scrii nō possunt, nullaten⁹
debent negligenter pteriri. **Oīia** disce, videbis postea in-
chil esse supfluum. Coartata scia, iocunda non est. **De li-**
Tbris aut̄, qui ad hanc lectionē viles sunt, si quid michi vide-
atur queris, hos magis frequētandos existimo. **Genesim,**
exodum, josue, librū judicū, et regū, et paralipomenō. No-
ui vero testamenti, primū q̄tuor euāgelia, de hinc act⁹ apo-
stolor̄. **Hi. xi.** magis ad historiā p̄tinere michi vident, ex-
ceptis his, quos historiographos p̄prie appellam⁹. Si tam
hui⁹ vocabuli significatōe, largius vtimur, nullū est incon-
ueniēs, ut scz, historiā ēē dicam⁹, nō tñ rerū gestar̄ narratio-
nē, sz illā primā significationem cūlibet narrationis, que

secundum apertatem verborum exprimitur. Secundum quaz
acceptationem, omnes utriusque testamenti libros, eo ordine
quo supra enumerati sunt, ad hanc lectionem secundum lit-
teralem sensum pertinere puto. Et fortasse, nisi puerile vi-
deretur, in hoc loco aliqua de modo construendi precepta
interponerem: quod noui diuinâ scripturâ magis ceteris om-
ibus, in textu suo esse concisam. quibus tamen icirco sup-
sedere volo, ne interpolatione nimia appositorum extendam.
Sunt quedam loca in diuina pagina, que secundum litteras
legi non possunt, que magna discretione discernere oportet,
ne vel per negligentiam aliqua pertearamus, aut per importunam
diligentiam, ad id ad quod scripta non sunt, violenter in-
torqueamus. Hoc est ergo, o lector, quod tibi apponimus,
hic campus tui laboris vomere bene sulcat, multiplicè tibi
fructum referet. Ordine cuncta gesta sunt, ordine incedere,
per umbram venitur ad corpus. Figuram disce, et iuemes
veritatem. Nec hoc nunc dico, ut prius veteris testamenti si-
guras labores euoluere, et mystica eius dicta scrutaris, quâ
ad euangelij fluentia potanda accedas. Sed sicut vides,
quod omnis edificatio fundamento carens, stabilis esse non po-
test, sic est etiam in doctrina. Fundamentum autem et principium
doctrine sacre historia est, de qua quasi mel de fauo
veritas allegoria exprimitur. Edificaturus ergo, primum
fundamentum historię pone, deinde per significationem typi-
cam, in arcem fidei fabricam mentis erige, ad extremum er-
go per mortalitatis gratiam, quasi pulcherrimo supducto co-
lore edificium pingere. Habet in historia, quo dei facta mi-
seris, in allegoria, quo eius sacramenta credas, immoralitas
te quo perfectionem ipsius imiteris. Lege ergo et disce, quia
in principio fecit deus celum et terram. Lege, quia in prin-
cipio plantauit paradisum voluptatis, in quo posuit hinc
quem formauerat, peccantem expulit, et in erumnas huius
seculi deiecit. Lege, qualiter ab uno homine universa humani-

generis propagō descenderit: qualiter deinde peccantes
vnda diluvij obruit: qualiter noe iustum cum filijs suis, in
medijs aquis diuina clementia seruavit: qualiter deinde
abraham fidei signaculū suscepit. post vero israel in egyptum
descendit: quomō deinde deus filios israel de egypto, in manu moysi et aaron, per mare rubrum edurit, in de-
serto pavit, legem dedit, in terra promissionis locauit, et
cetera multa que fecit. Ad extremum vero, nutante iam seculo,
filium in carnem misit, vitam eternam p̄mittentibus, mis-
sis in mundum vniuersum apostolis promisit: venturum se
in fine seculorum ad iudicium predixit, reddere vnicuique se-
cundum opera sua, peccatoribus scilicet ignem eternum,
iustis autem vitam eternam, et regnum cuius non erit finis.
Vide quia ex quo mundus cepit, usque ad finem seculorum,
non deficiunt miserationes dei.

De allegoria .iiij.

Dost lectionem historig superest allegoriarum myste-
ria inuestigare, ut mea exhortatione opus esse non
puto, cum ipsa res satis per se digna appareat. Nos-
se tamen te volo, o lector, hoc studium non tardos et hebe-
tes sensus, sed matura ingenia expetere, que sic inuestiga-
do subtilitatem teneant, ut in discernendo prudentiam no-
amittant. Solidus est cibus iste, et nisi masticetur, transglu-
tiri non potest. Tali ergo te moderamine uti oportet, ut
dum inquirendo subtilis fueris, in presumendo temerarius
non inveniaris, recolens quod ait psalmista: Arcum suum
tetendit, et paravit illum, et in eo paravit vasa mortis. De-
ministi, ut estimo, supra, me diuinam scripturam edificio su-
milem dixisse, ut primum fundamento posito, structura in
altum leuat, plane edificio sumalem, nam et ipsa structu-
ram habet. Non ergo pigeat, si hanc similitudinem paulo
diligenterius prosequamur, respice opus cementarij: Collo-
cato fundamento, linea extendit in directū, perpendicularū

demittit, ac deinde lapides diligenter politos in ordinem ponit, alios atque alios deinde querit, et si forte aliquos primae dispositioni non respondentes inuenierit, accipit limam, prementia praecedit, aspera planat, et informia ad formam reducit, sicque demum reliquis in ordinem dispositis adiungit. Si vero aliquos tales inuenierit, qui nec comminui valent, nec congrue coaptari, eos non assumit: ne forte dum silicem frangere laborat, limam frangat. Intende, rem tibi proposui intuentibus contemptibilem, sed intelligentib[us] imitatione dignam. **Fundamentū in terra est**, nec semper poli-
tos habet lapides. **Fabrica desuper terrā**, et equalem querit structurā. **Sic diuina pagina**, multa secundū naturale sensum continet, que et sibi repugnare videntur, et nonnunquam absurditatis aut impossibilitatis aliquid afferre. **Spūalis** aut intelligentia, nullam amittit repugnantiam, in qua diuer-
sa multa, aduersa nulla esse possunt. **C**um etiam primā seriē lapidū, sup fundamentū collocādoꝝ, ad protēas linea disponi uides, quibus scilicet totū opus reliquū immicet et coaptat, significacione nō caret. **N**am, hoc quasi aliud quoddam fundamen-
tum est, et totius fabricę basis. **H**oc fundamento et portat superposita, et a priori fundamento portatur. **P**riō fū-
damēto misiderēt oīa, sed nō omni modo coaptantur. **H**uic in-
sidunt et coaptant reliqua. **P**rimū fabricam portat, et est sub fabrica. **H**oc portat fabricam, et non est solum sub fa-
brica, sed in fabrica. **Q**uod sub terra est, fundamento fir-
mū diximus, historiam fabricaz, que superedificatur al-
legoriam insinuare. **V**nde et ipsa basis fabricę huius, ad al-
legoriam pertinere debet. **M**ultis ordinib[us] consurgit fa-
brica, et quisquis suam basim habet, et multa sacramenta
in diuina pagina continentur, que singula sua habent prin-
cipia. **V**is scire qui sunt ordines isti. **P**rimus ordo est; sa-
cramentum trinitatis: quia et hec scripture continet, quod ante omnem creaturam trinus et unus fuerit deus. **H**ic de-

d. i.

nichilo omnem fecit creaturam, visibilem, scilicet et inuisibilem. **Ecce secundus ordo.** Rōnali creature liberū dedit arbitrium, et gratiam preparauit, ut mereri posset eternam beatitudinem: deinde sponte labentes pumuit, et persistentes, ut amplius labi non possint, affirmavit. **Huc origo peccati, et quid sit peccatum, et quod sit pena peccati,** **Ecce tertius ordo.** **Huc sacramenta, primum sub naturali legge ad reparationem humani generis instituerit,** **Ecce quartus ordo.** **Huc scripta sub lege,** **Ecce quintus ordo.** **Sacramentum incarnationis verbi,** **Ecce sextus ordo.** **Sacramēta novi testamenti,** **Ecce septimus ordo.** Ipsiis demqz resurrectiois, **Ecce octauus ordo.** Hec ē tota dītas, hec est illa sp̄italis fabrica, que quot continet sacramēta, tot quasi ordinibz cōstructa in alcum extollitur. Vis etiam ipas bases agnoscere. **Bases ordinum, p̄incipia sunt sacramentorū.** Ecce ad lectiōnem remisi, spiritale fabricaturus q̄dificium. Jam historiqe fundamenta in te locata sunt, restat nunc tibi ipsius fabrice bases fundare. Linū tendis, pomis examus, quadros in ordinem collocas, et circumgirans quedaz futuroz murorum vestigia figis. **Linea protensa, recte fidei trames est,** Iple spiritualis operis bases, quedam fidei sacramenta sūt, quibus iniāris. Debet siquidem prudens lector curare, ut ante q̄ spacio librorum volumina prosequatur, sic de singulis, que magis ad propositum suum, et p̄fessionem, vere fidei pertinent, instructus sit, ut quocunqz postmodū muenerit, tuto superedificare possit. **Vix enim in tanto librorum pelago,** et multiplicibus sententiarum anfractibus, que et numero et obscuritate amīnum legentis aliquid vñū colligere poterit, qui prius summātum in uno quoqz, ut ita dicam, genere, aliquod certum p̄incipium firma fide sub mīrum, ad quod cuncta referant, non agnouit. **Vis ut doceam te, qualiter fieri debeat bases iste.** Respice ad ea, que pauloante tibi enuīeraui. **Est sacramētu trimatis, multi**

iam de illo libri facti sunt, multe datur sententiae, difficiles ad intelligendum, et perplexae ad soluendum. Longum tibi et onerosum est, adhuc omnes prosequi, cum multa fortassis inuenias, in quibus magis turberis, quam edificeris. Noli instare, sic nunquam ad finem venies. Disce prius breviter et dilucide, quid tenendum sit de fide trinitatis, quid sane profiteri, et veraciter credere debeas. Cum autem postea legere ceperis libros, et multa obscure, et multa aperte, multa ambigue scripta inuenieris, adiunge basi sue que aperita inuenis, si forte conueniant, que ambigua sunt, ita interpretare, ut non discordent, que vero sunt obscura, rese ra si potes. Quod si, ad intellectum eorum penetrare non vales, transi, ne dum presumere conaris, quod non sufficis, periculum erroris incurras. Noli ea contemnere, sed potius venerare: quia audisti quod scriptum est: Posuit tenebras latibulum suum. Quod si, etiam aliquid inuenieris contrarium illi, quod tu iam firmissima fide tenendum esse didicisti, non tamen expedit tibi, quotidie mutare sententiam: nisi prius doctores te consulueris, et maxime, quid fides universalis, que nunquam falsa esse potest, inde iubeat sentiri, agnoueris. Sic de sacramento altaris, sic de sacramento baptismatis, confirmationis, comulgationis, et omnibus que tibi enumerata sunt super facere debes. Vides multos scripturas legentes: quia fundamentum veritatis non habent, in errores varios labi, et totiens fere mutare sententias, quot legerint lectiones. Rursum, alios vides, qui secundum illam veritatis agnitionem, qua intus firmati sunt, quasi libet scripturas ad congruas interpretationes flectere nouerunt, et quid a sana fide discordet, aut quid conueniat, iudicare. In ezechiele legis, quae rotæ animalia sequuntur, non animalia rotas. Cum ambularent, inquit, animalia, ambulabant pariter, et rotæ iuxta ea. Et cum eleuarentur animalia de terra, eleuabantur simul et rotæ. Sanctorum quippe

mentes, quantum virtutibus vel scientia proficiunt, tantum
 sanctarum scripturarum archana profunda esse conspici-
 unt, ut qui simplicibus et adhuc stantibus in terra, iacere
 videbantur, erectis sublimes appareant. Nam sequitur. Quo-
 cunqz ibat spiritus, illuc evante spiritu, et rotę pariter leua-
 bantur, sequentes eum: Spiritus enim vite erat in rotis.
 Vides, quia rotę hęc animalia sequuntur, et sequuntur spiri-
 tum Rursum, alibi dicitur: Littera occidit, spiritus autem vi-
 uificat: quia immirum oportet diuinum lectorem spiritua-
 lis intelligentię veritate esse solidatum, ut eum litterarū
 apices, quę et peruersę non unqz intelligi possunt, ad que-
 libet diuerticula non inclinet. Quare antiquus ille populus,
 qui legem vite acceperat, reprobatus est, nisi quia sic so-
 lam litteram occidentem sequitus est, ut spiritum viuifican-
 tem non haberet. Nec vero non ideo, ut quibuslibet ad vo-
 luntatem suam interpretandi scripturas, occasionem prebe-
 am: sed ut ostendam, eum, qui solam sequitur litteraz, diu
 sine errore non posse incedere. Oportet ergo, ut et sic se-
 quamur litteram, ne nostrum sensum diuiniis auctoribz pre-
 feramus: et sic non sequamur, ut in ea non totum veritatis
 iudicium pendere credamus. Non litteratus, sed spiritu-
 alis omnia dijudicat. Ut ergo secure possis iudicare litte-
 ram, non de tuo sensu presumere, sed erudiri prius, et infor-
 mari oportet, et quasi quandam inconcusse veritatis ba-
 sim, cui tota fabrica immitatur, fundare. Neqz a teipso erudi-
 ri presumas, ne forte dum te introducere putas, magis se-
 ducas, a doctoribus et sapiētibus/ hęc introductio quæren-
 da est, qui et auctoritatibus sanctorum patrum, et testimo-
 nis scripturarum, eam tibi prout opus est, et facere et aperi-
 re possint. Cunqz iam introductus fueris testimonijs scrip-
 turarum, legendo singula que docuerint, confirmare. Sic mi-
 chi videtur, cui me in hoc imitari placuerit, libens accipio:
 cum visum fuerit, non ita oportere fieri, faciat qd placuerit,

non contendam. Scio enim plures hunc morem in discendo non seruare. Sed quomodo quidam proficiant, rursus non ignoror. Si queris, qui libri magis ad hanc lectionem valent: ego puto, principium genesis, de operibus sex dierum, tres ultimos libros mosis, de legalibus sacramentis: psalmam, principium et finem ezechielis, job, psalterium, cantica canitorum, duo precipue euangilia, scilicet mathei et iohannis, epistolas pauli, canonicas epistolas, et apocalypsim: precipue tamen epistolas pauli, que etiam ipso numero designant, ut triusque testamenti perfectionem se continere.

De tropologia et moralitate .v.

Te tropologia, nihil aliud in presenti dicam, quod quod supra dictum est: excepto, quod ad eam magis rerum, quod vocum significatio pertinere videtur. In illa enim naturalis iusticia est, ex qua disciplina morum nostrorum, id est, positiva iusticia nascitur. Contemplando quid fecerit deus, quid nobis faciendum sit agnoscimus. Omnis natura deum loquitur. Omnis natura homo docet. Omnis natura rationem parit, et nihil in universitate infecundum est.

De ordine librorum .vi.

Non idem ordo librorum in historica, et allegorica lectione seruandus est. Historia ordinem temporis sequitur, ad allegoriam magis pertinet ordo cogitationis: quia, sicut supra dictum est, doctrina semper non ab obscuris, sed apertis, et ab his quae magis nota sunt, exordium sumere debet. Unde consequens est, ut nouum testamentum, in quo manifesta predicatur veritas, in hac lectione veteri opponat, ubi eadem veritas figuris adumbrata

occulte prænuntiatur. **C**adē utrobiq; veritas, sed ibi occulta, hic manifesta, ibi promissa, hic exhibita. **A**udisti, cum legere fūt apocalypsi, qd signatus ē liber, et nemo iuueniri poterat, qui solueret signacula ei^z, nisi leo de tribu iuda. **S**ignata erat lex, signatę erant prophecie, quia occulte tempora redemptiois venturę prænuntiabantur. **N**onne tibi ille liber signatus fuisse videtur, qui dixit, ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen eius emmanuel. **E**t alius. **T**u, inquit, Bethleem effrata parvulus es, in milibus iuda, ex te michi egredietur, qui sit dominator in iherusalem: egressus eius ab initio, a diebus etermitatis. **E**t psalmista: **N**unquid sion dicet homo, et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam altissimus. **E**t rursum: **D**omini, domini, inquit, exiit us mortis. **E**t iterum: **D**ixit dominus dominino meo, sed e dea dextris meis. **E**t post pauca: **T**ecum principium in die virtutis tuę, in .s.s.e.u.a.l.g.t. **E**t damel: **A**spiciebam in visione noctis, et ecce cum nubibus celis, quasi filius hominis veniebat, et usque ad antiquum dirum peruenit, et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum: et omnes populi, tribus, et linguis, ipsi seruent: potestas eius potestas eterna, que non auferetur. **A**vis putas hec antequam completerentur, intelligere poterat. **S**ignata erant, et nemo poterat soluere signacula, nisi leo de tribu iuda. **V**enit ergo filius dei, et induit naturam nostram, natus est de virginē, crucifixus, sepultus, resurrexit, ascensit ad celos, et implendo que promissa erant, aperuit que latebant. **L**egeo in euangelio, quod angelus gabriel ad matrem virginem mittitur, paritaram prænuntiat. **R**ecordor prophetę, que dicit: ecce virgo concipiet. **L**egeo, quia cum esset ioseph in Bethleem, cum maria uxore sua pregnanti, venit tempus eius pariendi, et peperit filium suum primogenitum, quem angelus predixerat, regnaturū i throno dō.

patris sui. Recordor prophetie, Bethleem effrata, puerulus es, in milibus iuda, ex te michi egredietur, qui sit dominator in israel. **L**ege rursum: In principio erat verbum, et verbum erat apud deum, et deus erat verbum. Recordabor prophetie que dicit: Egressus eius ab initio, a diebus eternitatis. **L**ege, verbum caro factum est, et habitabit in nobis. Recordor prophetie, que dicit: Vocabis nomen eius emmanuel, id est, vobiscum deus. Et ne forte singula prosequendo, fastidium tibi faciam, nisi prius nativitatem christi, predicationem, passionem, resurrectionem atque ascensionem, et cetera, que in carne per carnem gessit, agnoueris, veterum figurarum mysteria penetrare non valebis.

V De ordine narrationis . viij.

De ordine narrationis, illud maxime hoc loco considerandum est, quod diuine page textus, nec naturalem semper, nec continuum loquendi ordinem seruat; quia et sepe posteriora prioribus anteponit, sicut cum aliqua enumerauerit, subito ad superiora, quasi subsequentia narrationis sermo recurrit. Sepe etiam ea que longo distant interhallo, quasi mox sibi succendentia, connectat, ut videantur nullum disiunisse temporis spacium, illa que discerit ullum interuum sermonis.

V De ordine expositionis . viiij.

Expositio tria continet, litteram, sensum, sententiam. In omni narrationi, littera est, Nam, ipse voce etiam litterae sunt. Sed sensus, et sententia, non in omni narratione simul mueniuntur. Quaedam habet litteram, et sensum tantum. Quaedam habet litteram et

et sententiam tantum. **H**ucdam omnia hec tria simul continent. Omnis autem narratio ad minus duo habere debet. **I**lla narratio, litteram et sensum tantum habet, ubi per ipsam prolationem sic aperte aliquid significatur, ut nichil aliud relinquitur subintelligendum. **I**lla vero, litteram et sententiam tantum habet, ubi ex sola pronuntiatione nichil concipere potest auditor, nisi addatur expositio. **I**lla, sensum et sententiam habet, ubi aperte aliquid significatur, et aliquid aliud subintelligendum relinquitur, quod expositione non aperitur.

De littera. **ix.**
Littera, aliquando perfecta est, quando ad significandum id quod dicitur nihil praeterea que posita sunt vel addere vel minuere oportet. Ut omnis sapientia a domino deo est. **A**liquando immuta, quando subaudiendum aliquid relinquitur: ut semper electe domine. **A**liquando superflua, quando vel propter inculcationem, vel longam interpositionem, idem repetitur, vel aliud non necessarium adiungitur. ut paulus in fine epistole ad romanos dicit: Si autem, et postea multis interpositis, infert: cui est honor et gloria. Aliud hic superfluum esse videtur. superfluum dico, id est, non necessarium ad enuntiationem faciendo. **A**liquando talis est littera, ut nisi in aliam resoluatur, nichil significare, vel incongrua esse videatur. ut est illud: Dominus in celo sedes eius, id est, sedes domini in celo: et filii hominum dentes eorum arma et sagitte, id est, filiorum hominum dentes: et homo sicut fenum dies eius, id est, dies hominis. Nominatiuus scilicet nominis, et genitiuus pronomis, pro uno genitivo nominis positi: et multa alia similiter. **N**on litteram, constructio, et continuatio pertinet.

Sensus ali⁹, congru⁹, ali⁹, incongru⁹. **I**ncongru⁹, ali⁹ incredibil⁹, ali⁹ impossibil⁹, ali⁹ absurd⁹, ali⁹ falsus.

Multa huiusmodi inuenies in scripturis, ut illud: **C**ome-
runt jacob: et illud: sub quo curvantur hi qui portant or-
bem. **E**t illud: elegit suspendū anima mea: et multa alia.
Sunt loca quedam in diuina scriptura, ubi licet aperta sit
verborum significatio, nullū tamen sensus esse videtur, vel
propter inusitatū modū loquendi: sive propter aliquam
circūstantiam, que legentis intelligentiam impedit. **V**t est,
verbi gratia, illud quod dicit Isaias: **A**pprehendent septem
mulieres virum vnum in illa die, dicentes, panem nostrum
comedemus, et vestimentis nostris operiemur, tantummo-
do inuocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium no-
strum. **P**lana sunt et aperta verba. **I**ntelligis satis: appre-
hendent septem mulieres virum vnum: intelligis, panem
nostrum comedemus: intelligis, vestimentis nostris operie-
mur: intelligis, tantummodo inuocetur nomen tuum super
nos: intelligis, aufer opprobrium nostrum. **S**ed fortasse, qd
hoc totum simul significare velit, intelligere non potes.
Ruīd dicere voluerit propheta, bonum promiserit, an ma-
lum minatus fuerit ignoras. **V**nde euenit, ut spiritualiter
tantum intelligendum credas: quod qualiter ad litteram
dictum sit, non vides. **D**ices, igitur, septem mulieres, sep-
tem esse dona spiritus sancti, que vnum virum appreben-
dent, id est, christum, in quo omnem plenitudinem gratię
placuit inabitare: quia ipse solus sine mensura spiritum
sanctum accepit. **A**ui solus earum opprobrium auferit, ut
inueniant in quo requiescant, nullo alio viuente, ut spiritus
sancti dona poscebant. **E**cce spiritualiter interpretat⁹ es,
et quid sit dicere ad litteram, non intelligis. **P**otuit tamē
propheta per hęc verba etiam ad litterā aliquid significa-
re. **A**uia em supra, de intentione populi preuaricatoris lo-
cūtus fuerat, subiungit nūc, tantam in eodē p̄plo cladem fu-
turā, v̄tusqz adeo viroꝝ gen⁹ delēdū, vt vix septē mulieres
virum vnum inueniant, cum modo vna vnu habere soleat.

Et cum mulieres nunc a viris rogari soleant, tunc econuer-
so more, mulieres viros rogabunt. Et ne forte, unus vir sep-
tem mulieres ducere simul formidaret, cum vnde eas pa-
sceret et uestiret non haberet, dicunt ei, panem nostrum
comedemus, et uestimentis nostris operiemur, non te oportet de nobis esse sollicitum, tantummodo inuocetur nomen
tuum super nos, ut dicaris vir noster et sis, ne repudiare
dicamur, et steriles, et sine semine moriamur: quod eo tem-
pori magnum opprobrium fuit. Et hoc est quod dicunt, au-
fer opprobrium nostrum. Multa huiusmodi inuenis in scrip-
turis, et maxime in veteri testamento, secundum idiomam il-
lius lingue dicta, que cum ibi aperte sint, nichil apud nos
significare videntur.

De sententia .xi.

Sententia diuina, nunquam absurdum, numquā falsa
esse potest: sed cum in sensu, ut dictum est, multa in-
veniantur contraria, sententia nullaz admittit repug-
nantiam, semper congrua, est semper vera. Aliquando un-
us enuntiationis una est sententia, aliquando unus enun-
tiationis plures sententiae, aliquando plurimum enuntiationū
una est sententia, aliquando plurimum enuntiationum plures
sententiae. Cum igitur diuinos libros legimus, in tanta mul-
titudine veterum intellectuum, qui de paucis eruunt ver-
bis, et sanitate catholice fidei munimuntur, id potissimum
eligamus, quod certum apparuerit eum sensisse quem legi-
mus. Si autem hoc latet, id certe quod circumstantia scriptu-
re non impedit, et cum sana fide concordat. Si autem et
scripture circumstantia pertractari ac discuti non potest,
saltem id solum, quod fides sana prescribit. Aliud est enim
quid potissimum scriptor senserit, non dimoscere, aliud a regula
pietatis errare. Si vero quod vite, perfecte se habet fructus legētis.

Si vero verunq; vitari non potest, et si volūtas scriptoris
victa sit, sanguine fidei congruam, non utile est, eruuisse sententiā.

Item, in rebus obscuris, atq; a nris oculis remotissimis, si
qua inde scripta, etiam diuina legimus, que possint, salua si-
de, alijs atq; alijs parere sententijs, in nullam earum nos p-
cipiti affirmatione ita proiciam?, vt si forte diligentius dis-
cussa veritas eam labefactauerit, corruamus, non pro sen-
tentia diuinarum scripturarum, sed pro nostra ita dimicā-
tes, vt eam velimus scripturarum esse, que nostra est, cum
potius eam que scripturarum est, nostram nosse debeam?,

*Acta sind uerba augustinii frag-
mentorum ad hanc*

De modo legendi .xi.

Oodus legendi, in diuidendo constat. **D**ivisio fit, et
partione, et inuestigatione. **P**artiendo diuidimus,
quando ea que confusa sunt, distinguimus. **I**nue-
stigando diuidim?, quando ea que occulta sunt, reseram?

De meditatione pretermittendum .xii.

Ecce iam ea, que ad lectionem pertinent, quanto lu-
cidius et compendiosius potuimus, explicata sunt.
De reliqua vero parte doctrinæ, id est, meditatio-
ne, aliquid in presenti dicere omitto: quia res tanta spe-
ciali tractatu indiget: et dignum magis est omnino silere
in huiusmodi, qd aliquid imperfecte dicere. **R**es enim val-
de subtilis est, et simul iocunda: que et incipientes erudit,
et exercet consummatos, iuxpto adhuc stilo, ideoq; am-
plius prosequenda. **R**ogemus ergo nunc sapientiam, vt ra-
diare dignetur in cordibus nostris, et illuminare nobis in se-
mitis suis, vt introducat nos ad puram et sine animalibus
cenam.

Divisio philosophie continentium .xiii.

Caria sunt, sapientia, virtus, necessitas. **S**apientia ē
comprehensio rerum prout sunt. **V**irtus est habi-
tus animi in modum naturæ rationi consentaneus.
Necessitas, est sine qd vivere nō possum?, s; felicit? viuemus.

Necessitas, sine qua vivere non possumus, sed felicitas vivemus.
Hec tria remedia sunt, contra mala tria, quibus subiecta
est vita humana. Sapientia contra ignorantiam, virtus con-
tra viceum, necessitas contra infirmitatem. Propter ista tria ma-
la extirpanda, quae sita sunt ista tria remedia, et propter hec tria
remedia iuuenienda, iuuenta est omnis ars et omnis disciplina.
Propter sapientiam, iuuenta est theorica: propter virtutem,
iuuenta est practica: propter necessitatem, iuuenta est me-
chanica. Iste tres usu primi fuerunt, sed postea propter
eloquentiam, iuuenta est logica. **R**ue cum sit iuentione ul-
tima, prima tamen esse debet in doctrina. Quatuor igitur
sunt principales scientie, a quibus omnes aliq[ue] descendunt.
Theorica, practica, mechanica, logica. **T**heorica diuiditur
in theologiam, physicam, mathematicam. **T**heologia tra-
ctat de inuisibilibus substantijs, **P**hysica de inuisibilibus
visibilium causis, **M**athematica de inuisibilibus visibilium
formis. Et hec mathematica diuidit in quatuor scientias,
Prima est arithmeticus, que tractat de numero, id est, de
quantitate discreta per se. **S**ecunda est musica, que tractat
de proportione, id est, de quantitate discreta ad aliquid.
Tercia est geometria, que tractat de spacio, id est, quanti-
tate continua immobili. **Q**uarta est astronomia, que tra-
ctat de motu, id est, de quantitate continua mobili. Ele-
mentum arithmeticus est unitas: elementum musicus est unisonus:
elementum geometricus est punctum, elementum astronomicus est instans.
Practica diuidit in solitariam, priuatam, publicam. **S**olitaria do-
ceat, quomodo unusquisque propriam vitam honestis moribus
instituat, virtutibus exornet. **P**riuata doceat, quo regendi sunt
familiares, et quod per carnis affectum sunt affines. **P**ublica doceat,
qualiter populus totus, et gens a suis rectoribus, gubernari de-
beat. **S**olitaria pertinet ad singulos, priuata ad patres fa-
milias, publica ad rectores ciuitatum. **M**echanica tra-
ctat, de operibus humanis, et hec diuiditur in septem.

Prima est lansitum, secunda armatura, tercia uanigatio,
quarta agricultura, quinta venatio, sexta medicina, septima
theatrica. **L**ogica diuidit in gramaticā, et in rationem dis-
serēdi. **R**atio differendit in probabilem, et necessariam,
et sophisticā. **P**robabilis diuidit in dialeticā, et rethoricā.
Necessaria pertinet ad philosophos, sophistica ad sophis-
tas. In his quatuor partibus philosophie, talis ordo in do-
ctrina seruari debet, ut prima ponatur logica, secunda ethi-
ca, tercua theorica, quarta mechanica. **P**rimum emin com-
paranda est eloquentia, deinde, ut ait Socrates in ethica, p-
studium virtutis oculus cordis mundandus est, ut deinde
in theorica, ad investigationem veritatis perspicax esse pos-
sit. **N**ouissime mechanica sequitur, que per se omnimodo
mefficax est, nisi ratione precedentium fulciatur.

De magica, et partibus eius .xv.

Magice repertor primus, creditur zoroastres rex ba-
ctriano rum, quem nonnulli asserunt, ipsum esse cham
filium noe, sed nomine mutato. Hunc postea **M**in
rex assyriorum bello victum interfecit, eiusque codices artibus
maleficorum plenos, igne cremari fecit. **S**cribit autem Ari-
stotiles de hoc ipso, quod usque ad viginti duo centum milia
versuum eius, de arte magica, ab ipso dictatos: libri ei-
usque ad posteritatis memoriam traduxerunt. **H**anc artē post-
ea democrites ampliavit, tempore quo ipocras in arte me-
dicinę insignis habebatur. **M**agica in philosophiam non
recipitur, sed est extrinsecus falsa professione, omnis inqui-
tatis et malicie magistra, de vero mentiens, et veraciter le-
dens animos, seducit a religione diuina, culturā dēmonum
suadet, morum corruptionem ingerit, et ad omne scelus ac
nephias mentes sequatium impellit. **H**ec generaliter accep-
ta, quinq[ue] complectitur genera maleficorum: **O**anticen,
quod sonat diuinatio: et mathematicam vanam, sortilegia,
maleficia pestigia. **O**autice autem quinq[ue] continet species

subse. **P**rimam micromantia, quod interpretatur diuinatio
in mortuis: **N**icros emm grēce, mortuus latine, vnde diu-
niatio que sit p sacrificium sanguinis humānū, quem demo-
nes sitiunt, et in eo delectantur effuso. **S**ecunda ē geomā-
tia, id est diuinatio in terra. **T**ercia pyromantia, id est, di-
uinatio in aqua. **Q**uarta est aerimantia. i. diuinatio in aere.
Quinta est diuinatio in igne, que dicitur pyromantia. **V**a-
rro em̄ quatuor dixit esse, in quibus diuinatio constaret, ter-
ram, aquam, aerem, ignem. **P**rima ergo, id est micromantia,
ad infernum videtur pertinere, secunda ad terram, tercia
ad aquam, quarta ad aerem, quinta ad ignem. **M**athema-
tica diuiditur in tres species, in aruspiciam, in augurium,
in oroscopicam. **A**ruspices sunt dicti, quasi oruspices, id ē,
horarum inspectores, qui obseruant tempora in rebus agē-
dis. vel aruspices, quasi aras inspicientes, qui in extis et fu-
bris sacrificiorū suorū considerant. **A**ugurium, vel auspiciū,
aliqñ ad oculum pertinet, et dicitur auspiciū, quasi au-
spicium, quia in motu et volatu avium attenditur: aliquan-
do ad aures pertinet, et tunc dicitur augurium, quasi gar-
ritus avium, quia aure percipitur. **H**oroscopia, que etiam
constellatio dicitur, est quādo in stellis facta hominū que-
runtur, sicut genethliaci faciunt, qui nativitates obseruat,
qui olim specialiter magi nuncupabant, de quibus in euā-
gelio legimus. **S**ortilegi sunt, qui sortibus diuinationes q-
runt. **M**alefici sunt, qui per incantationes demomiacas, lv-
ue ligaturas, vel alia quæcunq; execrabilia remediorū ge-
nera, cooperatione demorum atq; instinctu, nefanda perfu-
ciunt. **P**restigia sunt, quando per fantasticas illusiones, cir-
ca rerum immutationem, sensibus humanis, arte demonica
illuditur. **S**unt ergo omnes simul undecim. **S**ub manticę
quīqz. i. micromantia, geomantia, idromantia, aerimantia, pyro-
mantia. **S**ub mathematica tres, i. aruspicina, auspiciū, horo-
scopicā. **P**ostea tres talie. i. sortilegiū, maleficiū, prestigiū,

Prestigia mercurius de primus inuenisse. Auguria friges invenerunt. Nurus picinam, thages primus extruscus tradidit, pyromantia primum a persis venit.

Incepit liber septimus. De tribus diebus, pro ea que in meditatione constat speculatio rerum, et post lectionem secunda .1.

Aerbum bonum, et vita sapiens, que mun-
dum facit, contemplato mundo, conspicitur. Et verbum ipm videri non potuit,
et fecit quod videri potuit, et visum est
p id qd fecit. Invisibilia em ipi, a crea-
tura mundi p ea que facta sunt, intelle-
cta cōspiciunt. Tria sunt invisibilia dī,
potentia, sapientia, benignitas. Ab his tribus procedunt
omnia, in his tribus consistunt omnia, et p hēc tria regūtur oīa.
Potētia creat, sapiētia gubernat, benignitas conseruat.
Hug tñ tria, sicut i deo ineffabiliter vnu sūt, ita in opacōe
ōino separari non possunt. Potentia p benignitatē sapiēter
creat, Sapiētia p potentia benignē gubernat, Benignitas
p sapientia potenter conseruat. Potentiā manifestat creatu-
rarum imensitas, sapientia decor, benignitatē utilitas. Im-
mensitas creaturarū, in multitudine et magnitudine, Mul-
titudo in similibus, in diuersis, in permixtis. Magnitudo
in mole et spacio, Moles in massa et pondere. Spacium
est in longo, et lato, et profundo, et alto. Decor creatura-
rum est, in situ, et motu, et specie, et qualitate. Situs est in
compositione, et ordine. Ordo est in loco, et tempore, et
proprietate. Motus est quadripertitus, localis, natura-
lis, animalis, rationalis. Localis est, ante et retro, dextro-
sum et sinistrosum, sursum et deorsum, et circum. Natura-
lis est, incremento, et detimento. Animalis est, in sensi-
bus, et appetitibus. Rationalis est, in factis et consilijs.

Species, est forma visibilis, que oculo discernitur, sicut colores, et figure corporum. **Qualitas**, est proprietas interior, q̄ ceteris sensibus percipitur, ut melos i sono auditu aurium, dulcor in sapore gustu faucium, fragrantia in odore, olfactu narū, lemitas in corpe tactu manū. **Utilitas** creaturarum, cōstat in grato, et apto, et cōmodo, et necessario. **Gratum** est q̄ placet, aptum quod conuenit, commodum quod prodest, necessarium sine quo/ quid esse non potest. Nunc apositas partitōes a principio repetamus, et in uno quoq; divisionis genere, qualiter, vel ex uniuscūtate creaturarū, creatoris manifestetur potētia, vel ex de ore sapientia, vel ex utilitate benignitas, p̄quiramus. Et quia immensitas prima fuit i imptione, prima esse debet in prosequōne.

*T de primo principali quod dicitur
ad posteriora*

Diligenter igitur audite, et considerate que dictur² sum. **N**ū nihil erat, facere ut aliquid esset, qualis potentia erat? **Q**uis sensus potest comprehendere, que virtus sit, de nihilo/ etiam vnum aliquid facere, quāvis ergaum.

Si ergo, vnum aliquid quālibet parvū, de nihilo facere, tanta potentia est, vt apprehendi non possit, quāta existimāda est potētia, tam multa facere. q̄ multa sunt. **N**umeras stellas celi, arenam maris, puluerem, pluvie guttas, pēnas volucrum, squamas piscium, pilos animalium, gramina camporum, folia siue fructū arborum, et ceterorum innumerabilium, innumerabilia numera. Innumerabilia i similibus, innumerabilia in diuersis, innumerabilia in permixtis. **Q**ue sunt similia? **Q**ue sub eodem genere continentur, ut homo vñus, et alter, leo vñus, et alter, aquila, et altera, horoscopa vna, et altera: hec singula et cetera talia, in suis generibus similia sunt. **Q**ue sunt diuersa? **Q**ue dissimilibus differentijs informantur, vi homo et leo. **L**eo et

aquila, aquila et honoris copa, hec in uicem diuersa sunt.
que sunt permixta; omnia simul considerata. Quo ergo in similibus infinita: quo in diuersis infinita: quo in permixtis infinita: audi. Homo unum genus est, sed unus homo non est. Quis eos numerare potest? Leo unum genus est, sed unus leo non est. Quis eos numerare potest? Aquila unum genus est, sed aquila una non est. quis eas numerare potest? et ita in ceteris innumerabilibus, innumerabili rerum generibus. Infinita rex genera, et in singulis generibus infinita similia. Similiter vero omnia, infinita innumerabilia.

De magnitudine .iii.

Sed fortassis, qui tot fecit, pia fecit, multa simul et magna, facere non potuit: quanta tamen? Ocitire montes montium, tractus fluminum, spacia camporum, altitudinem celi, profunditatem abyssi. Miraris quod deficitis, sed melius deficiendo miraris. Meditatis de creaturaz imensitate, quasi seminariu quodam iecimus: nunc ad contemplandam earum pulchritudinem transeamus.

De pulchritudine .v.

Quamuis multis ac varijs modis, creaturaz pulchritudo perfecta sit, quatuor tamen principia sunt, in quibus earundem decor consistit. Hoc enim situ, in motu, in specie, in qualitate. Quae quidem si quis investigare sufficeret, mirabile in eis sapientie dei lucem inueniret. Et hoc videntur ego, tam possem subtiliter propicere, tam opertenter enarrare, quod possum abundant diligere. Delectat enim me, quod valde dulce et iocundum est, de his rebus frequenter agere, ubi simul et ratione eruditur sensus, et suavitate delectat animus, et emulatio excitat affectus: ita, ut cum psalmista stupemus, et admirantes clamemus: Quoniam magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti: Delectasti me in factura tua, et in opibus manuum tuarum exultabo. Quoniam magnificata sunt opera tua domine, misericordia profunda factae sunt cogitationes tue. Vir insipiens non cognoscet,

T de 2° principali quod prima
ad sapientiam

et stultus non intelliget huc. **V**niversus enim mundus iste sensibilis, qui quidam liber scriptus dico dei, hoc est, ut te dominus creatus, et singula creature, quasi figure quaedam sunt, non humano placito inuenire, sed divino arbitrio institutae ad manifestandam inuisibilium dei sapientiam. **Q**uoniam admodum autem si illiteratus quis aptum librum videat, figuram aspicit, ita non cognoscit: ita stultus et animalis homo, qui non percipit ea quae deus sunt in inuisibilibus in istis creaturis foris videt spiritum, sed non intelligit rationem. **Q**ui autem spiritualis est, et omnia iudicare potest, in eo quod est foris considerat pulchritudinem opis, intus accipit, quod miranda sit sapientia creatoris. **E**t ideo nemo est, cui opera dei miracula non sunt, dum insipiens, in eis sola miratur spiritum, sapiens autem per id quod est foris videt profundam rimatur divinam sapientiam cogitatorem: velut, si in una eademque scriptura, alter colore seu formatore, figura amendetur, alter vero laudet sensum et significatum. **H**oc ergo et assidue contemplari et admirari opera divina: sed ei, qui rex corporis pulchritudinem in usum novit vertere spiritualem. **N**am, et ipsa scriptura tanope nos ad consideranda miracula dei excitat, ut postea quod est foris crevimus, itus ad agmina veritatis veniamus. **V**nus per se, quasi pro magno aliquo, se ita et hoc fecisse commemorat, et adhuc facturum promittit, dices: **O**mnes fui derum antiquorum, meditatus sum in omnibus opibus tuis, et in adiumentis tuis exercebor. **H**inc est etiam, quod abusus a ignorantibus creatore suum, et cultum deo debitu prodolis exhibebitur, in psalma dominus: **Q**uis mensus est pugillo aquas, et celos palmo prodiderunt? **Q**uis appedit tribus digitis mollem terram, et libravit in pondere montes, et colles in stateras? **Q**ui sedet super mundum celos, et expandit eos, sicut locustae? **Q**ui extedit velut iniquum celos, et argueret prodolorum cultores, ait: **O**mnes dignitatem demomini, dominus autem celos fecit. **Q**uid est ergo putatis, quod in assertione vere divinitatis, opera dei ita in medium deducuntur? **E**t dominus autem celos fecit, nisi quod creatura recte considerata

homini, creatorem suum ostendit. Consideram⁹ et nos, quā-
 ta sint mirabilia dei, et p pulcritudinē rerum cōditar⁹, que-
 ramus pulcrū illud, pulcror⁹ oīn pulc̄rimū, quod tam mi-
 rabile et ineffabile est, vt ad ipm om̄is pulc̄ritudo trāfico-
 ria, et si vera sit, compabilis esse nō possit. Et, qz superius
 om̄ne pulc̄ritudinē visibilium, m̄ quatuor cōstare diximus:
 nunc ordine p singula currentes, qualiter ex ip̄is misibilis
 dei sapientia clarescat, videamus. Scio quidem, q̄ m̄inus
 erit quicquid dixerimus, sed tamē decens non ēt ideo om-
 mino taceamus; ibi p̄cipue, ubi fieri posset, maxime decēter
 loqui deberemus. Quatuor diximus, sitū, motum, spēm, et
 qualitatē. Primum ergo, primo discutiām⁹. Situs est, in cō-
 positione et ordine, id ēm cōpositōe, et dispositōe. Cōpo-
 sitio duo h̄re debz, aptitudinē, et firmitatē: hoc ēut opos-
 nedo, apte, et aptent, coeant, et oposita firmē cohereant,
 laudabilis ē opositio talis. Aptitudo considerat, i quātitate,
 et qualitate. In q̄ntitate ne m̄inis tenua et p̄erilia, grossis
 et corpulentis. In qualitate, ne m̄inis humida siccis, ne m̄inis
 calida frigidis, m̄inis leuia p̄derosis, et si qua sūt talia in-
 ordinate iūgantur. Vide, si pulc̄ritudinē diuīmorū operū
 aliquid horū desit, et si nichil deesse videris, iam aliquid
 habes, vnde etiam in hac parte mireris. Et primum quidē,
 si vniuersitatis hui⁹ machinam intueris, inuenies, q̄ mira-
 bili ratione et sapientia, compositio rerum omnium perfe-
 cta sit, q̄ apta, q̄ congrua, q̄ decora, q̄ cunctis partibus
 suis absoluta, in qua, non solum concordiam seruant simi-
 lia, sed etiam creante potētia, diuersa atq; repugnantia ad
 esse prodierunt. Dictante sapientia, i vnam quodammodo
 amicitiam, et federationem conueniunt. Quid repugnantis
 us esse potest, aqua et igne, que tamen in rerum natura, ita
 dei contemperavit prudentia, ut non solum ad inuicem cō-
 mune societatis vinculum non dissipent, verum etiam nasce-
 tib⁹ cūctis, vt subsistere possint, vitale nutrimentū submistrēt,

Quid de humani corporis compage loquar, ubi omnium membrorum iuncturę tantam ad uniuersitatem seruat concordiam, ut nullum omnino possit inueniri membrum, cuius officium alteri non videatur prestare ammimiculum. **S**ic omnis natura se diligit, et miro quod ammodo plurimum dissimiliū et in unum redactorum concordia, unam in omnibus armam facit. **A**pia est ergo, et conueniens rerum omnium compositione: sed quomodo est firma? **Q**uis non videat? quis non miretur? **E**cce celi, qui ambitu suo concludunt omnia, quomodo solidi sunt, et quasi ex gre fusiles, desuper circumquaque operansi. **T**erra vero in medio, suo pondere librata, semper immobilis perseverat, ut cetera in medio fluctuantia, hinc soliditas celorum, illinc terrę stabilitas, in unum coartent et constringant, ne citra legitimos terminos diffusa, concordiam universitatis dirumpant. **E**cce, quomodo per viscera telluris intrinsecus, dracones aquarum sparsi, et foris per aliacos suos, in diversa deducti, inter fatiscentem, ne dissoluantur conglutinant, et foris ne fatiscatarentem rigant. **E**cce, quomodo in humanam corporis fabrica, iuncturas ossium vincula nervorum ligant, et medullis interius per fistulas tibiarum diffusis, canalia etiam vitalem venarum sanguinem per omne corpus deducunt, ac deinde tenericudinem carnum cutis tegmen involuit; ut et rigor ossium intrinsecus corpus sustineat, et pellis munimen foris defendendo custodiat. **Q**uis duritiam lapidum? quis soliditatem metalorum? quis nodositatem roborum? quis tenacitatem glutinum? quis cetera innumerabilia enumerare queat? **E**x quo claret, quod sunt firma rerum vincula, cum singula queque condita, tanto insu naturam, esse suum defendant: simul vero omnia, a concordia societate sua dissolui omnino non queant. **P**ost compositionem sequitur, ut de dispositione rerum, qualis sit, consideremus. **N**eque enim minima fiet ammiratio, si quis diligenter attendat, quod sic singulis locis, singulis

dissimilis

temporibus singulis rebus diuina prouidentia causas suas
 distribuit, ut in nullo penitus ordo rerum perturbetur. Ec-
 ce celum sursum est, et terra deorsum: In celo stellas et lu-
 minaria collocauit, ut subiecta omnia illustrarent. In ae-
 re, ventis et nubibus viā fecit, ut agitationibus suis dis-
 se, pluiam deorsum funderent. In gremio telluris, moles
 aquarum recipi iussit, ut per gurgites suos hinc illucque,
 quo nutus ferret iubentis, discurrerent. Volucres in aere
 suspendit, pisces aquis immersit, terrā bestijs et serpentibz,
 et aliorum reptilium vermiumqz generibus repleteuit. Quas-
 dam regiones dicit aut vertate frugum, quasdam opulen-
 tia vinearum, alias fertilitate olerum, alias fecunditate pe-
 corum, alias potentibus herbis, alias gemmis preciosis,
 alias animalibus et bestijs monstruosis, alias coloribus
 varijs, alias diversarum artium studijs, alias metallorum,
 alias thymiamatum diversis generibus: ut nulla prosus re-
 gio sit, que non aliquid pre ceteris nouum et speciale pos-
 sideat, nulla item, que non aliquid nouum et speciale ab a-
 lijs accipere queat. Quid, q̄ etiā ea que humāns usibus
 necessaria sunt, in communū hominum frequentia, ipsa crea-
 toris prouidentia constituit: ea vero que non natura prop-
 ter necessitatem, sed cupiditas expetit propter speciem,
 in abditis terrarum simibus abscondit: ut quem amor vir-
 tutis, ab immoderato appetitu non castigat, saltum laboris
 tedium vicius, conquiescat.

De dispositione temporum .vj.

Ec de dispositione locorum dixim⁹, quid de disposi-
 tione temporum dicemus? Quis satis ammirari
 potest, q̄ mira ratione prouidentia diuina cursus

temporū

temporū distupit. Ecce post noctem vēnit dies, ut torpers
in ocio labor exerceat: post diem sequitur nocte, ut fessos
ad rehōcillandum quiesciat. Non semper dies, non
semper nocte, non semper equalis dies et nocte, ne vel immo-
deratus labor debilitatos frangat, vel quies continua
naturam inficiat, vel idemputas perpetua anno tedium
signat. Item, quemadmodum vicissitudo dierum ac no-
ctium, ammantia renouat, ita quatuor tempora anni ordine
sibi succedentia, totius mundi speciem immutant. Primum,
per tempore veris, quadam innouatione mundus nascitur.
Deinde per feruorem estatis, quasi in uuentutem robora-
tur. Post hęc, superueniente autumno, ad matunitatem
conscendit. Postremo, succedente hieme, ad defectum ver-
git. Tocico autem semper deficit, ut semper post defec-
tum renouari possit: quia, nisi prius a statu suo defice-
rent vetera, quasi illis locum occupantibus, non valerent
exurgere noua. Hoc quoque satis mirabile, in hac disposi-
tione certatur, quod ipsa tempora, ita immutabili lege, sue
mutabilitatis vices custodiunt, ut nec aliquando ab ex-
plendo ministerio suo deficiant, neqz secus currentia, ordi-
nem prime institutionis confundant.

De ordine, qui in unaquaque re considera-
tur, secundum congruam dispositionem partium .vij.

Hec de dispositione temporum, exempli causa dir-
eta sufficiant. Nunc illum ordinem prosequa-
mur, qui in unaquaque re consideratur, secun-
dum congruam dispositionem partium. Hic ve-
ro intrinsecus est, alijs scilicet secundum locum et tempus
extrinseci sunt. Et hic quoqz nō minus miranda est sapientie

efficacia, que ita congrue in universitate singula distribuit, ut nusquam omnino iunctura partium generet repugnantiam qualitatum. Ecce, ut exempli causa, de multis pauca ponamus. In compositione humani corporis, quanta elucet sapientia creatoris. Sursum est homo informis, deorsum bifariam diuisus: quia et uniforme est principale mentis, id est, ratio, que inuisibilia respicit: et gemina est anime qualitas, ita et concupiscentia, que deorsum ad terrena descedit. Item, brachiis in latum extenditur, tibias deorsum figuratur statura humani corporis: quia et intentio operacionis animum extendit, et affectus desideriorum figit. Item, secundum latitudinem hincide per digitos pedum, i. quinque finitur humani corporis protensio: quia, siue in latum tendatur animus, per intentionem operis, siue deorsumfigatur, per desiderium affectionis, quinque sensus sunt per quos foris exit. Item, digitis terminis articulorum intervalis distinguntur, qui de una palma, in pedibus/de una planta prodeunt: quia de una sensualitate/quinque sensus exirent, in quibus prima distinctione. primum sensus, deinde sentire, postmodum sensibile, inuenitur. Postremo, in singulis digitis, extremorum articulorum capita, superpositis ungibus, quasi galeata cernuntur, ut quocunque siue manus extensa, seu pes promotus offendiculum inuenierit, ipso suo munimine protecti, illeshi permanere possint. Similiter, terrena ista, ad similitudinem vnguum, foris sensibus imberentia, quasi in necessitate nos munimunt, sed quantum non pertinent ad necessitatem, quasi extra carnem sine sensu precidi possunt. Ecce, in humana facie, q̄ rationabili distinctione, instrumenta sensuum collocata sunt. Supremum locum obtinet, visus in oculis. Deinde, auditus in auribus, post hunc, in naribus olfactus. atq; post hunc, in ore gustus.

Sciimus autem, q̄ omnes sensus de foris intus veniunt, solum visus de intus foras erit, et eminus posita, mira pre ceteris agilitate percipit. Bene ergo, quasi speculator, eminentiorem cunctis locum obtinuit, ut que ceteris sensibus superuentura sunt, ante periculum praevidere possit. Post hunc auditus, et loco et mobilitate secundus est. Deinde, olfactus. Gustus autem, qui mihi sentire potest, nisi id quod tangit, & merito (tardior ceteris sensibus) in imo resedit. Tactus, speciale in se dem non habet, qui ideo universalis est, quia cunctis cooperatur sensibus. Unde et in digitis poller, qui tactum significat, coadunatis in unum digitis, solus omnibus respondet: quia, sine tactu nullus sensuum esse potest. Vide etiam, quomodo in humano corpore essa intrinsecus collocata sunt, quatinus robur eorum corpus sustineat, deinde caro ossa vestit, ut duricia eorum moliter tactum recipiat. Ad ultimum, pellis carnem induit, ut sua quodammodo tenacitate, ab incompatibilis foris accidentibus, corpus mumiat. Attende, quomodo illud quod molle est et infirmum, in medio, quasi in loco tutiore ponitur, ne vel intrinsecus fulcimento carens, concidat, vel extrinsecus momentum non habens, fatiscat. Quod autem in uno exemplificatum est, in cunctis generibus rerum inueniri potest. Sic enim cortex munit arborem, sic pennae et rostra volucres, sic squame pisces, rebusque singulis, secundum competentiam naturae sue / prouidentia creatoris munimenta instituit. Hucusque de situ locuti sumus, nunc ad motu transeam.

De motu. viij.

Otus est quadriarius. Localis, naturalis, animalis, rationalis. De quibus, quia per singula multa

dicere nō possumus, breuitate singula pstringamus. Vide, quō in motu locali sapia editoris appareat. Cogita nūc, vñ defluētibꝫ sp aqꝫ, i deficiēs / sp vena mīstrat, vñ motu ventorꝫ educit: qꝫ ifatigabilē astrorꝫ cursu modat: qꝫ solez p hiberna descendere siḡ p̄cipit: qꝫ rursu p̄ estua eū signa ascēdere facit: qꝫ eū ab oriente i occidēte ducit: et itex ab occidēte ad orientē reuebit. Hęc cūcta mirabilia et soli deo possibilia sunt. Qd̄ etiā de natali motu dicā: qꝫ putas nascētibus cūctis icremētum ēbuit? et q̄i de quodaz occulto nat̄e sinu in aptū Germantia educit: rursuq; eadē marcētia illuc vñ reverāt reuerti facit. Satis hęc diligēter ituētibꝫ mirabilia apparebūt. Dein sequitur motu aīalis, q̄ ē i sensibꝫ et appetitibꝫ. Cogita ergo, q̄lis ēc possit, q̄ sensibꝫ cīm viuētū fabricat, appetitū creat, et i singulis qbusq; aīantibꝫ qd̄ appetit, et qn̄tū appetit debeat, ordīat. Deniq; motu rōalis, q̄ ē i fīcis et osilijs: satis aīrōmis tibi m̄genit, si accēdere volueris, q̄i iefabilis sit sapia, q̄ oīā hōim fca, oīes deniq; volūtates, oīes cogitatōes cordiū, ita ad suę volūtatis arbitriū itor̄qt, ita impat et moderat, vt m̄bil i viuētate possit fieri, q̄i nō ipa ad decorē opm suorꝫ, aut p̄cipiēdo, aut p̄mitiēdo, fieri velit.

De specie .ix.

Hec de motu, pro breuitate dīa sufficiat. Dein sequitur spēs. Spēs ē forma visibilē, q̄ detinet duo, figurās, et colores. Figure autē rex, mltis moīs apparēt mirabiles. Aliqñ ex magnitudine, aliquā ex pūitate, aliquā q̄ rare, aliquā q̄ pulcr̄, aliquā ut int̄im ita loq̄t, q̄r̄ quodāmō duemēt īept̄, aliquā q̄r̄ i mltis vna, aliquā q̄r̄ i uno diuersa, sigla oītū suo profēqm̄ur. Figura, s̄m magnitudiez, attēdit, qn̄ res q̄libz sui generis modi q̄ntitatē excedit: sic miramur gigātē int̄ hoīes, certū int̄ pisces, grifēn int̄ volucres, elefātem int̄ q̄drupedes, draconē int̄ lzpētes. Figura s̄m pūitatē osīdat, qn̄ res q̄libz sui generis q̄ntitatē q̄re nō p̄t, vt ē succrio, in capillo, tinea in idumēto, v̄mes et scūfes, et silia, q̄ int̄ c̄etera quidem

alia vivunt, s; ceteris omnibus corporis exiguitate dispes sunt. Vide ergo, quod magis mireris; de ceteris aliis grifis, an scumfissus caput eque vel locutes crura elephas vel culicis. Instru suis vel succeri ois aq;la vel formicas leone, vel pulicet; tigre, vel testudinez. Ibi miraris magis studiez, hic miraris primitatem, corpore pium, magis sapientia ostendit. Magis sapientia, cui nulla subrepit negligentia: illis dedit oculos, quos vix appetere potest oculi: et in tam exiguis corporibus sic omnia limameta naturae suae aegrua, plenissime distribuit, ut nihil videas deesse in minimis eorum omnium, quoniam a formauit in magnis.

Restat nunc dicere **V**De his quae rara sunt .x
De his, quae rara sunt, et ob hoc magis mira videntur. Sunt quidam in rebus ordinatis, quae in ecclesiis cum videantur magis mira sunt: quae ad hanc notiam raro perueniunt: vel ob hoc, quae in suo genere pauca canta sunt: vel quae remouunt se in abditis naturae similibus abstrusa. Nec autem in ecclesiis cantoris prouindencia seorsum collocare volunt, ut illos de orto, quae noria sunt ledas humanae societas, eorum quae pericula sunt, sapientem probat humana cupiditas, eorum quae rara sunt nuntiata excitata, amirari discat humana tarditas. Propterea, ut hec bona sit et mala, quae enim posita, quodammodo alloquitur homines; ut attedatur quanto studio mala est, et bona est, et bona appetit, si pro his et palib; bonis adipiscendis, et malis evitandis, tates.

De his quae sunt mirabilia. .xi. **L**abores sustinet.
Requiritur de his, quae mirabilia sunt, propter pulchritudinem. Quare namque figurae miramur, quae spathae quodammodo decore sunt, et due senti coaptate, ita, ut ipsa dispositio opibus, quodammodo innere videantur, spitali sibi adhibita diligenter editoris. Rursum alia in ecclesiis miramur, quae monstruosa sunt vel ridicula: quoniam quae de plasmato, quantum ab humana ratione alienae sunt, tanto levius humani animi ammiratores appellere possunt. Quare cocodrillo manducans, inferiore molam non mouet, et quoniam salamandra in igne illigata permanens, quae dedit hercio spias, et docuit eum, ut de pomis et cibis discussis se involuat, quibus onustus icedens, stridens, qui plausus est: et formica, quae biemis superetur pescia, gressu horrea sua repletaranea, quae de visceribus.

rib⁹ suis laq⁹os necit, vñ predā capiat: isti sunt testes sapie
 di. **E**st adhuc ali⁹, vñ et euidēs dīmē sapīe arguītū, q̄ oē
 gen⁹ sile sibi procreat, et i tam mltis silitudo vna p̄pagata,
 p̄mē origis formā n̄ imutat, nō ouis vitulū, n̄ vacca agnū, nō
 cua leporē, nō leo vulpē: s; i sibi sile p̄paginē suā extēdit oē
 qđ ē. **H**oc quo; iſēlibil nača custodit, ali⁹ genē tilia, ali⁹
 fag⁹, ali⁹ qrc⁹, vñ qđq; spēz suā hz, et vñqđq; ḡnis sui s;
 uat silitudiez. **V**ide foliū, quō serratus dētib⁹ p̄ girū distin-
 guit, quō i trinsec⁹ p̄ductis costulis, huc illucq; i terit. **N**u-
 mera vñ, numera ali⁹. **O**ne qđ ē vñm⁹ ḡnis, vñm⁹ iuems si-
 militudis, tot dētes i vno, quot dētes i alio, tot costulas i
 vno, quot costulas i alio: talē formā i vno, q̄le; formā i alio,
 talem colorem i vno, qualē colorē i alio. **E**cce, quō mora,
 quō fraga, quibus dā granulis ad iuicē cōpactis circūqua-
 q; distinguuntur, tale vnum qđq; quale alter⁹, et om̄is natu-
 ra, quasi cui⁹ dam intrinsecus dictatis p̄ceptum acceperit,
 nus q̄ terminos suos excedere p̄sumit. **H**oc quoq; mirabile
 est, quod i vno corpore, tot constituūtur membra, tot mē-
 brorum formē, tot loca, tot officia. **E**cce i vno homis corp⁹,
 quot mēbra, aliud auris, aliud oculus, ali⁹ lingua, aliud
 nasus, ali⁹ pes, aliud manus, singlis sua forma, sua loca, sua
 officia: et cū sunt ita diuersa i se singlā, iuicē tñ coopāt̄ oīa.

Post figurā seq̄tur color: **D**e colore . viij.
De colore rex, multū differere op⁹ n̄ ē. cū ip̄e usus
 probet, qntū nafē decoris addit, cū tā varijs distincta colori-
 b⁹ adorna: qđ luce pulchriq; cūm colorē i se n̄ hēat, p̄im tñ
 colores rex, ip̄a quodāmō illuīando colorat: qđ iocūdi⁹ ad
 vidēd̄ celo, cū serenū ē, qđ splēdz q̄i saphir⁹, et ḡtissio quo
 fug claritatis tpañto visū excipit, et d̄mulcet aspectū. **S**ol
 sic aurū rutilat, luna pallet, q̄i electrū, stellaz qđā flāmeo
 aspectu radiat, qđā luce rosea micat, qđā vō altnat, nūc ro-
 seum, nūc viridem, nūc cādidum fulgorem demonstrant.
Ruid de gemmīmis, et lapidibus preciosis narrem, quorum
 non solum efficacia utilis, s; aspectus quoq; mirabilis est.

resurrectiois

27

Ecce tellus redimita floribus, quā iocundū spectaculum p̄bū, quō visū delectat, quō affectū prouocat. **V**idem rubētes rosas, cādida lilia, purpureas violas, ī q̄bus oībū nō solū pulchritudo, s̄z origo quoq; mirabilis ē. **A**uō sc̄z dī sapientia de fr̄ē puluere talē producit sp̄em. **P**ostremo, sup̄ oē pulchritū, vnde quō am̄os itūētū rapit, q̄i vē nouo, noua qđā vita, germīa prodeunt, et erecta sursuz ī spiculū suis, q̄i deorsuz morte calcarata, ad imaginē fūcē r̄ōmis, ī luce piter erumpunt. **S**z qđ de opibū dī loquimur, cum etiā hūanę idūstrij fucos adulterina quadam sapientie fallentes oculos, tantope miramur.

Dicitur sp̄ez de q̄litate reū dissere debem⁹: ob hoc prodētia cātoris tā diuersas q̄litates rebū ididit, vt cās sēs hoīs sua oblectātūa iueiat. **N**id p̄cipit vis⁹ aliud audi⁹, aliud odorat⁹, aliud gust⁹, aliud tact⁹. **V**isū pascit pulchritudo color⁹, suauitas cātilēnē demulceret auditū, flagrātia odoris olfactū, dulcedo saporis gustū, appetitudo corporis tactū. **E**t q̄s oēs delicias sensuū enumerare q̄at. **A**ue tā multiplices sūt ī singulis, vt si q̄s quēlibz p̄ se obidet, quēlibz p̄ se ditatum putet. **N**id em̄ oblectātūa oculorū ī diuersitate color⁹ mōstraūm⁹, tot oblecta aurū ī varietate sonorū iuem⁹. **I**nē q̄ prima sunt, dulcia s̄zmonū dōmercia, q̄bus hoīes ad iuricē suas volūtates dūcant; p̄terita narrāt, p̄ntia idicant, futta nūciant, occulta reuelāt, ađo, vt si his careat vita hūana, bestijs dōpabilis videat. **A**uid aut̄ dōcent⁹ aurum: qđ hūanę vocis melos iocund⁹: qđ dulces mōs sonorū oīm dōmemorē: q̄r tā multa sunt armori⁹ genera, vt ea nec cogitat⁹ p̄ currerē, nec s̄zmo facile explicare possit, q̄ tam cūcta auditui s̄zuiunt, et ī ei⁹ delicias creata sūt: sic ē dī olfactu⁹. **H**ūt tūmiamata odorem suum, habent vnguenta odorem suum, habent rosaria odorem suuz, habent rubeta, prata, tēsqua, nemora, flores odorem suum et cuncta que suauem p̄fstant flagrantiam, et dulces spirāt odores, olfactui s̄zuiunt,

et in eius delicias crea ta sunt. Eodem modo gustus, et tas-
ctus, varia habent oblectamenta, que ex similitudine priorum satis ppendi possunt.

V De utilitate. xiiiij.

D ^{perit ad portam} ^{ad sapientiam} ^{T de 3° principali qd' p'ntur} ^{ad beatitudinem}
Immenitate creaturarum, et de pulcritudine ea-
rum, quomodo potuimus, non quomodo debuimus,
locuti sumus: nūc restat, ut ad considerandam ea-
rundem utilitatem transeam. Utilitas rerū quatuor com-
plectitur, necessaria, cōmoda, cōgrua, et grata. **Necessariū**
vinciq; rei est, quo minus ipa subsistere cōmode non po-
test, utpote, in victu hominis, panis et aqua, in vestitu, la-
nea sive pellicea, aut quelibet eiusmodi indumenta. **Com-**
modum est, quod licet aliquando amplius delectet, sine
ipso tamen vita duci potest, utpote, in victu hominis, pocu-
lum vim, et esus carnum. in vestitu bisus et sericum, vel
quodlibet aliud mollius indumentum. **Optum** et congruū
est, quod licet videntibus non prospicit, ad utendū tamen con-
uenit, quales sunt tincture colorum, preciosi lapides.
et quecunque eiusmodi censentur. **Gratum** est, eiusmodi /
quod ad usum quidem abile non est, et tamen ad spectan-
dum delectabile, qualia sunt fortasse quēdam herbarū ge-
nera, et bestiarum, volucrū quoq; et piscium, et queq; simi-
lia. **Sed** dignum valde inquisitione est, quare deus hęc cre-
are voluit, que usui hominis (propter quem omnia fecit)
non necessaria fore praeuidit. **Sed** hoc citius cognoscitur,
si causa et modus hūang conditōis attendat. **Deus** ho-
mīmem propter se fecit, cūcta alia propter homīmem condit
Propt' se fecit hōie, n̄ q̄ ip̄e indigeret hōie, sed ut hōi,
qr melius dare n̄l potuit, seip̄m fruendū daret: alia vero

creature sic facta est, ut et subiecta homini esset, per conditionem, et deseruiret ad utilitatem. **H**omo ergo, quasi in quodam medio collocatus, habet super se deum, sub se mundum, et corpore quidem deosum mundo coniungitur, spiritu autem sursum ad deum subleuatur. **N**ecesse autem fuit, ut visibilium conditio ita ordinaretur, quatinus homo in eis foris agnosceret, quale esset inuisibile bonum, quod intus querere deberet, hoc est, ut sub se videret, quid supra se appeteret. **N**on igitur decebat, ut rerum visibilium copia, in parte aliqua defectum sentiret, que ob id maxime instituta est, ut ingestabilem eternorum bonorum affluentiam nuntiaret. **H**oc est quod diximus, cur deus illa etiam creare voluit, que humanae vobis necessaria non esse prouidit. **S**i enim sola necessaria tribueret, bonitas quidem esse, sed diues non esset. **C**um vero necessariis etiam commoda adiungit, diuitias bonitatis ostendit. **C**um autem commoda, congruis super additis cumulantur, habundantia diuinae bonitatis eius demonstratur. **S**ed dum postremo congruis etiam grata addicat, **R**und aliud, quod superabundantes diuitias bonitatis sue notas facit.

De tribus similibus .xx.

Hec de utilitate scripturarum, breuiter dicta sufficiant. sed libri adhuc, ad cumulum diuinę laudis paullisper attendere, quod mire tria hec simul in opere suo conseruauerat deus. **O** quanta admiratione dignum sit, sic facilius fortasse cognoscimus, si prius hec, qualiter in opere humano si esse non possint, consideremus. **C**erte hoc cum multa fate te desiderat, magna facere non potest, quod tantumque plualiter in singulis, quanto plura sunt, per quam intentio sua conatus dividit. **R**ursus,

cum ad magnitudinem inititur, a multitudine retardatur: quia multis prestare non sufficit vires, quas ad unius effectum specialiter effundit. Simili modo, minor diligentia decori operis impenditur, quotiens ad multitudinem solam, siue ad magnitudinem perficiendam, amissus occupatur. Videmus, quod scriba eas figuratas, que exiles sunt, promptius format. imaginis figurandis propensius desudat, et calamus quanto velocius trahitur, tanto deformiores sunt littere, que exprimuntur. Nam, et informandis vestibus, hi qui minus pulchritudinem diligunt, sepe utilitatem perdunt, et qui utilitatem conseruare cupiunt, pulchritudinem habent non potest. Sed in ope dei, nec multitudo magnitudinem inuit, nec magnitudo multitudinem strigit, neque si, vel multitudo vel magnitudo pulchritudini officit, neque pulchritudo utilitatē tollit, sed sic facta sunt omnia, quasi facta sint singula, ut cum uniuersa asperaris, singula mireris. Hec de visibilibus dicta alicui fortassis, quantum ad compendium tractandi pertinet, plurima videbuntur: sed attendere debet, quod tam operosa materia, non facile paucis verbis explicatur. Nam, cum dicat apostolus, quod per ea quae sunt in mundo, manifestantur ea quae inuisibilia sunt in deo: necesse est, ut quisquis per visibilia, ad agmitionem inuisibilium peruenire desiderat, prius ipsa visibilia agnoscat. Propter quod et ego, cum hec pro posse meo inuestigare proponere, tribus inuisibilibus in exordio enumeratis, et tribus itidē inuisibilibus contra hec dispositis, ratus sum, hunc esse competentissimum ordinem narrandi, ut prius, ipsorum visibilium aliquam noticiam in medium afferrem, ac sic deinde, quasi reserato contemplationis aditu, per inuestigationem inuisibilium procederem. Postq̄ igit̄ his, quae de visibilibus dicenda erant, fine facimus, nunc quo, vel quo ordine per hec ad

invisibilia ascendatur, considerare debemus? Tria diximus
invisibilia, potentiam, sapientiam, benignitatem. Querendu-
mum est ergo, quod horum prius contemplantibus in agni-
tione occurrat. Et credo, quod illud inuisibile prius in con-
templatione comprehenditur, quod in suo visibili simula-
cro expressius et manifestius declaratur. Simulacra autem
invisibilia ipsa visibilia dicuntur, utpote inuisibilis poten-
tia simulacrum est, creaturarum immensitas. Invisibilis
sapientia simulacrum est / creaturarum decor. Invisibilis
benignitatis simulacrum est, creaturarum utilitas. Omnis
autem creatura, quanto vicinus similitudini creatoris ap-
propinquat, tanto vicinus creatorem suum declarat. Il-
lud ergo visibile simulacrum, inuisibile exemplarum prius ostendere debet, quod diuine similitudinis imaginem perfectius
in se expressam retinet. Immensitas autem creaturarum
magis ad essentiam, decor vero creaturarum magis per-
tinet ad formam. Essentia vero, absque forma considerata,
informitas est. Quod autem informe est, in hoc quidque est,
deo simile est, sed in hoc quaque forma caret, a deo dissidet.
Quod ergo formatum est, magis deo simile est, quia id quod
formam non habet. Unde constat, quod plus evidens si-
mulacrum est decor creaturarum, que ad solam spectat es-
sentiam. Item, decor creaturarum, propter formam natura-
lem pertinet ad habitum, utilitas vero ad actum: quia in
hoc creature utiles sunt, quod subiecte homini serviant, et
obsequium reddunt. Quod ad habitum pertinet, magis
proprium est, et magis certum, quam id quod pertinet ad
actum: quia habitum natura inuidit, actum vero institutio
adiunxit. Simulacrum ergo decoris, immensitatem pari-
ter, et utilitatem in cognitione precedit: et propterea in
cognitione prius est, quia in manifestatione est evidentius.

In hoc igitur simulacro, primum vestigium contemplationis ponere debemus, ut dum primum inquisitio*n*s ingressum recte tenuerimus, ipso quem querimus duce inoffenso, ad reliqua procedamus. **P**ulchre autem inquirenda sapientia, ab ipso sapienti*e*s simulacro, inquisitionis exordiu*m* sum*e*, q*u*o*p* sapientiam suam pater manifestatur: n*on* solu*m*, q*u*oniam sapientiam suam in carn*e* misit, sed tunc quoq*u*, q*u*oniam p*ro* sapientiam suam m*u*ndu*m* creauit. **D**e cor creaturarum, quem simulacrum sapienti*e*s dei esse diximus, quatuor complectitur, situm, motu*m*, speciem, qualitatem. **S**ed in his quatuor motu*m*, excellenter locum habere dubium non est: quia vicimora vite sunt mobilia, q*u*ia ea que moueri non possunt. **M**otus autem quadripartitus est, localis, naturalis, animalis, rationalis. **S**ed motus naturalis/localem motum superat: quia in naturali motu, non solum imago vite exprimitur, sed ipa quodammodo vita inchoatur. **R**ursus, animalis motus tanto naturali precel*l*it, q*u*ia in sensibili id quod sentit. **P**ostremo, rationalis cunctis superponitur: quia in eo, non solum sensus ad animadum, sed ratio quoq*u*, ad intelligentum motus. **H**oc simulo*m*, nullum in creaturis esse potest evidentius: quia insensibilem sapientiam ostendit cunctis manifestius, id quod sapit. **P**rimum ergo est ac principale sapienti*e*s sacramentum, sapientia creata, id est rationalis creatura, que quia secundum aliquid visibilis est, secundum aliquid invisibilis, iama contemplationis facta est, pariter et via. In quantum visibilis, est ianua, in quantum invisibilis, est via. **J**anua est, quia ingredienti ad contemplationem animo, primum adi*c*tu*m* pandit. **V**ia est, quia currentem in contemplationem, ad finem ammam perducit. **J**anua est, quia quodammodo inuisibilia visibiliter ostendit. **V**ia est, quia de visibilibus per inuisibilia eunt, usque ad visibilium pariter et inuisibilium creatorem videndum, perducit: hoc in semetip*o* potest agnoscere homo. **N**emo enim est sapiens, q*u*o*d* se esse n*on* videat,

monk tonalis

Et tu homo, si vere, quod ipse attendere cōperit, oīm que in se vel videntur, vel videri possunt, nichil se intelligit. Illud namque, quod in nobis ratio nō capax est, quis ut ita dicam, in fusum et cōmixtum carnis sit, ipsum tamen se a substantia carnis propria ratione fecerint, et alienum esse intelligit. **C**ur ergo homo misibilia esse dubitet, qui id ipsum quod vere homo est, de cuius existentia nequaquam dubitat, misibile esse videt. **T**anua ergo contemplationis homini aptur, quoniam ipse sua se ratione ducente, ad se cognoscendū ingreditur. Ingresso autem via usque ad finem currenda restat, ut scilicet, quisque ex consideratione propria, ad agitionem creatoris sui perveniat. Illud namque in nobis, quod carnis non habet essentiam, a carne nō potest habere materiam, sed sicut diuersum est a carne, ita alienum se sentit a carnis origine. Initium tamen se habergit in hoc verissime agnoscit, quia cum se intelligat esse, semper se fuisse non meminit, cum tamen nesciens, intelligens esse non possit. **S**i ergo intellectus esse non potest, nisi intelligens, restat, ut quae nō sp̄ intellectus cognoscimus, non semper fuisse, et per hoc aliquando cōpissim, credamus. **S**ed, sicut iam dictum est, quod spiritalem habet substantiam, nec potest originem habere corpoream: quia quicquid ex materia piacente traducitur, corporeū esse comprobatur. **S**i igitur, misibile nostrum initium habuerit, superest, ut non de praecedenti materia, sed de nichilo factum sit. **Q**uod autem nichil est, esse sibi dare non potest, et ideo quicquid initium habuerit, dubium non est, quoniam ab alio esse acceptum. **Q**uod autem a semetipso non est, esse alijs dare non potest. **I**gitur, quisquis ille est, qui rebus esse contulit, ab alio esse acceptum, quod inde quoque liquido comprobatur: quia si quicquid est creatura, creaturam esse credimus, nullum in rebus finem muemimus. **N**ra ergo natura instruit, quod creatorem habemus ēternū, cui suū et propriū est quod subsistit: quod si ab alio esse acceptum, prima ratiō vera sit dici nō possit.

Si enim aliquā dō nō erat, a seipso initium non habuit, s; nec prius dici potest, si ab alio esse accepit: igit̄ si creator est/ semp fuit. Itē. qd̄ a semetip̄o est, nō esse nō potest. Quicq; quid em̄ a semetip̄o est, huic idem est ēē, et qd̄ est, et dstat, qz nulla res a semetip̄a dividī aut separari potest. Cui igit̄ idē est ēē, et id qd̄ est, necessario semp ē: qz a semetip̄o sep-
 arari nihil p̄t. Si igit̄, qd̄ a semetip̄o ē, huic idē est ēē, et id qd̄ est: q̄ aliunde ēē non accepit, sequitur necessario, ut semp sit, neqz vt aliunde auferri possit, qd̄ aliunde datum nō sit.
Necesse ē ergo, ut quē creatorez credimus, hunc nec principium, nec finem habere posuisse, cōfiteamur. Principiū em̄ nō habet, qd̄ semp fuit, nec finē qz nunq̄ desimit. Neqz er-
 go ēternz, p̄ter solum creatorem, est, neqz creator, nisi eter-
 nus esse potest. **H**anc cognitionē in rationali motu inueni-
 mus, qz sc̄z creatorem ēternum habemus, qui principio ca-
 ret/quia semper fuit, finem nō patitur/qz semp erit. **H**uic
 cognitioni ceteri quoqz motus attestantur, hoc est, āimalis,
 naturalis, localis. In āimali nanqz motu, sunt sensus et ap-
 petitus. **O**is aut̄ naturalis appetit̄, in rebus explementum
 iuemit, neqz aliqz est ordinat̄ affectus, quē suz effect̄ cō-
 sequi nō possit verbi grā. Esuriūt āimantia, inueniunt qd̄
 comedāt, sitiūt/inueniunt qd̄ bibant, algent/inueniunt quo
 caleant. Constat ergo, quia prouidētia p̄cessit, cuiz consi-
 lio dicit̄ cautum est, ne qz nunc īdigentijs p̄sidium de-
 sit. Qui em̄ appetitus instituit, ip̄e appetitibz alimenta p̄-
 paruit, neqz vlo modo fieri posset, si rerum euētus fortui-
 ti essent, ut sic p̄ omnia, cunctis affectibus seu effectibus re-
 sponderent. **I**tem. motus naturalis probat: Sicut em̄ im-
 possibile est, ut p̄ se aliquid de nichilo fiat, sic oīno imposs-
 sible ē, ut p̄ se aliquid augmentū accipiat, hoc est, quod sibi
 ipsi dare non potest initium, sibi ipsi dare non potest incre-
 mentum. **Q**uicquid em̄ crescenti in augmentum venerit,
 p̄ter id esse cōprobat qz p̄ se p̄z solū sū incremento fuit.

monk mālio

monk nālio

Si ergo nō crescere potest, nisi addatur ei quod prius nō
 habuit, pater, qz nulla res cresces, p se incrementū sumit.
Cui ergo crescentibus dat cremenū, ipse nō existētibus de-
 dit inicū. **I**dem motus localis probat. **R**uas dā nāqz cre-
 aturas ppetuo motu agitari cernimus, quas dā vero scđm
 tempus moueri videmus, et alias sic, atqz alias sic. **E**t, licet
 ita dissimiliter res moueātur, nulqz tamen ordo rex confu-
 ditur. **V**nde non est dubiu, quin intus sit dispositō p̄siden-
 tis, qui certa lege cūcta moderatur. **R**ua ratōne ergo ne-
 gamus prouidentiā, si om̄is ratōnalis appetitus naturalis
 sibi p̄patam inuenit alimoniā: neqz vñquā om̄mo hoc fieri
 contingat, ut quod in uno natura appetit, in altero natura
 non habeat. **S**imiliter, cū motus et incrementū ita varie,
 et dissimiliter foris currētia, nunqz tamē defūdant ordinem,
 quō negare possumus intus esse dispositōnem. **D**ubitari i-
 gitur non potest, quin inuisibilis intus rector p̄sideat, qui
 rex om̄i euētus, et prouidentia sua p̄uenit, et sapiētia dis-
 pōnit. **V**nus inquā. **N**am, et hoc quoqz natura ipa docet,
 vnu scz esse rex om̄i opificē, vnu esse rectore. **N**am, si diuer-
 sa intus consilia p̄sidentiū essent, ipi se foris rex cursus ab
 inuicē aliquā diuideret. **N**ūc aut, om̄ia dū sic accorditer ad
 vnu finē currūt, profecto indicāt, qz vnu est fons et origo,
 vnde procedūt. **S**ed qz, vnu diuersis modis accipitur, co-
 siderandū est, quō creator rex vnu esse dicatur. **N**am et
 vnu collectōe, et vnu compositōe, et vnu similitudīe, et
 vnu essentia, et vnu idemtitate. **V**nu collectōe, est quemad-
 modū, cū gregē dicimus vnu, in quo multa sunt aīalia **V**nu
 apōlicōe, quēadmodū, cū corpus vnu dicimus, i quo multa
 sunt membra, **V**nu similitudīe, quēadmodū, cū vocē vnam
 dicimus, que a multis est prolata. **S**ed horū om̄i nichil ve-
 re vnu est. **S**cđm aliquē tñ respectū, vnu dicta sunt, qz quo-
 dāmodo ad vnitatē accedūt. **F**as ergo nō est, ut existime-
 mus creatorē rex, aut collectōne diuersorū, aut apōlicōne

partium/aut similitudine plurium,vnum esse:cum illud etiam,quod in nobis rationale est, horum omnium in semetipso nichil possit inuenire. Illud enim nostrum,qd partium multitudine opositum cernitur,nō rationale/sed rationali diunctum esse,ipso nostra ratione aprobatur Si ergo nostrum rationale vere vnum est, quanto magis creator eius,vere vnum esse credendus est. Vere autem vnum est,qd essentialiter vnum est,cui totum est vnum esse,et simplex esse,quod est. Quicquid igitur vere vnum simplex est,et in partes omnes aliquas separari non potest,et ideo sectionem partium non admittit,quia per positionem non recipit. Creatori igitur rex, ideo vnum est esse quod est,quia totum vnum et simplex est esse quod est. Sed adhuc considerare nos oportet,qd quedam res inueniuntur,que vere vnum sunt,et tam summe vnum non sunt,sicut anima que vnum sunt essentialiter,sed vnum non sunt invariabiliter. Quod autem vere et summe vnum est,essentialiter / et invariabiliter vnum est. Restat ergo,vt si deum vere vnum esse credimus,vtrum ne etiam summe vnum dici possit,inquiramus. Quia tunc veraciter ostendimus, si eum omnino invariabilem esse cōprobamus. Sed,quia scire non possumus,quoniam deus invariabilis sit,misi prius agnoscam,quot modis res qualibet variari possit.primus nos oportet,omnes mutabilitatis modos describere,ac deinde per singulas,qualiter a deo remoueantur ostendere. Tribus modis fit omnis mutabilitas, loco,forma,et tempore. Localiter mutatur res quilibet,quando de loco ad locum transit:hoc est esse desinit ubi fuit,et ubi non fuit esse incipit:et est extrinseca hec mutatio, nihilque variat de ipsis rei essentia:quia,si esse desinit ubi fuit,non tamen quod fuit esse desinit,et si esse incipit ubi non fuit,non tamen quod non fuit esse incipit. Formaliter mutatur res quilibet,quoniam secundum suam essentiam in eodem persistens loco,vel secundum augmentum aliquod accipit,qd prius non habuit,vel secundum detrimentum aliquod qd prius habuit amittit,vel secundum

alterationem, aliquid quod prius habuit, alter habere incipit/q̄ prius habuit. **N**atura secundū tempus, ex duobus p̄cedentibus nascitur, quia nihil temporaliter mutari potest, quod vel formaliter non mutetur, vel localiter. **V**nde evidenter colligitur, q̄ immutabile omnino est, quicquid neq; forma, neq; loco, mutari potest. **S**i igitur deum, neq; forma, neq; loco, mutari posse constiterit, Immutabilem omnino esse dubium non erit. **L**ocalem autem mutationem facie ab eo remouemus, si eum vbiq; esse ostendimus. **Q**uod enim vbiq; est, in omni loco est, **A**utē in cīm loco est, de loco ad locum transire non potest. **D**eum autem vbiq; esse, multa sunt indicia. **P**rimū, ipsa anima nostra, quā et ratio simplicem essentiam esse non dubitat, et sensus p̄ omne vivificat, corpus diffusum esse probat. **Q**uęcunq; enim animati corporis pars legitur, unus est, ad quem sensus omnis doloris retoquetur: qđ omnino non fieret, si unus et idem vbiq; non diffusus non esset. **S**i ergo rationalis spiritus hominis, cum sit simplex, per omne quod regit corpus diffunditur, dignum nō est, ut ille creator, qui omnia regit et possidet, uno aliquo in loco coartari, et non omnia potius implere credatur. **N**am et ipi rerum motus, qui tam certo et tam rationabili vbiq; moderamine currunt, vitam intrinsecus mouentem, esse ostendunt. **N**ec tamen vlo modo credendum est, quod sicut sensus hominis, cum corpore quod sensificat, personaliter coniungitur, ita quoq; creator ille spiritus, cum corpore huius sensibilis mundi, personaliter coniungatur: quia aliter implet mundū deus, et aliter anima corpus. **N**ima implet corpus, et detinetur, quia circumscripribilis est: deus implet mundū, sed mundo nō concluditur: qđ vbiq; presens, nū q̄ comprehendi potest. **P**reterea, cum diuina virtutis effectus nūq; deesse cerimimus, cur eandem dei virtutem omnibus inesse rebus dubitemus. **S**i autem dei virtus vbiq; est, cum alia non sit dei virtus q̄ deus, constat

quia nulq; deus deesset. Neq; em, ut homo ad operandum, aliena virtute deus indiget: quia, homo sepe alieno ammimculo perficit, quod facere propria virtute non valet. Unde, secundum quandam loquendi consuetudinem, illic homo aliquando operari dicitur, ubi per semetip; absens esse no dubitatur. Quoadmodum, cum rex in ciuitate sua residens, procul cum hostibus configere, vincere, vel superare perhibetur: quia milites eius, volente ipso / et iubente configunt, vincunt, vel superantur. Tale est, cum quis in rem emimus positam, vel virgam extendit, vel lapidem iacit, et tangere dicitur, quicquid vel lapis/vel virga tetigerit. Multa quidem sunt talia, sed horum omnium nichil proprie dicitur: quod alteri tribuntur, quod alter operatur. Deus autem, qd p se metip; cuncta propria virtute facit, ubiunque presens est operare, presens etiam, necesse est, ut sit deitate. Quod si quis forte querat, quomodo diuina essentia, quae simplex est, ubique esse possit, sciat, qd aliter spiritus simplex dicitur, aliter corpus. Corpus em, propter parvitudinem, simplex dicitur. Cum autem spiritus simplex dicitur, non parvitas, sed unitas significatur. Creator igitur, et simplex, quia unus est, et ubique est, quia deus est. In omni loco existens, nulq; comprehenditur, quia uniuersa replens continet, non continetur. Quia igitur, in omni loco est, mutari localiter non potest, et quia a nullo comprehenditur, localis non est. Sed neq; illa, que secundum formam est mutabilitas, in ipsum cadere potest. Quicquid em secundum formaz mutatur, vel secundum augmentum, vel secundum diminutionem, vel secundum alterationem mutatur: sed horum omnium diuina natura nihil recipit, quod facile videre est per singula. Non augetur. Quicquid em p incrementum crescit, amplius aliquid semetip accipit. Quicquid autem, preter id quod in semetip habet, aliquid accipit, aliunde accipiat necesse est, quia nullares sibi p, quod non habet, dare potest. Creator autem rerum

aliquo aliquid quod non habet accipiat, cum omne quod ex-
stet ab ipso procedat. Non potest igitur crescere, qui semet-
ipso amplius, nihil potest recipere, neque minui potest. Quicquid
enim semetipso minus fieri potest, vere unum non est: quia id
quod in separatione se dividit, in coniunctione idem non fuit.
Deus igitur, cui totum unum est esse, quod est, nullo modo
semetipso minor fieri potest. Neque igitur, perfectio augeri,
neque virtus minui, neque immensitas comprehendendi, neque qui
presentis ubique est, localiter potest variari. Nunc de sola al-
teratione restat, ut ostendamus, qualiter divinitate naturae non
conueniat. Et quia, alia est alteratio corporum, alia spiritu-
tum, cum ex supradictis constet dominum non corpus, sed spiritum
esset, cum deo loquimur, non necesse est, de altera-
tione corporum, multa dissenseremus. Premiter tamen eam attin-
gimus, ut competentius ad alterationem spirituum pueniamus.
Alteratio corporum fit, in transpositione partium, et
vicissitudine qualitatum. Alteratio spirituum, per cognitionem
et affectum. Secundum affectum mutatur spiritus, ut nunc
tristes, nunc hilares. Secundum cognitiones, ut nunc
minus, nunc amplius sapientes. Duo vero sunt principia, que
affectum operantis mutare solent, id est, siue quia aliquid pre-
intendifecerit in praeterito, siue aliquid in ordinatum appo-
nat de futuro. Sed quod deus de facto non permittat, satis eu-
denter ostendit immutabilis iste cursus rerum omnium, qui
sic lege perpetua primae institutionis modum non deserit.
Quod vero nihil in ordinatum proponat, rationabilis probat
euentus, qui in tanto corpore naturae nusquam sibi contradicit.
Semper ergo immutabilis est voluntas dei, qui nec consi-
lium mutat de praeterito, nec propositum de futuro. Sic quo-
que cognitionem immutabilis esse credendus est. Tribus enim
modis mutabilitati subiacet humana cognitione, per augmentum,
per diminutionem, per vicissitudinem. Per augmentum,
ut quando discimus quod nesciamus. Per diminutionem, quoniam

quod scimus, obliuiscimur. **V**icissitudo autem quadripertita est, in essentia, in forma, in loco, in tempe. **I**n essentia vicissitudinem patitur humana cognitio, quando nunc hoc/nunc illud cogitamus: quia simul omnia nostro sensu comprehendere non possumus. **I**n forma, quando idipm nunc tale, nunc vero tale, attendimus: quia veruq; simul non valemus. **I**n loco, quando nunc huc, nunc illud cogitatōnem ducimus: quia simul ubiq; esse cogitatione non valemus. **I**n tempe, quando nunc preterita, nunc presentia, nunc futura consideramus. **T**unc etiam tempe cognitio variatur, quando nunc habitam cogitatōnem intermittimus, nunc in termessam iterum resumimus: quia eam sine intermissione tenere non possumus. **S**ed has omnes mutabilitates, diuina cognitio non recipit. **N**on augetur, quia plena est. **N**eq; em nescire potest omnia, qui creat, qui gubernat, qui penetrat, qui portat omnia. **E**t qui omnibus presens est deitate, absens esse non potest visione. **O**mni non potest, qui alium de non est quicquid est, sed idemipm quicquid est, ab ipso est, ab uno, et unum totum quod est. **A**uid de vicissitudine dicam: **C**uomodo vicissitudinem recipe possit sapietia, que omnia simul et semel, sub uno visionis radio comprehendit? **S**imul, quia omnem essentiam, omnem formam, omnia loca, omnia tempora. **S**emel, quia visionem nec intermissionem recipit, nec habitā intermitit: sed quod semel est, semper est, et quod semper est, totum est. **O**mnia videt, et de omnibus omnia videt, et semper videt, et ubiq; videt. **N**ichil ei nouū, nichil alienum aduenit, nichil suū. **C**uando futurum est praedit, quando presens est videt, quando praeteritum est retinet. **N**ec aliud quod in ipso est praedit videt et retinet, sed quod aduenit in tempe, fuit in visione, et quod praeterit in tempe, permanet in visione. **C**uemadmodum si totum corpus tuum esset oculus, nec aliud tibi esset esse, et aliud videre: quocūq; se res verteret, presens

tibi non esse non posset, et sub uno visionis ictu immobilis permanens comprehenderes, quicquid quaqua versum in respectu haberet, immo non nisi ante te cerneret, quicquid circu- quaqz contra te positum haberet. **R**es transiret, et staret visio, et quoque sua se mobilitate verteret, stanti non nisi presens esset. **N**unc autem, quia ex pte vides, mutabiliter vi- des, et cum res videnti transit, aut videri desunt, aut secum mutabiliter visionem trahit. **Q**uod si totus oculus esset, sic mutabiliter non videres. **H**uic quod igitur ex pte est, muta- bility est, et quicquid ex pte non est, mutabile non est. **D**eus autem, cui idem est esse, vivere, et intelligere, cum per essentiam, et pte non sit, nec per sapientiam, ex parte esse potest; sed si- cut immutabilis est essentia, ita quoque immutabilis est sapi- entia. **N**oc iam de cognitione divina, dictum sufficiat. **S**ciendum est, quod hęc cognitio, et visio dicitur, et sapientia di- citur, et præscientia dicitur, et prouidentia dicitur. Visio est, quia aspicit, sapientia est, quia intelligit, præscientia, quod preuenit, prouidentia, quia dispicit. **D**e quibus multe dis- fices et perplexe questiones oriuntur, quas huic compen- dio interpolare sumemus. **I**git ad ea que restant inseam.

Quod trinus deus et unus. **P**bj.
Ex quo pridem, de visibilibus ad invisibilia, oculo co- templationis ingressi sumus, ad hoc usque via inue- stigationis penetrauimus, ut iam creatorum rerū omnium, sine principio, sine fine, sine mutabilitate, esse non dubitemus: et hoc quidem non extra nos, sed in nobis met- apis inuenimus. Consideremus ergo, si adhuc amplius alii quid, eadem ipsa natura nostra, de creatore nostro nos do- ceat, quia fortassis, non solum, sed et trinum ostendat. **C**er- te mens rationalis una est, et generat de se intellectum, una unum. **Q**uem non nunquam dum conspicit, quod subtilis, quod verus, quod conueniens, quod iocundus sit, mox diligit cum, et complacit sibi in ipso. **V**idet, pariter et stupet, et se tale aliquod inuenire

potuisse miratur. **D**e henecheter libet semp illud aspicere, sp
h̄ē, semp illo p̄fui, semp i illo delectari. **I**pm p se placet,
ip̄m ppter se placet, nec aliqd ē qd extra illud qritur, qr in
illo totū amāe. **I**n illo d̄templatio v̄tatis, ad vidend̄ dele-
ctabilis, ad h̄ndum suavis, ad fruendū dulcis. **C**um illo se-
cum mēs reqescit, nec v̄nq̄ secreti sui tedio afficit, q v̄nico
qdez nō tñ solitario d̄sorte letatur. **C**ōsidera ergo tria h̄ec
mentē, intellectū, amore. **D**e mente, intellectus nascit, de
mente parit, et intellectu amor oritur. **D**e sola mēte intellectus,
qr mens de se intellectum gignit, Amor v̄o nec de sola
mēte, qr nec de solo intellectu, qr ab utrisq; procedit. **P**rimus
mens, deinde mens et intellectus, postea mens et intellectus
et amor. **E**t hoc qdē in nobis sic ē. **V**ix i creatore lōge alit
suadet ratio. **R**uia em ip̄m fuisse sp credimus, semp quoq;
sapīam habuisse oportet, d̄fiteamur. **N**am si aliquā sine sapīa
fuisse d̄r, qs eum postmodum sapīetez fecerit, aut a quo sa-
pientiā acceperit, nullo modo inuenim̄: cū et hoc absurdis-
simū sit, et ab oī rōe alienū credere, eum q ē fons et origo
sapīe, aliquā sine sapīa extitisse. **S**emp ergo i illo sapīa, semp
ab illo sapīa, semp cū ip̄o sapīa fuit. **S**emp i illo sapīa : qr
semp sapīam habuit, semp sapiēs fuit. **S**emp ab illo sapīa:
qr sapīam, quā habet, ip̄e genuit. **S**emp cum illo sapīa: qr
gemita/se a gignēte nō diuidit. **S**emp gemita ē, et sp gigni-
tur, nunc cū gignitur inchoās, nec cū gemita ē cessās: semp
gignitur, qr eterna, semp gemita ē qr pfecta. **E**st ergo q ge-
nuit, et ē q gemit̄ est. **R**uī genuit p̄r est, q gemit̄ est, filī ē.
Et qr q genuit, semp genuit, etern̄ p̄r ē. **E**t qr q gemit̄ est,
semp gemit̄ ē, eterno p̄r filī cogitern̄ ē. **I**te, q semp sapi-
entiam habuit, semp sapīam dilexit. **R**uī v̄o sp dilerit, sēp
amorē habunt. **I**taq; eterno p̄r et filio, cogitern̄ amor est.
Et tñ p̄r a nullo ē, filī a p̄re solo ē, amor v̄o a p̄re simul et
filio est. **S**z qr supī, creatorē oīm sume et vere vñū ē, asses-
ruim̄, h̄ec tria i deo vñū ē substārialit oport̄ d̄fiteamur.

Cuia item ille qui gemitus est, non potest esse ille a quo ge-
mitus est, neque ite ille quod a signante et gemitu procedit, ille enim
est, qui est signans vel gemitus, in expugnabili ratione veritatis
cogimur, in deitate personarum trinitate, et substantiae unitate,
cognoscere. **T**ribus ergo in deitate una omnis est / et equalis
eternitas, et eterna equalitas: quod non potest esse singularis dis-
simile, quod omnibus facit deitas una communis. **T**res ergo unum
sunt, quod in tribus personis est una substantia, sed tres sunt non
sunt: quod sicut distinctio personarum unitate deitatis non dividit,
ita et unitas deitatis distinctionem personarum non diffundit. **S**ed
Tlibet adhuc paulo attentius considerare, quomodo dictum sit, quod
pater diligit sapientiam suam. **N**oties enim sepe solent diligere
scientiam suam, propter opus, non opus propter scientiam. **S**icut est sci-
entia agri coleendi, sciencia terendi, sciencia pingendi, et cetera huius-
modi. **V**bi proſus pietia iudicatur inutilis, nisi consequatur in
opere fructus utilitatis. **R**es si de sapientia dei dicitur, iam nimis
opus factori suo antefertur. **P**ropterea dicendum est, sapi-
entiam semper preciosiorum esse opere suo, et semper propter se aman-
dam esse sapientiam. **R**es si quoniam forte sapientie opera suum ante-
fertur, non hoc est ex iudicio veritatis, sed ex errore hominis.
Sapientia enim vita, et amor sapientiae est felicitas vite. **Q**ua-
propter, cum dicitur, quod pater sapientie complacat sibi in illa,
absit ab intellectu nostro, ut credamus, quod Deus sapientiam suam
propter opera, quae per illam facit, diligat: quoniam potius, omnia
opera sua, non nisi propter illam amet. **P**ropterea enim dixit:
hic est filius meus dilectus, in quo michi complacui. non in
terra, aut in celo, non in sole, aut in luna, et stellis, non etiam
in angelis, et quae excellentissima sunt in creaturis: quia et
ista, si suo modo placita sunt, tamen nisi in ipso, et per ipsum, pla-
cere non possunt. **T**anto enim amplius amore suo digna sunt,
quanto vicinus ad eius similitudinem accedunt. **N**on ergo
propter opera sapientiam, sed propter sapientiam opera sua diligit
Deus. In illa enim, omne pulchrum, et verum, et ipsa tota est

desiderium. Lux inuisibilis, et vita immortalis, cuius asper-
ctus est tam desiderabilis, ut oculos dei delectare possit,
simplex et perfecta, non redundans et plena, sola, non tan-
ta men solitaria, una, et continens omnia. Sed quia, tres per-
sonas in deitate, una credimus, superest, ut quod de qualibet
harum dicitur, utrumne etiam de alijs dici possit, inquiratur.
Dictum est autem, quod pater amat filium, Restat er-
go ut consideremus, si pari modo dici possit, qd amor patris
et filij amet filium, quo d filius amet seipm. Item, qd pater
amet se, quod filius amet patrem, quod amor patris et fi-
lij amet patrem. Item, qd amor patris et filij amet se, qd
pater amet amorem suum et filij, quod filius amet amore
suum et patris. Postremo, si unus et idem amor est, quo qd
qz amat seipsum, vel ad inuicem quisqz alium. Sed hec fa-
cilis inuenimus, si ea que iam dicta sunt ad memoriam re-
uocamus.

Supradictis enim rationibus, asseruimus, quod deus pri-
ma causa est et origo bonorum omnium. So autem, qui fons
est et principium omnium, excellenti bonum nullum esse po-
test. Summum igitur bonum, deus est. Beatitudo autem nul-
quam rectius, qd in summo bono collocatur. Deus igitur, so-
lus, et proprius, et principaliter, beatus est. Beatus autem quo-
modo esse potest, cui id ipsum non placet quod est. Quisqz
igitur beatus est, et seipsum diligit, et id quod ipse est, diligt. Si igitur, pater et filius, et amor patris et filij, vnum
sunt, et unus deus sunt, cum in solo deo vera beatitudo sit,
necessere est, ut et quisqz amet seipsum, et ad inuicem quisqz
alium. Neqz beatitudo veraciter dici posset, immo potius su-
ma infelicitas foret, si per contrariam voluntatem se diui-
derent, et per eandem naturam, ab inuicem separari non pos-
sent. Sacra igitur natura, vnu sunt pater et filius, et amor
patris et filij: ita quoqz voluntate et amore vnum non esse
non possunt. Vno amore se diligunt, quia vnum sunt, nec

aliud est, quod quisq; amat in altero, q̄i q̄i quisq; amat in
seipso: quia non aliunde est, q̄i quisq; est, q̄i q̄i alter ē. Qd
pater diligit in filio, hic idem filius diligit in seipso, et qd
amor patris et filii diligit in filio, hoc idem filius diligit in
seipso. Item, q̄i filius diligit in patre, hoc pater diligit in se,
et q̄i amor patris et filii diligit in patre, hoc pater diligit in se.
Item, q̄i pater et filius diligunt in amore suo, hoc amor
patris et filii diligit in seipso. Item, q̄i pater diligit in seip-
so, hoc diligit in filio, et in amore suo. Et q̄i filius diligit in
seipso, hoc diligit in patre, et in amore suo. Et q̄i amor patris
et filii diligit in se, hoc diligit in filio et in patre. Audi utrū
vox patris hinc qd loquimur acordet. Hoc est, inquit, filius me-
us dilectus, in quo michi complacui. Nō dixit separatum, ego
michi complacui, neq; dixit separatum, ille mihi placuit, neq; vo-
simul dixit, ego michi complacui, et ille michi complacuit: sed
dixit: ego michi complacui in ipso, hoc est, quod michi de-
me placet in ipso est, extra ipsum non est: quia qd ego sum, ipse
est. Quia em̄, aliud q̄i ipse non sum, extra ipsum michi placere
non possum. Hic est ergo filius meus dilectus, in quo mi-
chi complacui. Quicquid michi placet, in ipso et per ipsum
placet. Ipse est enim sapientia, per quam feci omnia. In ipso eter-
niter dispositi, quicquid temporaliter feci. Et tanto am-
pliūq; opus meū diligo, quanto perfectius illud pri-
me dispositionē concordare video. Nolite putare, q̄i ipse tā-
tum sit mediator, in reconciliacione hominum: quia per ipsum
etiam commendabilis et placita fit aspectus meo, conditio
omnium creaturarum. In ipso examino cuncta opera mea,
que facio, et non amare nequeo, qd intueor simile illi quem
amo. Solus ille me offendit, qui ab eius similitudine rece-
dit. Si ergo vultis michi placere, ei similes estote, ipsum au-
dite, et si fore ab eius similitudine, male agendo, discessi-
sus, ipsum imitando, redite. In ipso datur preceptum, in ipso

datur consilium. Preceptum, ut persistatis, consilium, ut redeatis. Utinaz tenuissetis preceptum, sed quia transgressi estis preceptum, saltum audite consilium, ipm audite. O agam consiliū angelus nobis mittitur, ut q̄ conditis datus fuit ad gloriam, idem pditis veniat ad medelam, ipm audite. Ipse conditor, ipse est et redemptor. ipse deus mecum vos condidit, qui vobiscum homo, solus ad vos venit. Ipsum audite. Ipse est forma, ipse medicina, ipse exemplum, ipse est remedium. Ipsum audite. Felicius fuiss, semper tenuisse eius similitudinem, s̄ iā mīm̄ gloriosum non erit, ad eī redire imitationem. Ipsum audite. O homo, quid causaris ignorantiam tuam? Ecce ipsa natura tua, te arguit, ipsa te conuincit. Nostri qualis sis, vnde venias, quem factorē habeas, quo mediatore egeas, et tu adhuc impudenter te defendendo, contra deum clamas. Nostri, quia malus es, et quia a bono opifice malus factus non es, et cessas, et non clamas ad eum qui te fecit, ut venias et reficiat, qui creavit ut redimat. Noli dubitare de potentia eius, vide opera illius, quanta sint. Noli dubitare de sapientia, vide opera eius, quam pulcra sint. Noli dubitare de benevolentia, vide opera eius, quomodo ad utilitatem tibi seruunt. O monstrat ergo tibi suo opere, quantum possit in tua redemptione. Monstrat item tibi, quam formidandum expectare possis iudicem, si volueris habere redemptorem. Nemo resistere ei potest, quia omnipotens est, nemo eum fallere potest, quia sapientissimus est, nemo eum corrumpere potest, quia optimus est, nemo eum declinare potest, quia ubique est, nemo eum tolerare potest, quia eternus est, nemo eum flectere potest, quia incommutabilis est. Si ergo volumus talem sentire iudicem, ipm queramus redemptorem, quando pridem de visibilibus ad inuestigāda, inuisibiliā progrederē cēpim̄, primo a corpore creaā, ad incorpoream,

z. importat ad dīm. et gīd.
Gīd.

hoc est, rationalem creaturam transiūm², ac deinde a rationali creatura, vñq; ad sapīaz dī puenīm². Nūc vō redeūtes, pmo a sapīa dei ad rōnale creatam, deīn a rōali creatā ad crenām corpeā habita dīderatōe procedem². Ille ordo ē dīgitōis, iste dītōis: qz primū corpea creatā, q̄ visibilis ē i dīgitōe occurāt: deīn a corpea creatā ad icorpeā dīgitio īnsit. Postremo via īvestigatōis apta, vñq; ad dītōe verius, qz puenīt. In dītōe vō, pmo gōu, ad imaginē dei rōalis creatā facta ē, deīn creatā corpea, vt creatura rōalis in ea, foris agnosceret, qd a creatore int² accepīss^z. In sapīa dei ē vītas, ī rōali creatā īmago vītatis, īcorpea creatā vībra īmagīs. Rōalis creatā fclā ē, ad dei sapīaz. Corpea creatura, facta ē ad rōalem creaturā. Prēpē qz oīs mot², et cōversio corpeę creature, ē ad rōalem creaturā; et oīs motus et cōuersio rōalis creature, ē debet ad dei sapientiam: vt dum qd qz suo semp supiori adhēret p conuerſionē: nec pri- mē dītōis ordīmē, nec primī exēplaris in se perturbet similitudīmē. Quisq; ergo, via īvestigatōis, de visibilib² ad īvisibilia īnsit, primū a corpea creatura, ad rōalem creaturā, deinde a rōali creatura, ad dīderatōs sui creatoris, mētis intūtū ducere debet. Reuertēs aut, de īvisibilib² ad vī- bilia, primū a creatore ad rōalem creaturā, deīn a rōali creatura, ad corpeę creaturā descēdit. Ordo aut cognitio- nis ī mente humana, semp p̄cedit ordīmē conditionis: quia nos qui foris sumus, redire ab intīmis non possumus, mīlī prius oculo mentis intīma penetremus. Sequitur aut semper ordo conditionis, ordīmē cognitōis, quia et si aliquando huwana infirmitas, ad interna cōtemplanda vel tenuiter, admissa fuerit, diu ibidem stare hānc sūc mutabili- tatis fluxus non permittit.

cap. XVII.

De tribus dieb² īvisibilis lucis. (ad īvisibilū) postq; igit nos, qñtū dī largiri dignat² ē dī visibilib² cognitōz puenīm², nūc iam mēs nīra ad scmetip am redcat,

et quod sibi ex hac agnitione, utilitatis prouenire possit accedit.
Quid enim nobis prodest, si in deo agnoscimus maiestatis cel-
situdinem, et nullam nobis in colligimus utilitate? Sed ecce dum
de illo itimo ouiente de Platonicis secreto reuertimur, quod nobis
scum afferre possumus: quod nisi lucem de regione lucis videntes.
Hoc enim deces et necessarium est, ut si a lucis regione venimus,
ad fugandas nostras tenebras, nobiscum lucem apportemus. Et quod
scire potius, quod ibi fuimus, si illusati non redimus: Appareat er-
go quod ibi fuimus, appareat quod ibi vidimus: Si ibi vidimus poter-
tuam, apportemus lucem diuini timoris. Si ibi vidimus sapientiam, ap-
portemus lucem virtutis. Si ibi vidimus beatitudinem, apportemus lu-
cem dilectionis. Potentia torpentes ad amorem excitet, sapientia igno-
rante tenebris cecatos illuminet, beatitas frigidos calore ca-
ritatis inflammet. Videamus quod lux sit non dies, et quod tenebrae
nisi nos. Et sicut oculus corporis habet diem suum, et noctem suam, ita
quoque oculus cordis habet diem suum, et noctem suam. Tres
ergo dies sunt invisibilis lucis, quibus interior spealis vita cur-
sus distinguitur. Primus dies est timor, secundus est vita, tertius est
caritas. Primus dies sole suum habet potentiam, secundus dies sole suum
habet sapientiam, tertius dies sole suum habet beatitudinem. Potentia ad pa-
trem, sapientia ad filium, beatitas pertinet ad spiritum sanctum. Alii sunt
dies nostri quos habemus exteriorum, alii quos interiorum habemus. Di-
es nostri exteriorum, et cum nolumus esse, dies vero interiorum, si vo-
lumus permanere in eternum pertinet. Nam de timore domini dicitur, quod in seculo
seculi permanet: de vita quoque dubium non est, quod permanet in ete-
num: quod et si in hac vita incipiat, tunc tamen plena et perfecta in no-
bis erit, cum ipse quod est vita, post hunc vitam terminum manifestus ap-
parebit. De caritate itaque dictum est, quod caritas nunquam excidit.
Tomi dies isti, quod nunquam esse, sunt. Nam illi dies mali sunt, quod non
solum non permanenter semper, sed nec ad modicum stare pertinet. De
hac diebus prophetam dicitur: sicut fenum, dies eius sicut umbra de-
clinauerit. Iste sunt dies quos meruit culpa, illi dies quos de-
dit gratia. De illis diebus dixit prophetam: In diebus meis invocabo.

qui alibi dirit: media nocte surgebā ad confitendum tibi.
Sed illos dies suos vocat, quia alios dies nō amat. **S**icut iheremias dicit: **D**ñe diem hōmīs non desideram, tu scis. **I**stū sunt dies q̄bus plenū fuit Job: de quo scriptū ē: qz mor-
tuus ē senex, plenū dier̄. **N**am, de alijs diebus plenus cē nō
poterat, q̄ transacti iam nō erant. **I**llos dies q̄ foris sunt,
solos mali nouerunt, boni vero, qui iam internos dies vide-
re meruerunt: eos qui foris sunt, non solum non diligunt,
s; etiā maledicūt. **P**ereat, inq̄t beat̄ job, dies i qua n̄tus
sum, et nō i qua dictū est, acceptus ēt hō. **D**ies ille vertaz-
tur in tenebras, et nō requirat eum deus desup, et nō illu-
stret lumine. **I**llos ergo dies q̄ intus sunt, potius debem̄
amare, vbi luce non sequuntur tenebr̄: vbi etem solis splē-
dore illuīantur oculi interiores cordis mudi. **D**e his dieb̄
psalmista cecim̄: nūtiate de die in diē salutare ei. **R**uīd ē
salutare ei. nisi ihūs ei. **S**ic em̄ interpretatur ihūs, hoc ēsa-
lutaris. **R**uīd iō salutaris d̄, qz p̄ eū hō ad salutē reformat. **D**e ipo aut̄ jobānes loqtur dices: **L**er, inq̄t, p̄ moyse data ē,
grā et v̄itas p̄ ih̄m xp̄m facta ē. **I**tē paul̄ ap̄lus vocat xp̄z
ih̄m, dei v̄tutē et dei sap̄iam. **S**ingit, dei sap̄ia ihūs xp̄us ē,
et p̄ xp̄m ih̄m v̄itas facta ē, dstat, qz p̄ sap̄iaz dei v̄itas facta
ē. **D**ies ergo sap̄ie ē v̄itas. **D**e hoc die suo ipa sap̄ia iudis
loqtur dices: **A**brahā p̄ v̄ exultauit vt videret diē meum,
vidit et gauisus ē. **V**eritas ēt dei redēptio ē generis hūam.
Hanc em̄ pri promiserat. **C**uam inmirū dū postmodū ex-
hibuit, qd̄ aliud, q̄ seip̄m veracē ostendit. **R**ecte aut̄ p̄ sap̄iaz
hēc v̄itas impleta ē, a quo oīs veritas ē. **N**ec ali2 ad imple-
dam veritatem mittēdus fuit/ nisi is, in quo om̄is veritatis
plentudo consistat. **B**ene ergo, abraham ad diem verita-
tis existat, quia impleri veritatem desiderat. **C**uam pro-
fecto diem, tunc per spiritum vidit, quādo dei filium ad re-
dēptio; hūam gn̄is i carnē v̄en̄m agnouit: dicat ergo: **N**ū-
tiate de die i diē salutare ei. **D**ie sc̄d̄, de die primo, i diē

tercum: diem veritatis, de die timoris, in diem caritatis.
Primum, unus dies erat, dies timoris. Venit dies alter, dies veritatis. Accessit, non successit, quia prior non discessit.
Ecce duos dies, iterum est in diem tertium, in diem caritatis, sed et ille cum venit, priores non expulit. Beati dies isti,
Istis diebus homines impleri possunt, ubi futuris superuentibus, presentes non transeunt. Vbi numerus cum augetur, claritas multiplicatur. Primum, homines sub peccato constituti, per legem increpati sunt, et cuperunt deum timere iudicem, quia cognoverunt iniquitatem. Ipse ergo timeret hoc iam erat agnoscere: quia profecto nequam time re possent, si nullo modo agnoscerent. Nam aliquid lucis erat ipsa agitatio, iam dies era, sed nondum clarus, quod peccati adhuc tenebris caligabat. Venit ergo dies veritatis, dies salutis, qui peccatum destrueret, claritatem prioris diei illuminaret, et timorem non tolleret, sed in melius comutaret. Sed nondum plena erat caritas, donec adiungatur veritati caritas. Nam ipsa veritas dicit: Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Omnis ergo veritas, ut et mala tolleret, et bona reformaret. Ecce tres dies sunt, dies timoris, qui manifestat malum, dies veritatis, qui auferit malum, dies caritatis, qui restituit bonum. Dies veritatis, clarificat diem timoris, dies caritatis, clarificat et diem timoris, et diem veritatis, donec perfecta fuerit caritas, et perfecte manifestetur omnis veritas, et timor pertranseat in timorem reverentie. Nunquid ergo de die in diem salutare ei? De his diebus locutus est osee propheta, dicens: Vincabit nos, post duos dies, in die tercia, suscitabit nos. Nam, qualiter dominus noster jesus christus, tercia die resurgens a mortuis, in se nos vivificauerit, et suscitauerit, audiuit, et gauius sumus. Sed dictum valde est, et reciperemus ei beneficium suum, et

quēadmodū nos, ī ipso tercia die resurgete, resurrexi, ita
et nos pro ipso, et per ipsum, tercia die resurgentēs, eum re-
surgere in nobis faciamus. Nec credendum est, quin a no-
bis sibi ipse velit retribui, quod prior ipse nobis uoluit imp-
tari. Sicut ergo ipse, ut nostram in se, et per se, salutem ope-
raretur, tres dies habere voluit, ita et nobis, ut nostram in
nobis, per ipsum, salutem operemur, tres dies dedit. Sed
quia illud, quod in ipso gestum est, non tantum remedium,
sed etiam exemplum fuit, et sacramentum, oportuit, ut visi-
biliter foris fieret, quatinus illud, quod in nobis inuisibili-
ter fieri debuit, significaret. Dies ergo eius extrinsecus fu-
erunt, nostri dies intrinsecus querendi sunt. Tres ergo di-
es habemus intrinsecus, quibus illuminatur anima nostra.
Ad primum diem, mors pertinet: ad secundum, sepultura:
ad tertium, resurrectio. Primus dies, est timor: secundus, ē
veritas: tertius, est caritas. Dies timoris, est dies potentie,
dies patris: dies veritatis, est dies sapientie, dies filii: dies
charitatis, est dies benignitatis, dies spiritus sancti. Dies
quidem patris, et dies filii, et dies spiritus sancti, in clar-
itate diuinitatis unus dies, sed in nostro mentis illuminati-
one, quasi alium diem pater, alium filius, atque alium habet
spiritus sanctus: non quod ullatenus credendum sit, trinitas, ē
que inseparabilis est natura, in operatione posse separari, sed
ut discreto personarum, in distinctione operū valeat intel-
ligi. Quando ergo omnipotētia dei, considerata in ammi-
ratōnem cor nostrum excusat, dies patris est. Quando ve-
ro sapientia dei, inspecta agnitione veritatis cor nostrum
illuminat, dies filii est. Quando autem benignitas dei at-
tentata, ad amorem cor nostrum inflamat, dies spiritus san-
cti est. Potentia terret, sapientia illuminat, benignitas le-
tificat. In die potentie, per timore mortimur. In die sapientie,
per contemplationem virtutis, a strepitu huius mundi sepelimur. In
die benignitatis, per amorem et desiderium g̃enorum, resurgimus.

Ideo enim christus sexta die mortuus est, septimo die in se-
pulcro iacuit, octavo die resurrexit, ut simili modo, primum,
potentia in die suo, per timorem nos a carnalibus deside-
riis foris occidat, deinde sapientia, in die suo, intus in ab-
scondito contemplationis sepeliat, postremo benignitas,
in die suo, per desiderium diuum amoris vivificatos erur-
gere facit: quia sextus dies ad labore, septimus ad requiem,
octauus pertinet ad resurrectionem;

finis didascot. 7. libri

*Incipit prologus in tractatu de anima Christi, ad magi-
strum. 6.*

Dudenti ac religioso, verbi diuum inter cepte-
ros et pre ceteris scrutatori. g. h. peccator.
Aliquotiens accidisse compi, ut in rerum dif-
ficilium tractatione, aut insipientia relatoris
auditorem corrumperet, aut temeritas audi-
toris relatorem infamaret. Quapropter que cauendū mi-
chi videtur, ut potissimum illic, ubi sine periculo aliud sen-
tiri non potest, nec facile nostra presumamus asserere, nec
aliena temere iudicare. Noui enim quanta, ut dicit beatus
augustinus, somnia cor humanum pariat, atq; eo iudicio,
quo in sui cognitione fallitur, cetera quoq; que preter ip-
sum sunt, non recte conspicatur. Quid enim hoc esse puta-
tis, quod de rerum veritate, tam diuersa sentire solent ho-
mines, nunquid non una est veritas? Ecce, ut interum de deo
taceamus, quid est quod dialetica tot diuersas, et tam ad-
uersas, ne dicam peruersas, habet sententiass? Nunquid om-
nes nouerunt unum id quod est, sed amore fallendi diuer-
sa finixerunt? Non sic ego puto. Sed narrant quiq; somnia
sua, et ea, qua primum ipsi in se, opinione decepti sunt, post
modum alios nescientes seducunt. Et sicut beat⁹ job, amicis
suis arrogatib⁹, et de se plusq; optebat plumbetib⁹ dicit, oēs
iam non solū secū moriturā, sed exortā quoq; a se sapiā futā.

Sequit̄ aliq̄ tractat⁹ eiusdem Aug⁹